

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»

На правах рукопису

ДЕРКАЧ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК [368.03:336.025](043.5)

**СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОГО РИНКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидат економічних наук

Науковий керівник

Спіфанов Анатолій Олександрович
доктор економічних наук, професор

Суми 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ФОРМУВАННЯ СТІЙКОГО СТРАХОВОГО РИНКУ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	12
1.1 Обґрунтування поняття фінансової безпеки держави та стійкості ринку	12
1.2 Теоретичні засади стійкості страхового ринку та її вплив на фінансову безпеку держави	29
1.3 Узагальнення внутрішніх і зовнішніх загроз стійкості страхового ринку	45
Висновки до розділу 1	60
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА БАЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ	64
2.1 Забезпечення стійкості страхового ринку методами державного регулювання	64
2.2 Недержавні важелі впливу у забезпеченні стійкості страхового ринку	80
2.3 Методичні підходи до оцінки стійкості страхового ринку в системі фінансової безпеки держави	98
Висновки до розділу 2	117
РОЗДІЛ 3 НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ СТУПЕНЯ ВПЛИВУ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ	121
3.1 Розробка науково-методичного підходу до комплексної оцінки фінансової безпеки держави	121
3.2 Апробація науково-методичного підходу до визначення рівня фінансової безпеки держави та оцінки впливу страхового ринку	140
3.3 Шляхи удосконалення державного регулювання у сфері управління фінансовою стійкістю страхового ринку	156

Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	181
ДОДАТКИ	204

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Організація економічних відносин між суб'єктами господарювання на принципах відкритості та інтегрованості бізнес-процесів зумовлює об'єктивні процеси зростання існуючих та формування нових внутрішніх і зовнішніх загроз даним суб'єктам і економіці держави в цілому. Найбільш вразливою до реалізації ризиків є фінансова система країни, що обумовлено наявністю тісних взаємозв'язків між її суб'єктами та, відповідно, швидким поширенням негативних імпульсів між її сферами та ланками. При цьому важливу роль у мінімізації негативного впливу тих або інших загроз діяльності суб'єктів економіки відіграє страховий ринок, через реалізацію функцій якого здійснюється перерозподіл та диверсифікація ризиків, чим, у свою чергу, забезпечується фінансова безпека держави.

За таких умов виникає об'єктивна потреба у формуванні ефективної системи підтримки достатнього (необхідного) рівня фінансової безпеки держави (ФБД) та створенні адаптивного механізму забезпечення стійкості кожної з її складових, зокрема безпеки страхового ринку.

Вивченню теоретичних засад формування та забезпечення фінансової безпеки держави присвячено наукові праці таких дослідників, як О.І. Барановський, І.Ф. Білько, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, М.Ю. Погосова, В.К. Сенчагов, А.І. Сухоруков, В.Т. Шлемко, С.І. Юрій та ін. Проблеми розвитку страхового ринку та підтримки його стійкості висвітлені в роботах таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як В.Д. Базилевич, Л. Бевере, А.В. Василенко, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, А.М. Єрмошенко, М.С. Жилкіна, О.Д. Заруба, Т. Коупленд (Т.Сорленад), О.В. Козьменко, Г.В. Кравчук, М.В. Мних, Л.А. Орланюк-Малицька, С.С. Осадець, Л.І. Рейтман, А.Л. Самойловський, Н.В. Ткаченко, В.П. Унінець-Ходаківська, Д.П. Фролов, В.М. Фурман, В.В. Шахов, Р. Фергюсон (R. Ferguson), Е. Крокетт (A.

Crockett), Дж. Чант (J. Chant), Ф. Мишкін (F. Mishkin), М. Фут (M. Foot) та інші.

Незважаючи на підвищення інтересу науковців до проблем фінансової безпеки держави, у дослідженнях недооцінюється вплив такої компоненти безпеки як стійкість страхового ринку (ССР) та практично не розглядаються можливості використання його інструментів у системі забезпечення ФБД. Саме тому потребують більш детального вивчення питання теоретико-методичного обґрунтування стійкості страхового ринку, формалізації її впливу на рівень фінансової безпеки держави, а також формування системи заходів державного та недержавного впливу на забезпечення стійкості страхового ринку.

Об'єктивна потреба у вирішенні зазначених завдань обумовила вибір теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання, а також підтверджує його актуальність та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з пріоритетними напрямками наукових досліджень ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України". Зокрема, у процесі виконання теми "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (номер держ. реєстрації 0103U006965) використано пропозиції автора щодо формування системи підтримки стійкості страхового ринку України; теми "Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку" (номер держ. реєстрації 0107U0123113) – застосовано науково-методичний підхід автора до оцінки впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретичного підґрунтя та удосконалення методичного інструментарію, спрямованих на забезпечення стійкості страхового ринку, а також розробка рекомендацій щодо оцінки впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави.

Сформульована мета дослідження зумовила необхідність вирішення

таких завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності понять «фінансова безпека держави» та «стійкість страхового ринку»;
- обґрунтувати напрями впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави;
- систематизувати внутрішні і зовнішні загрози стійкості страхового ринку;
- обґрунтувати механізм забезпечення стійкості страхового ринку через застосування державних важелів впливу;
- узагальнити недержавні важелі впливу на стійкість страхового ринку;
- охарактеризувати методичні підходи до оцінки стійкості страхового ринку в системі фінансової безпеки держави;
- розробити науково-методичний підхід до оцінки фінансової безпеки держави та визначення впливу стійкості страхового ринку на неї;
- сформуванати систему заходів державного регулювання щодо забезпечення стійкості страхового ринку України.

Об'єктом дослідження є процеси взаємодії держави і суб'єктів страхового ринку у контексті їх впливу на фінансову безпеку держави.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади забезпечення стійкості страхового ринку та методичний інструментарій оцінки її впливу на фінансову безпеку держави.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення теорії фінансів, страхування, а також наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку страхового ринку та забезпечення його стійкості.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження дисертантом використано наступні методи наукового дослідження: аналіз, синтез, узагальнення – при уточненні сутності, ключових ознак стійкості

страхового ринку та фінансової безпеки держави; кореляційно-регресійний аналіз – при оцінці ступеня впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави; метод бінарних характеристик та метод нормалізації – при розробці науково-методичного підходу до комплексної оцінки фінансової безпеки держави.

Інформаційну та фактологічну основу дисертаційного дослідження склали: закони України, укази Президента України та нормативні акти Кабінету Міністрів України; постанови та офіційні дані Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг); аналітичні огляди та звітні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку теоретичних і методичних засад та інструментарію щодо забезпечення стійкості страхового ринку та розробці рекомендацій щодо оцінки ступеня її впливу на рівень фінансової безпеки держави.

Найбільш вагомими результатами дослідження, які характеризуються науковою новизною, отримані автором особисто та полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до визначення інтегрального індексу фінансової безпеки держави на основі використання багатокритеріальної оптимізації показників (стимуляторів та дестимуляторів), що характеризують складові ФБД (бюджетну, боргову, податкову, інвестиційну, валютну, грошово-кредитну, зовнішньоекономічну безпеку та безпеку підприємницького сектору), а також стійкість банківської системи, страхового і фондового ринків. Даний підхід дозволяє провести математичну формалізацію впливу кожної зі складових (зокрема стійкості страхового ринку) на рівень ФБД;

удосконалено:

- систему індикаторів для оцінки ССР у відповідності до формалізованих і згрупованих внутрішніх і зовнішніх загроз, яка включає не

лише традиційні показники (проникнення та щільність страхування; частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій; рівень страхових виплат; частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній (СК), що належать нерезидентам у загальному їх обсязі; частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам), а й такі, як частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, рівень концентрації страхового ринку та відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів інших фінансових установ;

- теоретико-методологічні засади та процедуру комплексної оцінки фінансової безпеки держави, що на відміну від існуючих, враховує розширений перелік показників стійкості страхового ринку як однієї з основних підсистем забезпечення фінансової безпеки;

- теоретико-методологічні засади забезпечення стійкості страхового ринку шляхом використання прямих (фінансовий моніторинг) та непрямих (направлених на зниження ризиків з боку страхувальників, на регулювання діяльності страхових компаній та страхового ринку в цілому) інструментів державного регулювання, а також шляхом застосування недержавних інструментів впливу через реалізацію функцій професійних та підприємницьких саморегулювальних організацій та створення об'єднань (синдикати, концерни, холдинги, консорціуми) і специфічних форм організації страхової діяльності (товариства взаємного страхування, недержавні пенсійні фонди та перестрахові компанії);

набуло подальшого розвитку:

- визначення стійкості страхового ринку як динамічної характеристики його функціонування, що характеризує можливість ринку протистояти впливу зовнішніх загроз та внутрішніх коливань, зберігаючи при цьому основні параметри свого розвитку та забезпечуючи на основі відповідних угод достатній обсяг покриття ризиків суб'єктів економіки і ефективну систему перерозподілу страхових ризиків з метою підтримки фінансової безпеки держави. На відміну від існуючих, таке трактування

дозволяє врахувати ключові характеристики стійкості ринку в цілому, а також сутнісні характеристики, що впливають із особливостей функціонування та специфіки страхового ринку з урахуванням його ролі у зміцненні фінансової безпеки держави;

- науково-методичні засади щодо реалізації можливостей впливу страхового ринку на зміцнення фінансової безпеки держави шляхом запровадження страховими компаніями відповідних операцій при реалізації функцій фінансового посередництва, диверсифікації та передачі ризиків;

- упорядкування факторів впливу на фінансову безпеку держави на основі їх поділу на стимулятори і дестимулятори та у контексті встановленої у процесі дослідження залежності ФБД від ССР, що дозволило розробити комплекс показників оцінки стійкості страхового ринку та фінансової безпеки держави;

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретичних, науково-методичних положень та практичних рекомендацій у стратегічній діяльності страхових компаній, органів державного регулювання та нагляду у сфері страхування, та у навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Науково-методичні положення дисертаційного дослідження щодо формування механізму забезпечення стійкості страхового ринку через важелі державного впливу та діяльність саморегулювальних організацій були використанні в діяльності Ліги страхових організацій України при розробці рекомендацій щодо удосконалення системи державного регулювання та нагляду за діяльністю страхових компаній України (довідка №1004/III.5 від 03.09.2012 р.)

Система індикаторів для оцінки стійкості страхового ринку у відповідності до формалізованих зовнішніх і внутрішніх загроз використана у процесі аналізу та прогнозування стану страхового ринку Приватним акціонерним товариством «Українська пожежно-страхова компанія» (Сумська філія) (довідка про впровадження від 07.06.2012 р.)

Результати дисертаційного дослідження у частині визначення потенційних можливостей та загроз діяльності страхової компанії та в процесі аналізу кон'юнктури страхового ринку були використані при проведенні SWOT аналізу Сумської обласної дирекції НАСК «Оранта» (довідка про впровадження від 21.07. 2012 р.).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Страхування”, “Страхові послуги” (акт від 18.05.2012 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною завершеною науковою працею. Наукові положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати дослідження, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися і отримали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: XIV Міжнародная научно-практическая конференция «Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации» (21-23 марта 2012 г., г. Симферополь); Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (18-19 квітня 2012 р., м. Київ); VI Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (26-27 травня 2011 р., м. Суми); XIV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (27–28 жовтня 2011 р., м. Суми).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 14 наукових працях загальним обсягом 4,94 друк. арк., з яких особисто автору належить 2,84 друк. арк., у тому числі: 3 розділи

у колективних монографіях, 7 статей в журналах і збірниках наукових праць, що є фаховими з економіки, 4 публікації у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації складає 261 сторінка, у тому числі на 96 сторінках розміщено 26 таблиць, 29 рисунків, 5 додатків та список літератури з 221 найменування.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ФОРМУВАННЯ СТІЙКОГО СТРАХОВОГО РИНКУ
ЯК ПЕРЕДУМОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Обґрунтування поняття фінансової безпеки держави та стійкості ринку

Стрімке поширення глобалізаційних та інтеграційних процесів, лібералізація та відкритість фінансових систем більшості країн світу обумовили підвищення наукового інтересу до проблем фінансової безпеки – основної умови реалізації державою самостійної фінансово-економічної політики у відповідності до сформованих національних пріоритетів та інтересів.

Ускладнення взаємозв'язків між ключовими сегментами міжнародних фінансових ринків, а також обмеженість можливостей щодо здійснення точного прогнозування подальших тенденцій розвитку світової фінансової системи, призводять до поступового зростання ризиків, які супроводжують діяльність суб'єктів економіки, та збільшення кількості та масштабності внутрішніх і зовнішніх загроз, що здійснюють негативний вплив на фінансову безпеку держави. Така постановка питання потребує узагальнення підходів до визначення фінансової безпеки з метою подальшої формалізації даного питання та визначення ключових факторів впливу на неї.

Вважається, що фінансова безпека є основною складовою економічної безпеки та підсистемою третього порядку в системі національної безпеки держави.

Відповідно до вітчизняного законодавства, національна безпека держави – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз *національним інтересам* у внутрішньо- та зовнішньополітичній,

державній, воєнній, соціальній, гуманітарній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та економічній сферах [137]. У свою чергу економічна безпека держави може бути визначена як стан забезпеченості необхідними ресурсами, їх ефективного використання в країні, а також здатність економічної системи протидіяти деструктивним чинникам внутрішнього чи зовнішнього середовища з метою забезпечення стійкого розвитку держави у відповідності до визначених економічних пріоритетів та інтересів [78, 42, 161]. При цьому основними складовими економічної безпеки держави є: сировинно-ресурсна, енергетична, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, еколого-економічна, фінансова тощо. Слід зауважити, що ключова відмінність між національною, економічною і фінансовою безпекою держави полягає, по-перше, в їх прямому підпорядкуванні одна одній, а, по-друге, в різних об'єктах безпеки, якими виступають національні, економічні та фінансові інтереси відповідно. Місце фінансової безпеки в системі національної та економічної безпеки держави схематично представлено на рис. 1.1, в основу якого покладено роботу [162].

Рисунок 1.1 – Місце фінансової безпеки в національній та економічній безпеках держави

Теоретичне узагальнення існуючих визначень поняття «фінансової безпеки держави» (ФБД) дозволило виділити три підходи до розуміння сутнісного змісту даного поняття: ресурсний, функціональний та системний (табл. 1.1, А.1).

Таблиця 1.1 – Характеристика підходів до розуміння сутності поняття «фінансова безпека держави» за різними підходами

Критерій	Ресурсний підхід	Функціональний підхід	Системний підхід
Автори визначення	Романовський М.В., Іванова Н.Г.[143]; Сухоруков А.І.[162]; Тимофєєв Ю.А., Бажугіна І.Р. [165]; Геєць В.М. [34]	Галочкіна О.А.[31]; Чернікова Є.В., Висоцька О.С. [175]	Юрій С.І., Федосов В.М.[189]; Срмошенко М.М. [65]; Барановський О.І.[14]; Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. [181]; Мунтіян В.І. [114]; Губський Б.В.[45]
Сутність ФБД	Виражається через ефективність формування та використання фінансових ресурсів та їх достатність	Фокусується увага на функціях, які можуть бути реалізовані органами місцевої та центральної влади за умов високого рівня безпеки фінансової системи країни	Фінансова безпека розглядається через призму ряду складових, безпека кожної з яких сприяє забезпеченню фінансової безпеки держави
Види загроз ФБД	Не розглядаються негативні фактори впливу на ФБД	Відкритість економіки країни; наявність тіньового сектору економіки; нестабільність банківської системи	Акцентується увага на внутрішніх (ендогенних) і зовнішніх (екзогенних) загрозах
Цілі, що досягаються внаслідок забезпечення високого рівня ФБД	Задоволення потреб і виконання фінансових зобов'язань всіма суб'єктами держави	Гарантія економічних умов функціонування державних установ влади і ринкових інститутів; стійкість економічного розвитку держави тощо	Ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання держави

У межах першого підходу (ресурсного), фінансова безпека держави трактується з точки зору *ефективності формування і розподілу фінансових ресурсів та їх достатності* для забезпечення потреб і вчасного виконання зобов'язань всіма без виключень суб'єктами фінансової системи країни. Так,

наприклад, Романовський М.В. та Іванова Н.Г. розглядають фінансову безпеку держави як готовність і здатність національної фінансової системи, її інститутів та інструментів забезпечувати *ефективне функціонування всіх каналів розподілу і перерозподілу грошових коштів*, у тому числі – за наявності внутрішніх і зовнішніх загроз, між усіма сферами економіки (державою, суб'єктами господарювання та домашніми господарствами) [143].

На ефективність процесів формування та використання фінансових ресурсів вказується і в дослідженні Сухорукова А.Д., який запропонував трактувати фінансову безпеку держави як захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави *ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси* країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань [162].

Крім вищезазначених досліджень, на *достатності* фінансових ресурсів при визначенні сутності поняття «фінансова безпека держави» акцентується увага в наукових працях таких авторів, як:

– Тимофєєв Ю.А. і Бажутіна Г.Р.: ФБД – це стан економіки, при якому забезпечується формування позитивних фінансових потоків держави в обсягах, *необхідних та достатніх* для виконання державних завдань і функцій [165];

– Геєць В.М. ФБД – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, *забезпеченість* домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави *фінансовими ресурсами, достатніми* для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань [34].

Представниками другого підходу (функціонального) фокусується увага на основних *функціях* держави, які можуть бути реалізовані органами центральної та місцевої влади в умовах безпечного функціонування фінансової системи. Так, наприклад, Галочкіна О.А. визначає ФБД як стан

фінансово-банківської системи, при якому держава може в певних межах *гарантувати економічні умови* функціонування державних установ влади і ринкових інститутів [31].

Більш широке трактування сутності поняття «фінансова безпека держави» у межах функціонального підходу запропоноване Черніковою Є.В. та Висоцькою О.С. На їхню думку, це: здатність забезпечувати стійкість економічного розвитку держави; нейтралізувати вплив світових фінансових криз і навмисних дій інших учасників світової економічної системи на національну економіку; гарантувати стійкість платіжно-розрахункової системи, не допускати великомасштабного відтоку капіталів за кордон, вживати заходів для нездійснення злочинів та адміністративних правопорушень у фінансовій сфері; запобігати конфліктам між владою різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи; залучати і використовувати кошти іноземних запозичень на оптимальних для національної економіки умовах; стимулювати за допомогою податків розвиток важливих для країни видів господарської діяльності, галузей та регіонів і т.д. [175].

Варто відзначити, що підходи до визначення фінансової безпеки держави відрізняються ще й ідентифікацією певних видів негативних факторів впливу. Окремими науковцями, які дотримуються функціонального підходу обґрунтовується, що першочерговими загрозами фінансовій безпеці держави є відкритість економічної системи країни та наявність тіньового сектору економіки. Відповідно до даної точки зору фінансова безпека передбачає створення належних умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими або нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами [189].

Холсен Дж. і Вальбрук Ж. під фінансовою безпекою держави розуміють здатність держави забезпечувати непорушність власного

фінансового суверенітету, в якому іноземні фінансові установи не контролюють місцевий фінансовий ринок, а його інститути і ринкові частки закордонних фінансових компаній не перевищують 50% [202]. Фьюжінг Є., аналізуючи фінансові системи країн, що розвиваються, наголошує на необхідності створення механізму підтримки фінансової безпеки таких країн від небезпеки відкритості їх економік [200]. Уоррен Р.Б. наголошує, що ключові загрози фінансовій безпеці держави пов'язані з функціонуванням грошової та банківської систем [219].

Теоретичне узагальнення існуючих визначень поняття «фінансова безпека держави» у межах системного підходу дозволяє виділити його основні структурні характеристики (властивості):

- фінансова безпека держави – це, перш за все, певний *стан фінансової (фінансово-кредитної) системи (сфери) держави*;
- держава є фінансово безпечною за умови стійкості різних складових її фінансової сфери *до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз*;
- фінансова безпека держави є системою (сукупністю певних *складових*, між якими є певні взаємозв'язки);
- держава є фінансово безпечною за умови сформованого *достатнього обсягу фінансових ресурсів* для вчасного та в повному обсязі виконання зобов'язань всіма її суб'єктами;
- досягнення високого рівня фінансової безпеки держави дозволяє реалізувати певні стратегічні цілі (*мету*).

Єрмошенко М.М., який дотримується системного підходу, зазначає що ФБД – це такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання, населення і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток

[65]. Запропоноване трактування досить широко та змістовно описує сутність ФБД, проте, на відміну від існуючих понять, в ньому не зазначаються окремі складові фінансово-кредитної сфери держави.

На здатності протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам при формулюванні визначення поняття «фінансова безпека держави» наголошують Мойсеєнко І.П. та Демчишин М.Я. [110], Дейнека О.В. [46], Капустін М. [151], Раздіна Є.В. [139].

У наукових працях Барановського О.І. [14], Губського Б.В. [45], Бінько І.Ф. та Шлемко В.Т. [181], Мунтіяна В.І. [114] ФБД розглядається як певний стан окремих складових фінансової безпеки держави, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. Відмінності у визначеннях вказаних авторів стосуються лише кількісного та якісного складу окремих компонент фінансової безпеки держави. Так, Барановським О.І. [14] виділено одинадцять складових, а саме: фінансова, грошово-кредитна, валютна, банківська, бюджетна, податкова, розрахункова, інвестиційна, митно-тарифна та фондова, а також ціноутворення. У дослідженні Бінько І.Ф. та Шлемко В.Т. [181] запропоновано п'ять систем фінансової безпеки держави: фінансова, грошово-кредитна, валютна, банківська, податкова. До вказаного переліку в наукових роботах Губського Б.В. [45] і Мунтіяна В.І. [114] включено ще й бюджетну складову. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 за №60, вказує на наявність бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної складових фінансової безпеки держави, а також безпеки фінансових ринків [105].

В межах даного дисертаційного дослідження підтримується системний підхід до розуміння сутності ФБД, адже врахування кожної складової спрощує здійснення формалізації рівня фінансової безпеки держави в цілому. Структурний склад фінансової безпеки держави представлено на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 – Взаємозв'язок складових фінансової безпеки держави

Слід наголосити, що фінансова безпека держави є складною та багаторівневою системою. Кожна із складових характеризується власною структурою та логікою розвитку. Як представлено на рисунку 1.2, ФБД включає три групи:

1. група складових, пов'язаних з реалізацією функцій держави (бюджетна, боргова, податкова);

2. група складових, пов'язаних з функціонуванням фінансового сектора економіки, а саме:

2.1. за характером фінансових операцій основними складовими ФБД є інвестиційна, валютна і грошово-кредитна безпека;

2.2. у залежності від сегментів фінансового сектора економіки фінансова безпека держави пов'язана зі стійкістю банківської системи, страхового і фондового ринків;

3. група складових, пов'язаних з функціонуванням реального сектора економіки (безпека підприємницького сектору, зовнішньоекономічна безпека).

Бюджетна складова фінансової безпеки держави представляє собою стан забезпечення платоспроможності держави, враховуючи ефективність використання коштів державного й місцевих бюджетів, та баланс їх доходів і видатків. На бюджетну безпеку держави впливає розмір державного і місцевих бюджетів, фактичний рівень перерозподілу ВВП через бюджет, розмір та рівень дефіциту бюджету, ефективність процесу бюджетування, масштаби бюджетного фінансування, рівень бюджетної дисципліни, своєчасність прийняття та виконання бюджету.

Важливою складовою фінансової безпеки держави є також боргова безпека, тобто певний рівень зовнішньої та внутрішньої державної заборгованості з урахуванням ефективності використання позик, вартості їх обслуговування та оптимального співвідношення між ними. Боргова складова ФБД повинна сприяти задоволенню соціально-економічних потреб країни, забезпечувати необхідний рівень безпеки фінансової системи

держави, протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам з метою оптимального обсягу погашення державного боргу та відсотків по ньому без загрози втратити суверенітету держави, рівня її платоспроможності та фінансової безпеки. Негативні прояви у борговій безпеці держави найчастіше є причиною зниження її кредитного рейтингу, ускладнення процесу залучення додаткового фінансування від міжнародних організацій, зростання процентних ставок за отриманими борговими зобов'язаннями, що впливає на рівень видатків держави для обслуговування цих боргів, а також спричиняє потребу у залученні додаткових ресурсів.

Слід наголосити, що державні боргові зобов'язання не є загрозою фінансовій безпеці держави в тому випадку, якщо здійснення видатків сприяє збільшенню доходів або скороченню майбутніх бюджетних видатків країни, що забезпечує подальше погашення державою основної суми боргу та відсотків. У першу чергу такими видатками є інвестиції, і саме тому приріст державної заборгованості не повинен бути більшим від суми державних інвестицій. У багатьох країнах таке обмеження закріплене на законодавчому рівні [24]. Що стосується України, то у останній кризовий та посткризовий періоди внаслідок отримання декількох валютних траншів від Міжнародного Валютного Фонду щорічний приріст боргових зобов'язань значно перевищував обсяги бюджетного інвестування.

Не менш важливою складовою ФБД є також податкова безпека. Вона характеризує стан оподаткування у країні та залежить від ефективності державної податкової політики, яка концептуально повинна оптимально поєднувати фіскальні інтереси держави, суспільні та корпоративні інтереси платників податків. Без сумніву податкова безпека країни залежить не лише від темпів зростання залучених обсягів податкових надходжень, а й від загального податкового клімату в країні. У цілому податкова політика повинна бути спрямована на загальну оптимізацію рівня оподаткування у країні, оскільки надмірне його підвищення призведуть до переходу легального бізнесу в тіньовий сектор економіки. Основними наслідками такої

ситуації є масове ухилення господарюючих суб'єктів від сплати податків, що призводить до значного та швидкого зменшення податкових надходжень та зниження рівня фінансової безпеки держави.

Ще однією зі складових фінансової безпеки держави є валютна безпека – стан використання та рівень забезпеченості держави валютними коштами, що створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного надходження в країну іноземних інвестицій, накопичення необхідного обсягу валютних резервів для виконання країною своїх міжнародних зобов'язань, забезпечення стабільного курсу національної грошової одиниці, інтеграції України до світової фінансової системи, а також захищає від негативних проявів на міжнародних валютних ринках.

Валютна безпека держави впливає на стабільність і конвертованість національної валюти, що досягається за наявності адекватних потребам валютного законодавства, золотовалютних запасів центрального банку країни, проведення ефективної валютної політики та реалізації системи відповідних заходів. Важливе значення для забезпечення валютної складової фінансової безпеки держави мають джерела надходження валютних ресурсів і напрямки їх використання, можливість безперешкодного доступу до купівлі іноземної валюти, ефективне проведення політики курсоутворення.

Грошово-кредитна складова фінансової безпеки – це здатність держави забезпечувати належний стан функціонування грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю національної грошової одиниці, помірним рівнем інфляції, доступністю кредитних ресурсів та забезпечує ефективне функціонування господарюючих суб'єктів, економічне зростання країни. При цьому важливою складовою грошово-кредитної безпеки держави є розмір грошової маси у країні, який, з одного боку, має бути достатнім для обслуговування існуючих оборотів усіх суб'єктів господарювання, а з іншого – не перевищувати потреб підприємницьких структур для запобігання інфляційним проявам. Підвищення темпів росту інфляції свідчить про фінансову небезпеку для держави. Основною причиною виникнення інфляції

у країні є спад обсягів національного виробництва, що спричиняє зменшення товарного забезпечення грошей та призводить до зростання загального рівня цін на товари. Вилучення грошової маси з обігу стримує зростання цін на товари, але негативно впливає на сферу виробництва, спричиняє виникнення боргових зобов'язань та масових неплатежів.

Сутність наступної складової фінансової безпеки держави – інвестиційної – полягає у досягненні такого рівня інвестицій, який свідчатиме про оптимальне задоволення поточних потреб економіки країни у капітальних вкладеннях за структурою та обсягом, забезпеченні позитивного сальдо платіжного балансу країни, оптимальному співвідношенні між величиною іноземних та вітчизняних інвестицій. Враховуючи необхідність забезпечення фінансової безпеки держави, інвестиційну політику України слід реалізовувати з урахуванням необхідності скорочення дефіциту державного бюджету та впровадження потрібних заходів антиінфляційної політики.

Наступною складовою фінансової безпеки держави є безпека підприємницького сектору, яка полягає у створенні державою необхідних умов для збереження інтелектуальної власності, комерційної таємниці підприємств, сприяє захищеності суб'єктів підприємництва від негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Підприємницька складова впливає на стан фінансової безпеки держави під час таких заходів:

- при здійсненні відрахувань до бюджету країни та державного Пенсійного фонду;
- під час проведення реформ у кадровій політиці, що призводить до зміни рівня зайнятості у країні та обсягів дотацій по безробіттю;
- при зміні рівня оплати праці;
- при проведенні страхування діяльності та майна підприємства;
- при проведенні кредитно-розрахункових та валютних операцій;
- при здійсненні додаткової емісії акцій;

– при здійсненні капітальних інвестицій та інше [65].

Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки держави полягає у забезпеченні можливості вільно обирати та реалізовувати стратегію соціально-економічного розвитку, не зазнаючи надмірного впливу з боку зовнішніх факторів. У зовнішньоекономічній діяльності більшості країн використовують не стільки надмірну лібералізацію, скільки засоби тарифного та нетарифного регулювання. Дані заходи сприяють збалансуванню діяльності на внутрішньому ринку вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання.

Характеризуючи сутність наступних складових фінансової безпеки держави, що пов'язані із функціонуванням фінансового сектору економіки, а саме банківської системи та страхового і фондового ринків, необхідно відзначити, що застосування до них терміну «безпека» не є цілком доречним. По-перше, коректно поняття фінансової безпеки може розглядатися стосовно конкретного суб'єкта або напрямку діяльності. На макrorівні таким суб'єктом виступає держава, на мікрорівні можна говорити про фінансову безпеку підприємства, установи тощо. По відношенню ж до ринку або системи виокремлення одного конкретного суб'єкту є неможливим, оскільки сама економічна сутність поняття «ринок» передбачає реалізацію економічних відносин між як мінімум двома групами суб'єктів – покупцями та продавцями, та визначає формування окремої групи внутрішніх чинників впливу на фінансову безпеку держави – кон'юнктурних коливань.

По-друге, фінансова безпека розглядається як результативна характеристика стану фінансової системи чи економіки в цілому, тоді як дослідження ринку і оцінка його здатності протистояти впливу деструктивних чинників зовнішнього середовища повинна здійснюватися у динаміці.

Виходячи з цього, для характеристики впливу страхового і фондового ринків та банківської системи на рівень фінансової безпеки держави, більш доречним буде застосування поняття «фінансова стійкість».

Аналізуючи підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників до визначення сутності понять «стійкість системи» і «стійкість ринку», можна зробити висновок, що більшість із них розглядають їх у взаємозв'язку із забезпеченням рівноважного стану (ринку/системи) чи поверненням до рівноваги після дії зовнішніх дестабілізуючих чинників. Так, наприклад, Алієв В. Г. визначає стійкість системи як її здатність «функціонувати у станах, близьких до рівноваги, в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів» [6].

Горбань О.М. та Бахрушин В.Є. трактують стійкість системи як такий стан, для якого «малим змінам зовнішніх впливів відповідають малі зміни вихідних параметрів системи чи її властивостей (у разі повернення системи до рівноваги після зовнішнього впливу, таку рівновагу варто вважати стійкою або стабільною)» [37].

У роботі Зінченка В.О. [77] при визначенні стійкості банківської системи акцент робиться не лише на «здатності системи повертатися в рівноважний стан, незважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників», але й на основних функціях, виконання яких забезпечує стійкість банківської системи, а саме: «структурній стійкості, здатності до самоорганізації, підтримці стійкості банків, що входять до системи, та управлінському впливі центрального банку країни.»

На основних функціях банківської системи, забезпечення виконання яких свідчить про збереження нею фінансової стійкості, зосереджують увагу такі дослідники, як Васькович І.М., Вербенська В.М., Коваленко В.В. та інші. Зокрема, Васькович І.М. визначає фінансову стійкість банківської системи як «якісну і кількісну характеристику здатності системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів» [26; 27; 83].

Коваленко В.В. надає більш деталізоване визначення стійкості банківської системи і характеризує її як «здатність у динамічних умовах

ринкового середовища протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання», а також акцентує увагу на основній меті забезпечення стійкості банківської системи – «забезпечення фінансової безпеки держави».

Найбільш узагальнююче та ґрунтовне визначення стійкості ринку/системи, на нашу думку, представлено у роботі Ахметова Р.Р. [8; 7], який трактує дане поняття як «здатність ринку підтримувати параметри його функціонування у певних межах, що дозволяє долати кон'юктурні коливання, не викликаючи при цьому необхідності у економічних агентів змінювати свої цілі стосовно інвестицій та заощаджень».

Таким чином, одним із основних завдань при оцінці фінансової стійкості ринку є визначення допустимих меж коливань значень параметрів функціонування ринку, для яких ринок залишається фінансово стійким. В графічній інтерпретації стійкість ринку або системи виявляється у співпадінні емпіричних значень певного показника функціонування ринку/системи із лінією тренду.

У якості зазначених параметрів функціонування банківської системи, страхового чи фондового ринків, що використовуються для аналізу стійкості ринку можуть виступати такі показники як: темпи приросту загальних активів банківської системи, темпи приросту валових або чистих страхових премій, темпи зростання обсягів торгів цінними паперами тощо.

Серед складових фінансової безпеки держави, пов'язаних із функціонуванням фінансового сектору, найбільш важливу роль відіграє банківська система. Регулювання грошової маси в обігу країни забезпечується Національним банком України та є одним з елементів державної економічної політики, яка прямо впливає на загальну фінансову безпеку держави [55].

Стійкість банківської системи обумовлюється і рівнем підтримання ліквідності комерційних банків, можливістю впровадження ними фінансових інновацій, збереженням активів, підтриманням необхідного рівня прибутковості. На ФБД безпосередньо впливає рівень обов'язкового резервування, обсяги рефінансування НБУ комерційних банків, запроваджена система розрахунків та інше [13].

У якості ще однієї складової фінансової безпеки держави виступає стійкість фондового ринку, що проявляється у створенні оптимального обсягу його капіталізації, який сприяє забезпеченню фінансової безпеки емітентів цінних паперів, їх покупців, організаторів біржових торгів, посередників, інститутів спільного інвестування, депозитаріїв та інших учасників фондового ринку.

Аналізуючи стійкість фондового ринку, необхідно вести мову про обсяг капіталізації фондового ринку, співвідношення даного обсягу до ВВП, ємність фондового ринку, темпи його розвитку, співвідношення між обсягами державних і корпоративних цінних паперів, рівень потенційних втрат на ринку, обсяг біржової і позабіржової торгівлі.

Однією з важливих складових фінансової безпеки держави є стійкість страхового ринку, що сприяє створенню дієвої системи захисту громадян, суб'єктів господарювання та держави від економічних наслідків реалізації різного роду ризиків. Крім того, страховий ринок забезпечує формування джерел довгострокових інвестицій в економіку держави.

Окрім характеристики основних складових фінансової безпеки у рамках системного підходу, для визначення економічної сутності даного поняття необхідно з'ясувати основні відмінності та розмежувати з такими спорідненими поняттями як «фінансова надійність» і «фінансова стабільність».

Фінансова стабільність є поняттям найбільш близьким до розглянутого вище терміну «фінансова стійкість». Проте, на відміну від фінансової стійкості, стабільність у широкому розумінні означає «постійний,

затверджений на певному рівні, той, що не змінюється» [5]. Відповідно, якщо ключовою характеристикою фінансової стійкості є можливість ринку зберігати відповідні параметри свого розвитку протягом тривалого періоду часу, не зважаючи на вплив деструктивних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, то основною відмінністю фінансової стабільності є збереження показників розвитку ринку *на відносно однаковому рівні* при впливі деструктивних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Близьким до понять «фінансова стійкість» і «фінансова стабільність» є також поняття «фінансової надійності». Стосовно встановлення співвідношення та розмежування даних понять існує декілька точок зору. Одні науковці, такі як Гаманкова О.О. [33], Веселовський М.Я. [28], Вовчак О.Д. [30], Дьячкова Ю.М. [21], Біглаш В.Д. [17], Базилевич В.Д. [11] ототожнюють терміни «фінансова надійність» та «фінансова стійкість».

Інші – Баранова В.Г. [12], Закірова Е.Р. [74], Шірінян Л.В. [180] – доводять, що фінансова стійкість виступає частиною фінансової надійності.

Третя група дослідників [125; 79; 167] вважає, що фінансова надійність є похідним поняттям від фінансової стійкості. Так, Ткаченко Н.В., характеризуючи фінансову надійність, зазначає, що вона „виявляється лише в момент урегулювання фінансових зобов’язань, за умов стабільного середовища, в якому внутрішні та зовнішні фактори впливу заздалегідь відомі і не змінюються впродовж певного проміжку часу”.

На нашу думку, третій підхід до трактування сутності поняття «фінансова надійність» є найбільш правомірним, оскільки основна його відмінність від «фінансової стійкості» полягає саме у тому, що оцінка економічних параметрів функціонування суб’єкта/ринку/системи надається з точки зору зовнішнього по відношенню до даної системи суб’єкта. Так, наприклад, якщо банківська установа чи страхова компанія є платоспроможною та фінансово стійкою, то відповідно з позиції вкладника та страхувальника вона виступає фінансово надійною.

Таким чином, фінансова безпека держави є комплексним поняттям, що у деяких аспектах перетинається із іншими фінансовими категоріями, такими як фінансова стійкість, надійність і стабільність. При цьому для ідентифікації сутності ФБД найбільш доречним визначено застосування системного підходу із дослідженням ролі кожної зі складових фінансової безпеки у формуванні результативного показника. Однією із ключових компонент ФБД визначено стійкість страхового ринку, механізм та характер впливу якої потребує більш детального розгляду.

1.2 Теоретичні засади стійкості страхового ринку та її вплив на фінансову безпеку держави

Однією з основних складових фінансової системи держави є страховий ринок. Ефективність його функціонування визначає можливість мінімізувати негативні наслідки реалізації ризиків як у господарській діяльності суб'єктів економіки, так і ризиків окремих домогосподарств та фізичних осіб. Таким чином, через створення спеціалізованих страхових фондів та формування страхового покриття відповідних ризиків страхові компанії забезпечують виконання важливих з точки зору забезпечення безперервного суспільного відтворення функцій. Розглядаючи функціонування страхового ринку з позиції фінансової безпеки, можна відзначити, що механізми страхування і перестраховування, забезпечуючи перерозподіл ризиків в економіці, сприяють формуванню більш сприятливого для розвитку підприємництва та стабільного економічного середовища.

Узагальнюючи роль страхового ринку в економіці та ключові функції, виконувані основними суб'єктами даного ринку – страховими компаніями, можна виділити два напрямки можливого впливу страхового ринку на стан

фінансової безпеки держави – прямий та опосередкований. Реалізація прямого впливу відбувається безпосередньо через функціонування страхового ринку як підсистеми фінансової безпеки держави: чим вищою є стійкість страхового ринку, тим вищою є стійкість фінансової системи загалом та відповідно вищим є рівень фінансової безпеки держави. У даному аспекті формалізація впливу страхового ринку на рівень фінансової безпеки держави може бути здійснена через аналіз показників стійкості страхового ринку як індикаторів здатності ринку функціонувати, нівелюючи вплив зовнішніх деструктивних факторів.

Надаючи визначення сутності поняття „стійкість страхового ринку” необхідно зупинитися, з одного боку, на тих основних положеннях, що ідентифікують основний зміст „стійкості ринку” в цілому (див. п. 1.1), а з іншого боку – акцентувати увагу на тих характеристиках, що є суттєвими по відношенню саме до страхового ринку (рис. 1.3).

Виходячи з цього, **стійкість страхового ринку**, на нашу думку, слід розуміти як динамічну характеристику його функціонування, що передбачає можливість ринку протистояти впливу зовнішніх загроз та внутрішніх кон’юктурних коливань, зберігаючи при цьому основні параметри свого розвитку та забезпечуючи достатній обсяг покриття ризиків суб’єктів економіки і ефективну систему перерозподілу страхових ризиків з метою забезпечення фінансової безпеки держави.

Таким чином, у даному визначенні враховано:

- необхідність збереження відповідного стану та параметрів розвитку страхового ринку протягом тривалого терміну, тобто *в динаміці*;
- основний зміст «стійкості ринку (системи)» (п. 1.1), що полягає у здатності ринку (системи) протистояти впливу зовнішніх загроз та внутрішніх кон’юктурних коливань та зберігати основні параметри свого розвитку та функціонування;

- базові функції страхового ринку, безперерйне забезпечення виконання яких виступає основою стійкості саме страхового ринку;
- необхідність підтримки стійкості страхового ринку як однієї з передумов фінансової безпеки держави.

Рисунок 1.3 Формування авторського підходу до розуміння сутності поняття «стійкість страхового ринку»

Проте, слід наголосити, що страховий ринок впливає на фінансову безпеку держави не лише через відповідну її складову – стійкість страхового ринку, але й опосередковано, визначаючи певні параметри функціонування інших складових фінансової безпеки. Безпосередніми суб'єктами, через діяльність яких реалізовується такий вплив, є страхові компанії. Отже, проведемо дослідження механізму забезпечення позитивного впливу

діяльності страхових компаній на формування фінансової безпеки держави, через аналіз трьох ключових їх функцій, а саме:

- фінансове посередництво;
- диверсифікація/зниження ризиків;
- передача ризиків [214, с.10].

Останні дві з названих функцій страховиків безпосередньо пов'язані зі здійсненням страхової діяльності – прийняттям ризиків на страхування та забезпеченням ефективного механізму управління ними. У той же час, перша функція – фінансове посередництво – включає не лише формування фондів фінансових ресурсів, використовуваних у якості страхового покриття, але й їх інвестування, що здійснюється в процесі реалізації інвестиційної діяльності страхових компаній.

Через реалізацію зазначених функцій – забезпечення ефективного розподілу капіталу та ризиків в економіці – страхові компанії можуть впливати на зміцнення фінансової безпеки держави. Механізм реалізації такого впливу узагальнено представлено на рисунку 1.4.

Проведемо дослідження механізму впливу страхового ринку на зміцнення фінансової безпеки держави через кожну із зазначених функцій.

Реалізація функції **фінансового посередництва** на страховому ринку полягає в ефективному розподілі накопиченого капіталу в економіці, що є необхідною передумовою забезпечення фінансової безпеки будь-якої держави. Аналізуючи дану функцію страхових компаній необхідно, перш за все, відмітити, що на фінансовому ринку страхові компанії виступають потужними інституційними інвесторами. Вони мають змогу акумулювати значні за обсягами фінансові ресурси від своїх клієнтів – страхувальників та використовувати їх як джерело інвестиційних вкладень. При цьому страховики можуть як безпосередньо спрямовувати кошти у розвиток реального сектора економіки (через пряме фінансування, придбання акцій і облігацій підприємств), так і опосередковано – через здійснення вкладень на депозитні рахунки в банківських установах.

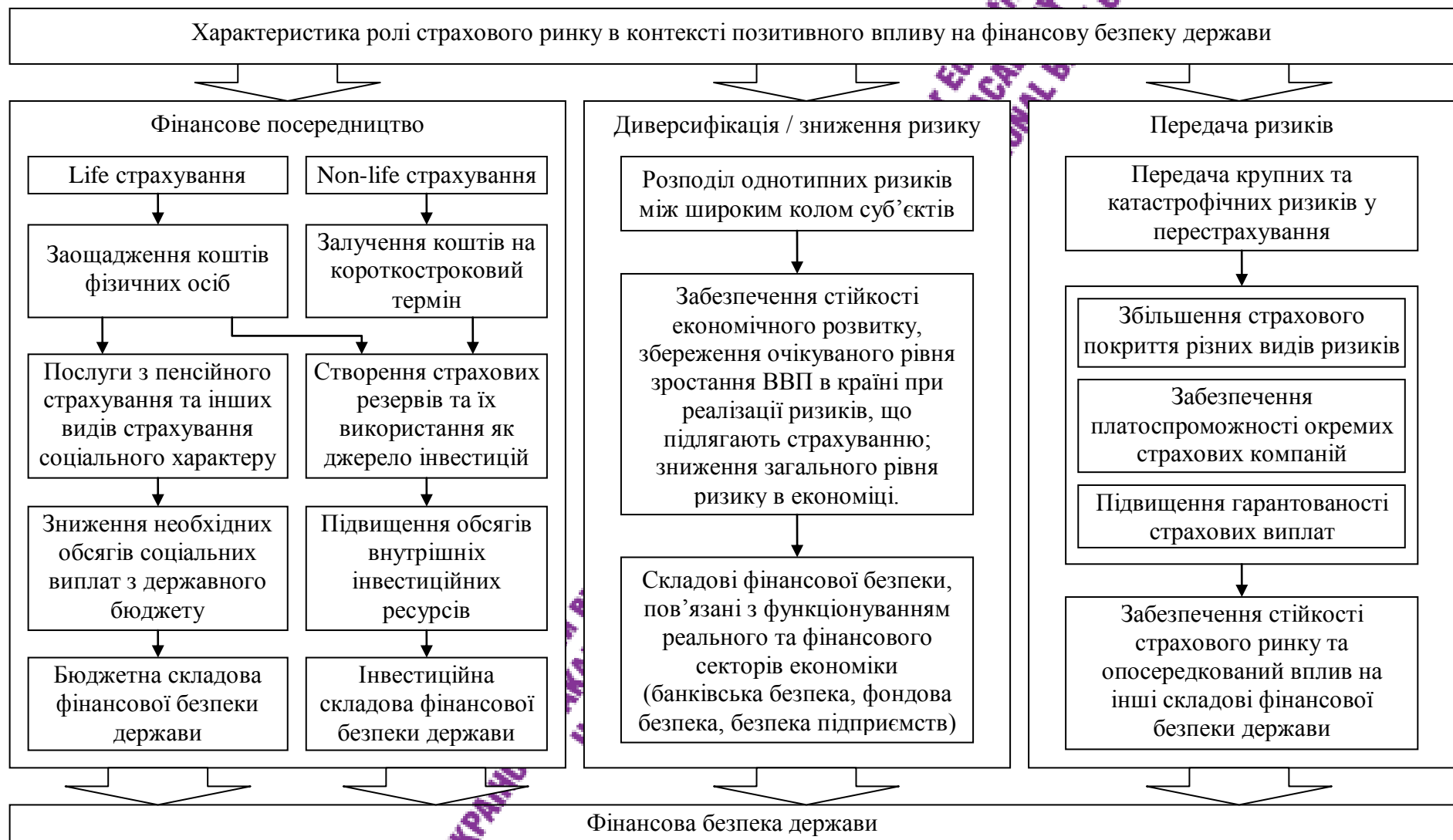

Рисунок 1.4 – Вплив діяльності страхових компаній на зміцнення фінансової безпеки держави

Органами державного регулювання, як правило, регламентуються можливі напрямки вкладення коштів страхових компаній, а також встановлюються обмеження на обсяги вкладень за кожним із напрямків. Так, наприклад, в Україні зазначені напрямки інвестування визначаються Законом України «Про страхування» [138], а також Розпорядженнями Держфінпослуг «Про затвердження Методики формування резервів із страхування життя» [133] та «Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя» [135]. Що стосується кількісних обмежень на обсяги вкладень за кожним із напрямків інвестування, то на сьогоднішній день вони встановлюються тільки для компаній зі страхування життя.

Аналізуючи динаміку формування технічних та математичних резервів страховими компаніями в Україні у 2002-2010 рр., слід зауважити, що протягом даного періоду обсяги сформованих страхових резервів неодмінно зростали, виняток склали тільки 2005 р. і 2009 р. (рис. 1.5).

Зазначена динаміка свідчить про зростання ролі страхових компаній в інвестиційному процесі та про відповідне посилення їх впливу на забезпечення фінансової безпеки держави через інвестиційну її складову.

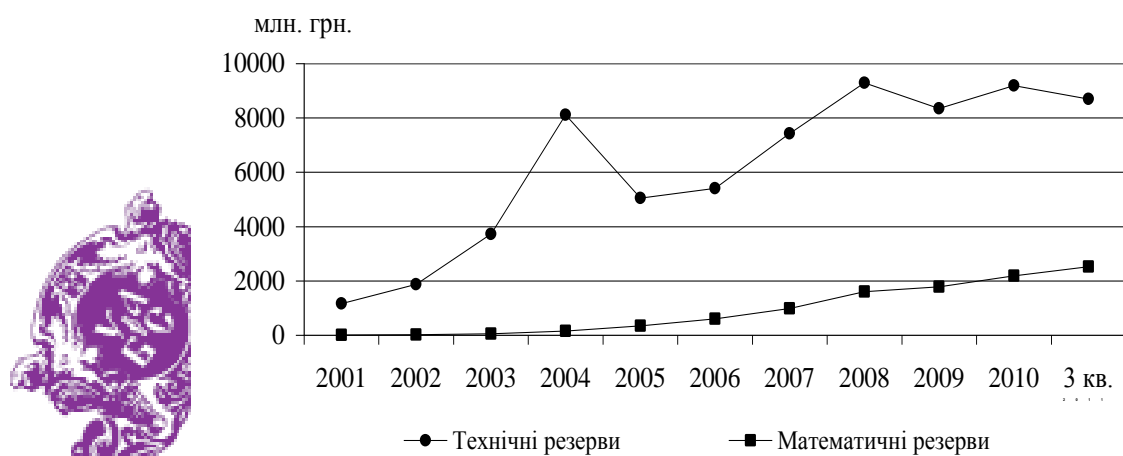

Рисунок 1.5 – Обсяги сформованих страхових резервів вітчизняними страховими компаніями у 2002 р. – 3 кв. 2011 р.

У цілому виконання функції фінансового посередництва у страхуванні життя та у ризикових видах страхування дещо відрізняється. Це, передусім, пов'язано з особливостями укладання договорів страхування, зокрема з термінами їх дії. Так, компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя, сприяють мобілізації довгострокових грошових ресурсів – найчастіше заощаджень від домогосподарств, за рахунок продажу таких страхових продуктів, як ануїтети, комплексні фінансові продукти (зокрема банківсько-страхові) або традиційні поліси страхування життя з гарантованим доходом.

Що ж стосується страхових компаній, які надають послуги з ризикових видів страхування, то виконання ними функцій фінансового посередника є обмеженими та мінімальними, оскільки договори страхування носять, як правило, короткостроковий характер (до 1 року), що ускладнює здійснення акумуляції та вкладення коштів на тривалий період. Крім того, менші можливості щодо прогнозування обсягів і динаміки виплат в ризикових видах страхування вимагають від страховиків формувати більш ліквідну структуру вкладень, порівняно з компаніями страхування життя. Натомість, у страхових компаній у сфері ризикового страхування превалюють функції диверсифікації та передачі ризику.

Таким чином, оскільки в балансі компаній зі страхування життя переважають довгострокові зобов'язання, то для забезпечення ефективного управління активами та пасивами такі компанії мають здійснювати інвестиції з тривалим терміном погашення. Завдяки цьому, з точки зору перспективності та довгостроковості вкладень, фінансові ресурси, акумульовані в межах компаній зі страхування життя, потенційно є більш стабільним джерелом фінансування для суб'єктів корпоративного сектору у порівнянні з банківським кредитуванням, яке, у свою чергу, характеризується більшою циклічністю. Це також пояснює той факт, що страховий ринок

вважається одним із найбільш стабільних сегментів фінансової системи економіки у порівнянні з банками або інвестиційними фондами.

Крім цього, у періоди фінансових потрясінь та рецесії саме страховики виступають у якості «шокових амортизаторів» щодо збереження або збільшення обсягів фінансування для підприємств реального сектору економіки та фізичних осіб, згладжуючи тим самим наслідки кредитного циклу.

В рамках розгляду функції страхового посередництва, необхідно також акцентувати увагу на можливості компаній зі страхування життя створювати інвестиційних прибуток для своїх клієнтів, виступаючи при цьому альтернативним способом заощадження коштів домогосподарств. Завдяки економії масштабу щодо доступу учасників страхового ринку до значних ресурсів фінансового ринку, а також зниження операційних та інформаційних витрат, страховики забезпечують своїм страхувальникам та акціонерам найкращий баланс між ризиком, що приймається на страхування, та прибутковістю. А надання страховими компаніями таких послуг, як страхування пенсій, весільне страхування, страхування дітей, страхування на отримання освіти тощо, дозволяє створювати значні заощадження окремих фізичних осіб на випадок відповідних подій, сприяючи при цьому більш повній реалізації прав та задоволення потреб громадян.

Крім того, через реалізацію зазначеної функції відбувається зменшення навантаження на державний бюджет щодо фінансування освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, підвищується раціональність використання фінансових ресурсів в державі. Відповідно, реалізація зазначеної функції забезпечує позитивний вплив на бюджетну складову фінансової безпеки, даючи змогу перерозподіляти кошти із поточного споживання, зокрема соціальної сфери, на капітальні витрати.

Проте, в Україні ринок послуг недержавного пенсійного страхування

та інших видів особистого страхування на сьогоднішній день не є достатньо розвинутим. В структурі валових страхових премій суттєво переважають надходження від інших видів страхування, ніж страхування життя, що значним чином погіршує структуру інвестиційних вкладень, здійснюваних страховими компаніями на фондовому ринку.

Стосовно безпосередньо розвитку страхування довічної ренти і додаткової пенсії, то можна сказати про відсутність однакової тенденції у розвитку даних видів страхування (табл. 1.2). При цьому, як свідчать офіційні статистичні дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [158; 156; 157], кількість фізичних осіб, що застраховані за різними видами договорів накопичувального страхування, не перевищує 500 тис. осіб, тобто лише близько 1-2% населення України.

Таблиця 1.2 – Показники розвитку страхування додаткової пенсії та інших видів накопичувального страхування в Україні

Вид страхування	Показники	Період			
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	9 міс. 2011 р.
Страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду	Чисті страхові премії, тис. грн.	86,5	1203,4	2127,9	252,3
	Чисті страхові виплати, тис. грн.	1,8	0	0	0
	Кількість фізичних осіб, застрахованих упродовж звітного періоду	5	41	42	68
	Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду	37	78	48	141
Страхування, яким передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	Чисті страхові премії, тис. грн.	51800,1	60718,1	35202,7	31768,2
	Чисті страхові виплати, тис. грн.	5898,2	12257,4	11621,4	10106,7
	Кількість фізичних осіб, застрахованих упродовж звітного періоду	13616	2450	893	14452
	Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду	65325	42977	18851	59377

Продовження таблиці 1.2

Вид страхування	Показники	Період			
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	9 міс. 2011 р.
Інші види накопичувального страхування	Чисті страхові премії, тис. грн.	769298,7	676003,86	683494,6	548020,4
	Чисті страхові виплати, тис. грн.	16596,1	28897,5	25354,4	31804,6
	Кількість фізичних осіб, застрахованих упродовж звітнього періоду	122271	62899	73687	54543
	Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітнього періоду	411152	383212	435712	417466

Наступним важливим напрямом впливу на фінансову безпеку держави з боку страхового ринку є реалізація ним таких функцій, як диверсифікація ризиків, а також попередження (передбачення) та зниження загального рівня ризику в економіці.

Страхування належить до основних методів ризик-менеджменту та на сучасному етапі розвитку економічних відносин представляє собою досить зручний та ефективний механізм управління ризиками суб'єктів економіки. За рахунок прийняття на страхування значної кількості ризиків одного виду страхові компанії отримують можливість управляти ними, виходячи зі статистичних закономірностей закону великих чисел та нормального розподілу ризиків. Іншими словами, при розгляді великої кількості однотипних ризиків частоті настання страхових випадків може бути надана досить точна кількісна оцінка. Це дозволяє страховим компаніям визначати прогнозний рівень збитковості страхової суми та гарантувати виплати страхових відшкодувань своїм клієнтам при встановленні порівняно невисоких ставок страхових тарифів.

Таким чином, абсорбція ризиків страховими компаніями дозволяє розподілити в часі фінансові втрати фізичних та юридичних осіб, пов'язані зі страховими випадками, серед великої кількості страхувальників. У свою чергу, можливість отримання страхувальниками своєчасного відшкодування понесених збитків внаслідок настання страхового випадку має надзвичайно

важливе значення для підтримки безперебійного процесу відтворення, для мінімізації деструктивних впливів на діяльність господарюючих суб'єктів та для забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки держави в цілому.

Можливості страхових компаній щодо виконання зазначених завдань залежать від раціональності побудови їх тарифної політики та ефективності управління страховими резервами. Так, кошти страхових резервів, сформовані за рахунок зібраних страхових премій, виступають безпосередньою гарантією виплати страхових відшкодувань у разі настання страхових випадків.

Принципи формування страхових резервів у страхуванні життя та у ризикових видах страхування дещо відмінні. Так, резерви зі страхування життя включають математичні резерви, обсяги яких визначаються за допомогою актуарних розрахунків на основі статистичних даних щодо тривалості життя населення, рівня смертності та інших показників. Крім того, компаніями зі страхування життя формуються резерви для відшкодування поточних виплат за договорами страхування – резерви належних виплат страхових сум.

Страхові резерви за ризиковими видами страхування носять назву технічних резервів та включають в себе такі складові, як: резерви премій, резерви збитків, резерви коливань збитковості, резерви катастроф та інші.

Окрім зазначених видів резервів, страхові компанії можуть формувати також резерви превентивних заходів, кошти яких спрямовуються на реалізацію заходів, пов'язаних зі зменшенням ймовірності настання страхового випадку або мінімізації суми можливого збитку. Виконання превентивної функції страхування в рамках забезпечення диверсифікації (зменшення) ризиків має суттєве значення щодо уникнення майнової шкоди конкретних об'єктів страхування, а у сукупності – сприяє підвищенню загального рівня фінансової безпеки держави.

Науковцями та практиками зі страхової справи обґрунтовується також існування так званої „міжчасової” диверсифікації ризиків. Вона пов'язана з

тим, що компанії з ризикового страхування можуть створювати додаткові резерви, щоб послабити дію рідкісних природних катастроф на свій баланс (резерви коливань збитковості, резерви катастроф тощо), що у свою чергу сприяє згладжуванню норми прибутку з плином часу для страхувальників і акціонерів.

Таким чином, з точки зору забезпечення фінансової безпеки держави страховий ринок дозволяє усунути деякі ризики, що виникають в економіці з певною циклічністю шляхом їх абсорбування у страхувальників.

Розглядаючи диверсифікацію ризиків з точки зору розподілу останніх між різними суб'єктами економіки, можна відзначити, що потенційні переваги диверсифікації ризиків досягаються також і в межах банківсько-страхових груп або фінансових конгломератів завдяки різним профілям ризику страхових і банківських організацій [198].

Враховуючи той факт, що взаємозалежність між банком і страховою компанією явно відрізняється від структурної залежності між двома банками або між двома страховими компаніями, то фінансові конгломерати потребують для адекватного та ефективного функціонування на фінансовому ринку значно нижчого рівня власного та регулятивного капіталу, ніж значні за розміром страхові компанії, або системні банки. Тобто, вимоги до обсягу необхідного капіталу для фінансових конгломератів можуть бути встановлені на рівні, нижчому від аналогічного показника окремо для банківських і страхових установ. Так, наприклад, в дослідженні Oliver, Wyman & Co обґрунтовано, що вимоги до обсягу капіталу для стабільного функціонування банківсько-страхового об'єднання можуть бути скороченні на 5-10%.

Проте слід виокремити групу ризиків, які не можуть бути повністю диверсифіковані, та застосування механізмів страхування до яких не завжди може бути ефективним. До даної групи належать, наприклад, системні ризики, реалізація яких призводить до одночасного виникнення збитків за переважною більшістю договорів страхування відповідного виду. Управління даними ризиками має свою специфіку і, як правило, передбачає

використання технік попередження та послаблення ризиків через проведення превентивних заходів, а також лише часткову компенсацію збитків у разі їх настання.

До ризиків, що не можуть бути компенсовані страховими компаніями у повному обсязі належать також масштабні та катастрофічні ризики, обсяги збитків за якими можуть навіть перевищувати загальну капіталізацію страхового та перестрахового ринків.

Тим не менше, застосування можливостей страхового ринку щодо диверсифікації даних груп ризиків дозволяє суттєво знизити негативні наслідки їх настання та в цілому здійснює позитивний вплив на фінансову безпеку держави.

В процесі управління страховими ризиками, особливо що стосується системних та катастрофічних ризиків, страхові компанії часто використовують механізм передачі ризиків. У даному випадку мова йде, передусім, про перерозподіл ризиків через механізм перестраховування, а також через випуск певних видів цінних паперів та фінансових деривативів, пов'язаних із договорами страхування.

В аспекті здійснення передачі страхових ризиків використання перестраховування є ключовим та забезпечує передачу ризиків від страховика до перестраховика, а від останнього – до ретроцесіонерів. Варто відзначити, що перестраховики досить рідко приймають увесь обсяг переданого від страховика ризику на себе. Як правило, вони передають значну частину ризику, для покриття якого їх фінансові можливості є недостатніми, іншим перестраховикам – учасникам ринку ретроцесії, відомими як ретроцесіонери. Зазначений механізм забезпечує фінансову стійкість для так званого первинного страхового ринку, а через нього – позитивно впливає на фінансову безпеку держави в цілому.

Як правило, страхові компанії самостійно визначають обсяг відповідальності за договорами страхування, який доцільно передавати у

перестраховання, виходячи із рівня своєї капіталізації, обсягів сформованих резервів, характеристики ризиків та інших факторів.

В обов'язковому порядку у перестраховання передаються катастрофічні ризики, що характеризуються масштабними розмірами потенційних збитків та досить низьким рівнем імовірності настання страхової події. Існують деякі законодавчі вимоги щодо перестраховання таких ризиків. Наприклад, Законом України «Про страхування» визначається обов'язок страховиків передавати у перестраховання ризики, якщо страхова сума за окремим предметом договору страхування перевищує 10% суми сплаченого статутного капіталу і сформованих вільних резервів та страхових резервів [138].

Для збільшення фінансових можливостей щодо перерозподілу масштабних ризиків можуть формуватися спеціалізовані страхові та перестрахові пули (наприклад, Ядерний пул). Об'єднавши ризики в пул, перестрахові компанії можуть досягти значної диверсифікації ризиків, як у розрізі окремих бізнес-напрямків, так і географічних регіонів функціонування. Відповідно, після настання катастрофічної події, перестраховики здатні на вищому рівні здійснити управління понесеними матеріальними втратами, що передаються від первинних страховиків. Як результат, капітал і ризики в економіці найбільш ефективно розподіляються та управляються через страхову галузь, зберігаючи при цьому фінансову стійкість первинного страхового ринку.

У практиці зарубіжних країн певна частина страхових ризиків перерозподіляється не лише серед суб'єктів страхового ринку, але й поширюється на фондовий ринок через механізм сек'юритизації. Інструментами передачі ризику у даному випадку виступають, як правило, катастрофічні бонди (облігації катастроф) та облігації екстремальної смертності [87; 85].

Усі вище перераховані інструменти передачі ризиків дозволяють краще перерозподілити ризики як серед суб'єктів страхового ринку, так і поза його межами (зокрема, на фондовому ринку), що у свою чергу сприяє безпечному функціонуванню всіх економічних суб'єктів.

Отже, страховий ринок відіграє значну роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, реалізуючи при цьому функції фінансового посередництва на фінансовому ринку та забезпечення ефективного розподілу капіталу в економіці; диверсифікації ризиків, попередження та зниження загального рівня ризику; а також перерозподіл ризиків в економічній системі.

Важливо зауважити, що функціонування страхового ринку може мати не лише позитивний вплив на фінансову безпеку держави, а й нести у собі потенційну загрозу для стійкого розвитку економіки країни, що також потребує детального вивчення та визначення можливостей мінімізації негативного впливу на фінансову безпеку держави з боку страхового ринку.

Поява загроз фінансовій безпеці держави, насамперед, може зумовлюватися недостатнім рівнем розвитку страхового ринку та неспроможністю страхових компаній в достатньому обсязі виконувати покладені на них функції щодо диверсифікації та передачі ризиків, а також щодо забезпечення фінансового посередництва при перерозподілі фінансових ресурсів і участі в інвестиційному процесі.

Негативний вплив страхового ринку на фінансову безпеку держави може проявлятися як безпосередньо через порушення стійкості страхового ринку, так і опосередковано через його негативний вплив на бюджетну, інвестиційну та інші складові фінансової безпеки держави. Так, наприклад, нерозвиненість медичного, пенсійного чи інших видів особистого страхування зумовлює необхідність покриття відповідних витрат лише через систему обов'язкового державного медичного і соціального страхування. Одним із наслідків цього може бути перевантаження державних фінансів

соціальними виплатами, що за умов недостатності коштів доходної частини бюджету значно погіршує фінансову безпеку держави саме через бюджетну складову.

Інша група загроз фінансовій безпеці держави з боку страхового ринку пов'язана із реалізацією функції страхових компаній щодо передачі страхових ризиків та здійсненням ними значного обсягу перестрахових операцій із нерезидентами. Так, при передачі ризиків у перестраховання закордон відбувається зниження обсягів страхових резервів страхових компаній, що могли б бути спрямовані ними на здійснення фінансових і реальних інвестицій на внутрішньому ринку. У такому випадку відбувається зниження фінансової безпеки держави через інвестиційну складову. Крім того, значні обсяги перестраховання ризиків у зарубіжних перестраховиків роблять внутрішній страховий ринок більш вразливим до дії дестабілізуючих чинників, що виникають на світовому страховому ринку.

З іншого боку, перестраховання ризиків у нерезидентів може мати і позитивні наслідки для внутрішнього страхового ринку. Зокрема, враховуючи вищу капіталізацію зарубіжних страхових компаній, передача їм частини страхової відповідальності вітчизняних страховиків сприяє підвищенню загального обсягу страхового покриття ризиків та збереженню фінансової стійкості окремих страхових компаній.

При аналізі можливих напрямків негативного впливу страхового ринку на фінансову безпеку держави деякі дослідники також відзначають, що погіршення структури активів страхових компаній та зниження ефективності їх діяльності може створювати негативні імпульси для функціонування банківського сектору та фінансової системи країни в цілому [198]. Проте, на нашу думку, наявність такого впливу можлива лише у випадку значного розвитку страхового ринку в країні та суттєвої чи навіть переважної частки активів страхових компаній в структурі загальних активів банківських та

небанківських фінансових установ. В Україні страховий ринок за обсягом активів страхових компаній є значно меншим від банківського сектору, а тому виникнення кризових процесів на страховому ринку не становитиме суттєву загрозу для функціонування банківського сектору. Додатковим фактором у підтвердження цього є низький рівень інтегрованості і взаємозалежності банків і страхових компаній в Україні.

Таким чином, залежно від особливостей свого розвитку та рівня стійкості до впливу внутрішніх коливань і зовнішніх загроз страховий ринок може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на фінансову безпеку держави. Це визначає необхідність дослідження факторів, що сприяють зміцненню стійкості страхового ринку та факторів, що її порушують, з метою формування відповідних заходів регулювання страхового ринку для забезпечення фінансової безпеки держави.

1.3 Узагальнення внутрішніх і зовнішніх загроз стійкості страхового ринку

Стійкість страхового ринку, виступаючи важливою складовою фінансової безпеки держави, передбачає збалансовану та стабільну діяльність страхових компаній в умовах постійно діючих внутрішніх і зовнішніх загроз, результатом чого має бути досягнення суб'єктами страхового ринку поставлених цілей та своєчасне і в повному обсязі виконання прийнятих на себе зобов'язань. Внутрішні і зовнішні загрози є проявом негативного впливу значної кількості факторів, що визначають стійкість страхового ринку.

Етимологічно «фактор» (від лат. «factor») означає «умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу» [117, с. 706]. В економічних енциклопедичних виданнях пропонується схоже трактування, а саме –

«суттєва обставина у будь-якому явищі, процесі» [4, с. 1244]. У рамках даного дослідження під факторами пропонується розуміти причини, які обумовлюють виникнення внутрішніх і зовнішніх загроз стійкості страхового ринку.

Проведений аналіз існуючих та потенційних чинників, можливих варіантів їх прояву, джерел їх виникнення та основних взаємозв'язків між ними на основі [183; 13; 117; 4; 123; 85; 86; 29; 102; 66] дозволив виділити основні класи факторів впливу на стійкість страхового ринку (рис. 1.6).

Розгляд факторів впливу на стійкість страхового ринку залежно від рівня взаємообумовленості дозволяє розмежувати їх на первинні та вторинні. Первинні (незалежні) фактори фактично є наслідком певних подій або тенденцій, у той час як вторинні (похідні) представлені як опосередкований результат дії первинних чинників. Так, прикладом дії первинного фактору на страховому ринку є процеси злиттів і поглинань компаній, що супроводжуються збільшенням обсягу страхових премій, розширенням видів страхування та каналів продажу. Опосередкований результат дії первинних факторів можна розглянути на прикладі недостатньої капіталізації вітчизняних страхових компаній, що призводить до зростання частки перестраховування за кордоном, тим самим втрачаючи значні суми страхових премій та посилюючи залежність вітчизняного страхового ринку від кон'юнктури міжнародних ринків.

Залежно від причин виникнення фактори можуть бути стихійними та організованими. Стихійні проявляються внаслідок впливу інших факторів та не залежать від дій суб'єктів страхового ринку. Наприклад, настання природних або техногенних катастроф за умови наявності застрахованих об'єктів призведе до значних за розмірами страхових виплат, що відповідно може вплинути на стійкість функціонування страхового ринку. Відповідно до статистичних даних в Україні 18620 об'єктів складають потенційну небезпеку для суспільства, а близько 6000 об'єктів – реальну. Дана ситуація пояснюється використанням застарілих технологій та зношеного обладнання

у виробничому процесі суб'єктів господарювання, і тому з кожним роком зростає ймовірність виникнення аварій та катастроф.

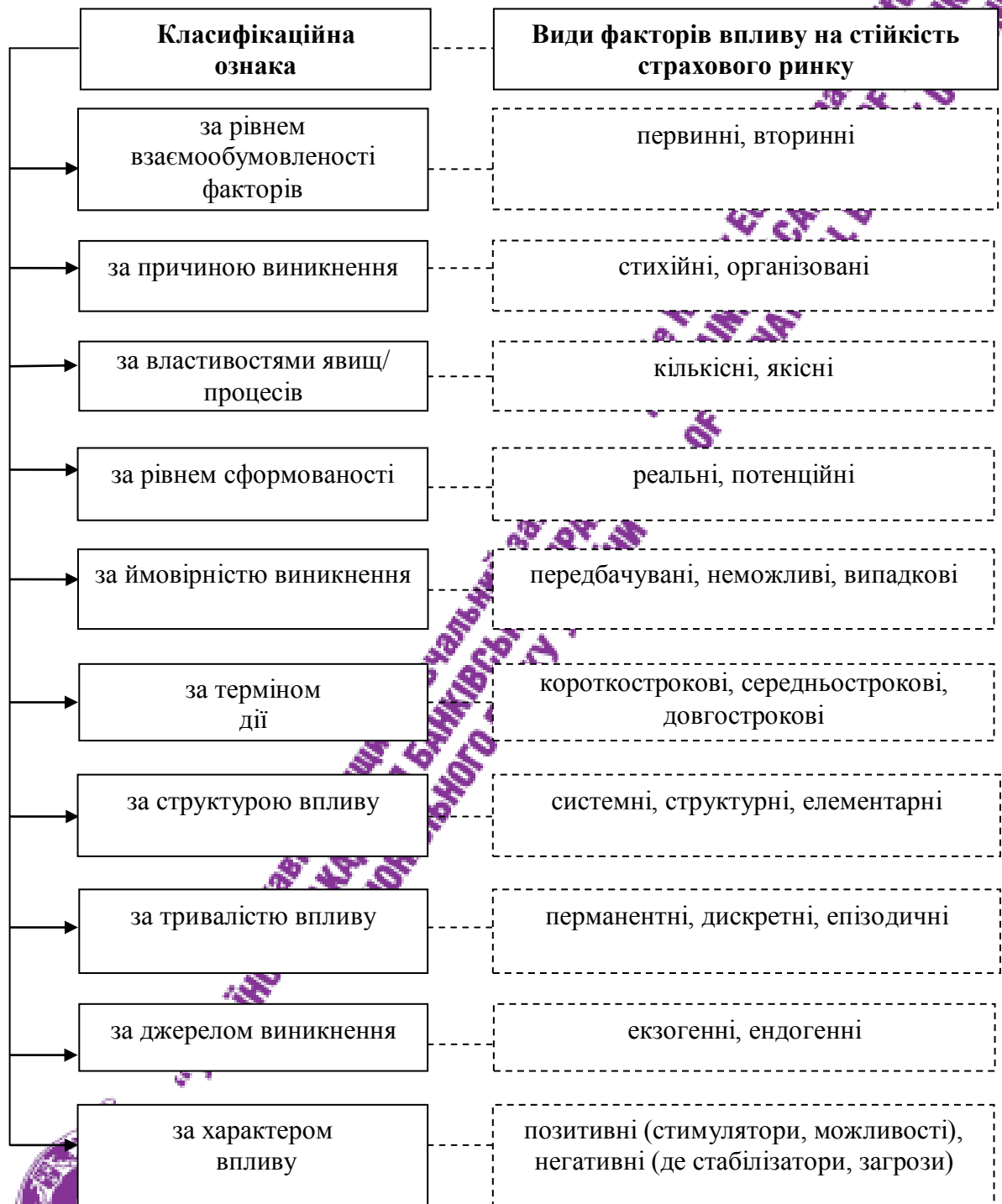

Рисунок 1.6 – Класифікація факторів впливу на стійкість страхового ринку

У свою чергу, дія організованих факторів проявляється в наперед прорахованих вчинках суб'єктів страхового ринку, а саме введення нового виду обов'язкового страхування, коригування правил розміщення страхових резервів, зміна системи оподаткування діяльності страхових компаній, проведення реорганізації компанії тощо.

Формалізація впливу факторів на стійкість страхового ринку обумовлює необхідність у здійсненні їх розмежування на якісні та кількісні. Кількісним виміром стійкості страхового ринку можуть бути: обсяг страхових виплат, обсяг премій, що належить перестраховикам, частка іноземного капіталу в сукупному обсязі статутних капіталів страхових компаній, розмір страхової премії на одну особу, показники ефективності розміщення страхових резервів, ступінь інтегрованості національного ринку у світові страхові процеси тощо. До якісних факторів впливу на стійкість страхового ринку можна віднести: підвищення довіри населення до страхових компаній, покращення якості надання страхових послуг, наявність бар'єрів входження на ринок та виходу з нього для суб'єктів господарювання та інше.

За рівнем сформованості фактори впливу на стійкість страхового ринку можна розмежувати на потенційні та реальні. Реальними визначають ті чинники, які не обмежені часовим інтервалом і просторовою дією та проявляються у сприятливому або деструктивному впливові на діяльності страхових компаній. Відповідно дія потенційних факторів може проявитися у майбутньому за визначених обставин.

Наступна класифікаційна ознака – за ймовірністю виникнення – передбачає поділ факторів впливу на три групи:

- передбачувані: існує достатньо висока ймовірність появи процесів та явищ, які вплинуть на стійкість страхового ринку;
- випадкові: дія факторів може проявлятися або проходити безслідно для страхового ринку;

– неможливі: фактори, що здійснюють вплив на суміжні сегменти фінансового ринку, не впливають на страховий ринок, враховуючи його специфіку.

Враховуючи те, що ринок є багаторівневою упорядкованою системою зі складним механізмом зв'язків між його суб'єктами, визначимо фактори, що впливають на структуру страхового ринку. Виходячи з цього, за структурою впливу фактори поділяються на системні, структурні та елементарні.

Системними вважаються ті фактори, які одночасно впливають на всі складові елементи страхового ринку. Зокрема, загострення макроекономічної ситуації та погіршення рівня економічного добробуту економічних суб'єктів та населення призведе до зменшення обсягу надходження страхових платежів. Вплив структурних факторів на стійкість ринку стосується функціонування окремих підсистем, а саме страхових компаній, прямих та непрямих страхових посередників, саморегулювних організацій тощо. А вже межі поширення елементарних факторів охоплюють функціонування окремих елементів страхового ринку – страхову компанію, страхового агента, страхового брокера, страхувальника та інше.

Досліджуючи особливості протікання окремих факторів впливу на стійкість страхового ринку, можна їх умовно розмежувати на перманентні, дискретні та епізодичні.

Особливістю перманентних факторів є їх постійний вплив на функціонування страхового ринку протягом визначеного періоду, зокрема, дія нормативно-правових актів, які регулюють страхову діяльність. Варто відмітити той факт, що більшість факторів мають постійний характер. Дискретні або перервні фактори впливу на стійкість страхового ринку проявляються в сезонності страхових виплат, коливанні доходності цінних паперів у рамках здійснення інвестиційної діяльності страховими компаніями. Епізодичні фактори – це складно прогнозовані надзвичайні ситуації, які суттєвим чином впливають на стан страхового ринку.

Отже, на стійкість страхового ринку впливає значна кількість факторів, які, залежно від власних якісних характеристик, мають як позитивне значення, так і негативне. Доцільним є розподіл всіх факторів залежно від характеру впливу на стимулятори, тобто «можливості» для забезпечення та підтримки стійкості страхового ринку, та дестимулятори, тобто «загрози». До стимуляторів відносяться фактори, високі значення яких є необхідними з економічної точки зору та які свідчать про сприятливі умови для підвищення стійкості як окремих страхових компаній, так і страхового ринку в цілому. Наприклад, до чинників, які сприятливо впливають на функціонування страхового ринку можна віднести: підвищення капіталізації страхових організацій, підвищення професійного рівня суб'єктів страхового ринку, удосконалення його інфраструктури, перехід компаній на міжнародні стандарти обліку та складання звітності тощо.

Варто відзначити, що одні і ті самі фактори можуть здійснювати як негативний, так і позитивний вплив. У роботі визначено, що стійкість страхового ринку – це динамічна характеристика його функціонування, що передбачає можливість ринку протистояти впливу *зовнішніх та внутрішніх загроз*, а також кон'юнктурних коливань, зберігаючи при цьому основні параметри свого розвитку та забезпечуючи достатній обсяг покриття ризиків суб'єктів економіки і ефективну систему перерозподілу страхових ризиків з метою підтримки фінансової безпеки держави. Саме з цієї позиції виокремлення серед факторів-дестабілізаторів внутрішніх і зовнішніх загроз, а також їх якісна оцінка є невід'ємними складовими забезпечення стійкості страхового ринку.

З точки зору джерел виникнення всі фактори, що здійснюють негативний вплив на стійкість страхового ринку, розподіляються на ендогенні та екзогенні. У межах дисертаційної роботи визначається, що зовнішні загрози пов'язані з екзогенними факторами впливу, які зумовлені станом та характером розвитку макросередовища (перша група), а також з

впливом імпульсів світових фінансових ринків на стійкість розвитку вітчизняного страхового ринку (друга група).

Так, до зовнішніх загроз страхового ринку України у межах першої групи можуть бути віднесені:

- загострення соціально-політичної ситуації в країні;
- зменшення рівня платоспроможного попиту населення та суб'єктів господарювання;
- підвищення рівня інфляції, зниження рівня зайнятості та розміру середньомісячного доходу населення;
- велика кількість низькорентабельних та збиткових підприємств,
- відсутність привабливих напрямків інвестування для страхових компаній тощо (рис. 1.7).

Геоекономічна реальність сучасної фінансової системи характеризується посиленням інтеграційних та конвергентних процесів між різними сегментами фінансового ринку, що у свою чергу змінює умови функціонування і суб'єктів страхового ринку. Тому, зовнішніми загрозами по відношенню до вітчизняного страхового ринку у межах другої групи є: посилення конвергентних та інтеграційних процесів; циклічність розвитку фінансового ринку; банківські кризи та залежність функціонування страхових компаній від ефективності функціонування банків; кризи на світових фінансових ринках, залежність від іноземних джерел фінансування.

Особливої уваги потребує ідентифікація зовнішніх загроз стійкості страхового ринку та формування превентивних заходів щодо їх попередження.

Заслуговує на увагу й розгляд негативних наслідків фінансової глобалізації для вітчизняного страхового сектору, а саме зростання залежності від іноземного капіталу та відповідно загрозливий вплив світових фінансових криз на стабільність страхового ринку. Для сучасного етапу розвитку світового господарства дедалі актуальнішими стають банкрутства всесвітньовідомих компаній або виникнення труднощів у їх діяльності,

валютні та боргові кризи, обвали на фондових ринках розвинутих країн світу. Унаслідок того, що на вітчизняному страховому ринку сконцентрований значний за обсягом іноземний капітал, то ймовірність спалаху фінансових криз в нашій країні є доволі значною.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

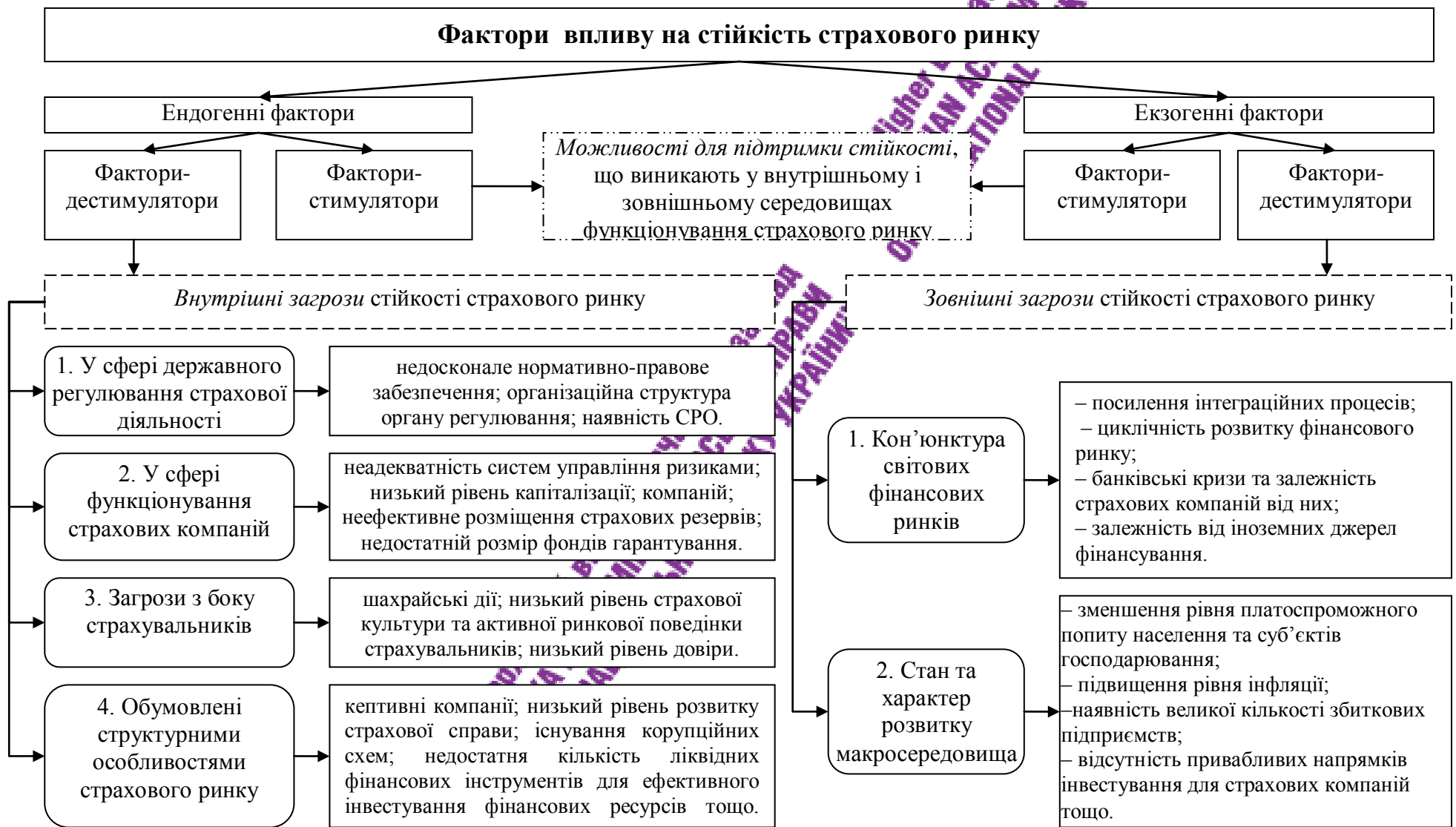

Рисунок 1.7 – Упорядкування внутрішніх і зовнішніх загроз стійкості страхового ринку

Суттєвою фінансовою загрозою для страхового сектору залишається відтік капіталу за кордон. На ринку склалася ситуація, коли страхові компанії з іноземним капіталом фактично виконують функції страхових посередників, передаючи на перестраховання близько 90-95 % ризиків материнській компанії, цим самим перенаправляючи фінансові потоки за кордон. Дана ситуація властива більш для компаній зі страхування життя. Оскільки, при ризиковому страхуванні разом з капіталом вивозяться і ризики, у той час при страхуванні життя – 80-90% довгострокового інвестиційного ресурсу та лише 10-20% ризиків.

Слід відзначити чітку залежність вітчизняного страхового ринку від кон'юнктури та спекулятивних очікувань іноземних страхових компаній. Зокрема, регулюючі органи намагаються мінімізувати зазначений ризик шляхом обмеження кола компаній, з якими можна укласти договори з перестраховання. Попри заборону співпрацювати у межах перестраховання з офшорними організаціями та компаніями, країна заснування якої занесена до «чорного списку» FATF, ця проблема все рівно залишається невирішеною. Зазначимо, що загрози, викликані стрімким розвитком глобалізації, у сукупності можуть порушити стійкість всього страхового ринку.

Що стосується внутрішніх загроз, то їх виникнення обумовлене впливом ендогенних факторів-дестабілізаторів на стійкість страхового ринку та які розподілені в дисертаційній роботі на чотири групи: 1) загрози, пов'язані з державним регулюванням страхової діяльності в межах вітчизняного страхового ринку (при цьому державне регулювання з боку, наприклад, Національного банку України, буде розглядатись як ендогенний фактор впливу на стійкість страхового ринку); 2) загрози, що виникають внаслідок діяльності страхових компаній; 3) загрози з боку страхувальників (клієнтів страхових компаній); 4) загрози, обумовлені структурними особливостями вітчизняного страхового ринку (див. рис. 1.7).

Стійкість страхового ринку визначається такими внутрішніми загрозами першої групи, як: неадекватність державної політики щодо

стратегічного розвитку страхового ринку; відсутність адекватного державного регулювання за діяльністю саморегулювних організацій (СРО), неефективність їх функціонування; недосконалість існуючого нормативно-правового забезпечення у сфері страхування в країні; організаційна структура органу, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (на консолідованій основі (мегарегулятора) чи секторальний підхід); низький рівень спроможності та незалежності регулятора; недосконале законодавче регулювання діяльності актуаріїв, аварійних комісарів, страхових агентів та брокерів; часті зміни в нормативно-правовому регулюванні страхового ринку; відсутність систематичних та ґрунтовних досліджень, а також необхідного обсягу статистичної інформації; непрозорість фінансової звітності більшості страхових компаній тощо.

До внутрішніх загроз стійкості страхового ринку з боку функціонування окремих страхових компаній (друга група) можуть бути віднесені [73; 188; 19]: окремі випадки банкрутства найбільших страхових компаній; здійснення масових протиправних дій страховими компаніями; зміна підходів до визначення маржі платоспроможності страхових компаній; неадекватність систем управління ризиками, низький рівень капіталізації страхових компаній; низький рівень якості та незбалансована структура консолідованих активів і зобов'язань компаній з ризикового страхування та страхування життя; негативна динаміка щодо рівня консолідованих фінансових результатів страхових компаній; неефективне розміщення страхових резервів; недостатній розмір фондів гарантування, що формуються страховими компаніями тощо.

У межах третьої групи об'єднані внутрішні загрози, що виникають з боку страхувальників, а саме:

- шахрайські дії;
- низький рівень страхової культури;
- низький рівень активної ринкової поведінки страхувальників;

– національний менталітет та низький рівень довіри до страхових компаній тощо.

До внутрішніх загроз стійкості страхового ринку, пов'язаних з його структурними особливостями (четверта група), віднесено:

- функціонування значної кількості кептивних компаній;
- низький рівень розвитку страхового ринку та страхової справи в цілому;
- низький рівень конкурентоспроможності страхового ринку;
- низький рівень послуг більшості страхових компаній та існування корупційних схем у страхуванні;
- використання страхування як механізму оптимізації податкового навантаження;
- недостатня кількість ліквідних фінансових інструментів для ефективного інвестування фінансових ресурсів;
- неоднорідність розвитку страхового ринку (незбалансованість за видами страхування (страхування життя та ризикове страхування), формами страхування (обов'язкове, добровільне).

До дестабілізуючих факторів четвертої групи, які загрожують стійкості страхового ринку, можна віднести і розширення каналів відтоку фінансових ресурсів за кордон. Слід також відмітити, що страховий ринок доволі часто використовується для зменшення розміру сплати податків в інших галузях економіки шляхом страхування та перестрахування фінансових ризиків, шляхом придбання короткострокових полісів для зменшення бази оподаткування.

Загальна сукупність дестабілізуючих факторів впливу на стійкість страхового ринку України представлена на рисунку 1.8.

Існування негативних факторів впливу вимагає детального розгляду їх джерел формування та розробки заходів щодо їх нейтралізації.

Проведений аналіз засвідчив, що на страховий ринок впливає значна кількість різноманітних факторів. Це у свою чергу обумовлює необхідність постійного моніторингу стану страхового ринку та швидкого реагування у випадку прояву кризових явищ та процесів.

Рисунок 1.8 – Внутрішні загрози стійкості страхового ринку України

Ключова роль у забезпеченні стійкості страхового ринку відводиться ідентифікації загроз та здійсненню комплексу заходів щодо їх попередження. Загроза являє собою нереалізовану, проте реально існуючу можливість нанесення певного збитку суб'єкту господарювання [29].

У більшості випадків внутрішні загрози на страховому ринку України виникають внаслідок неефективного фінансового менеджменту в межах страхових компаній, а саме неврівноваженої тарифної політики та незбалансованого розміщення страхових резервів за напрямками та строками.

Зокрема, допущення помилок при розрахунку тарифної ставки може призвести до втрати конкурентних переваг компанії на ринку внаслідок необґрунтованого завищення (заниження) розміру страхової премії.

Необхідно відзначити, що під загрозою не варто розуміти здійснення ризикових операцій економічними суб'єктами, запровадження сучасних методів управління, реорганізацію компаній, введення в дію нового або внесення змін до вже існуючого нормативно-правового акту тощо. Звісно, що дані процеси можуть суттєво вплинути на кон'юнктуру ринку, проте першочергово пов'язані з досягнення визначених цілей, що визначають подальший їх розвиток.

Важливим завданням страхових компаній в рамках підтримки стійкості страхового ринку є формування збалансованих страхових портфельів, тобто необхідність залишатися фінансово стійкими навіть при настанні значних за розмірами збитків. Проблемою вітчизняного страхового ринку є те, що більшість страхових компаній відшкодовують витрати за рахунок нових страхових премій, не приділяючи значної уваги формуванню адекватних взятому зобов'язанню страхових резервів.

На певну увагу при дослідженні стійкості страхового ринку заслуговує питання ефективного розміщення коштів страхувальників, представлених у формі страхових резервів. Страхові компанії мають сформувати інвестиційний портфель таким чином, щоб вчасно та в повному обсязі виконувати взяті раніше зобов'язання перед власниками страхових полісів, унаслідок чого наглядові органи чітко регламентують напрямки розміщення активів та частку, яку повинен займати кожен вид активу в загальному інвестиційному портфелі страхової компанії. Проте вітчизняні страхові компанії не демонструють значної зацікавленості в ефективному розміщенні страхових резервів. В Україні в цілому переважає підхід консервативного управління інвестиційним портфелем, що можна пояснити такими обставинами:

- низький рівень збитковості страхованих операцій, що фактично зменшує необхідність ризикувати залученими коштами, вкладаючи їх по максимуму в банківські депозити;

– незначний обсяг фінансових ресурсів, які акумулюють страхові компанії у процесі діяльності;

– нерозвинутість ринку страхування життя, для якого характерним є залучення коштів страхувальників на довгостроковий період. Так, наприклад, в Україні домінують компанії зі страхування майна та від нещасних випадків, які акумулюють кошти на короткострокову перспективу, і тому змушені обмежуватися високоліквідними активами.

Одним із індикаторів загрози стійкості страхового ринку є зростання частки перестраховання у валових страхових преміях, а особливо – частки нерезидентів. Так, збільшення обсягу перестрахових операцій може призвести до погіршення платоспроможності страхових компаній та їх ємності на ринку [66]. Внаслідок цього, виникає занепокоєння щодо гарантованості виплат цеденту в разі настання страхового випадку, що фактично знижує рівень фінансової стійкості як окремо взятої компанії, так і негативно впливає на стійкість всього страхового ринку при реалізації катастрофічних ризиків.

При розгляді можливих внутрішніх загроз стійкості страхового ринку слід звернути увагу на можливі шахрайські дії з боку всіх суб'єктів страхового ринку та необхідність розробки ефективних програм боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

Шахрайство в страховому секторі носить масштабний характер та набирає з кожним роком все більших обертів. При цьому злочинні дії на страховому ринку в більшості випадків направлені на максимізацію прибутку або на отримання доходу, який не буде підлягати оподаткуванню. Зокрема, страхові компанії вдаються до протиправних дій для зменшення розміру страхового відшкодування, їх працівники – для отримання власної економічної винагороди [127].

Фінансові аналітики оцінюють щорічні сумарні збитки від здійснення шахрайських дій на вітчизняному страховому ринку на рівні 600 млн. грн. Підраховано, що близько 16 % страхових виплат належать фінансовим аферистам. Зацікавленість у здійсненні протиправних дій економічними суб'єктами на страховому ринку зумовлена тенденцією динамічного

розвитку страхового ринку, недосконалою системою державного регулювання та специфікою страхової діяльності.

Страхове шахрайство – це проблема не лише національного страхового ринку. Так, у Німеччині щороку реєструється від 9 до 11,5 тис. випадків страхового шахрайства, на які припадає близько 7-9% всіх страхових випадків, унаслідок чого страхові компанії кожного року втрачають від 3,5 до 5 млрд. євро [81]. Страховий ринок Великобританії у 2008 р. недоотримав близько 1,9 млрд. фунтів стерлінгів, що становить 6% від суми сплачених страхових премій [201].

Найбільш розповсюджені схеми фінансових махінацій на страховому ринку представлено на рисунку 1.9.

Рисунок 1.9 – Внутрішні загрози стійкості страхового ринку у сфері шахрайства

Підсумовуючи, слід відмітити, що стійкість страхового ринку визначається тим, наскільки ефективно суб'єкти страхового ринку можуть вчасно та гнучко протистояти наявним та потенційним внутрішнім і зовнішнім загрозам та усувати негативні фактори впливу на функціонування страхового ринку.

Таким чином, моніторинг факторів, які аналізуються для виявлення реальних та потенційно можливих загроз, дозволяє визначити рівень стійкості страхового ринку зокрема та рівень фінансової безпеки держави в цілому. Проте, проблемою існуючих науково-методичних підходів щодо оцінки стійкості страхового ринку є їх фрагментарний характер та відсутність системного підходу до вибору індикаторів. Оскільки побудова ефективно діючої системи фінансової безпеки виступає необхідною умов стабільного функціонування як окремої страхової компанії, так і страхового ринку в цілому. За вказаних умов подальшого комплексного дослідження потребує питання формування єдиного методологічного комплексу щодо забезпечення стійкості страхового ринку.

Висновки до першого розділу

Проведене у першому розділі дослідження теоретичних засад стійкості страхового ринку в системі фінансової безпеки держави дало підстави зробити наступні висновки:

1. Аналіз існуючих науково-методичних підходів до розуміння сутності поняття «фінансова безпека держави» дозволив розподілити їх в межах трьох груп: ресурсний, функціональний та системний. У дисертаційній роботі підтримується системний підхід, у межах якого основними структурними

характеристиками фінансової безпеки держави є: 1) ФБД – це певний стан фінансової системи держави; 2) держава є фінансово безпечною за умови стійкості різних складових її фінансової сфери до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; 3) фінансова безпека держави є системою (сукупністю певних складових, між якими є певні взаємозв'язки); 4) держава є фінансово безпечною за умови сформованого достатнього обсягу фінансових ресурсів для вчасного та в повному обсязі виконання зобов'язань всіма її суб'єктами; 5) досягнення високого рівня фінансової безпеки держави дозволяє реалізувати певні стратегічні цілі (мету).

2. Доведено, що основні складові ФБД, по-перше, пов'язані з реалізацією функцій держави (бюджетна, боргова, податкова безпека), по-друге, обумовлені функціонуванням фінансового сектора економіки (за характером фінансових операцій: інвестиційна, валютна і грошово-кредитна безпека; у залежності від сегментів фінансового сектора: стійкість банківської системи, страхового і фондового ринків), та, по-третє, зумовлені функціонуванням реального сектора економіки (безпека підприємницького сектору, зовнішньоекономічна безпека). Запропонований структурний склад фінансової безпеки держави дозволить здійснити формалізацію її рівня в Україні.

3. В роботі проведено розмежування понять «фінансова безпека», «фінансова стійкість», «фінансова надійність» та «фінансова стабільність». З'ясовано, що при дослідженні складових фінансової безпеки держави, що пов'язані із функціонуванням фінансового сектору економіки (банківської системи, страхового і фондового ринків), доцільно застосовувати термін «стійкість ринку/системи», який більш точно відповідає їх економічній сутності та відображає динамічний характер даної ознаки.

4. На основі дослідження сутності категорії «стійкість страхового ринку» сформовано авторський підхід до визначення даного поняття, в якому, з одного боку, враховані ключові характеристики стійкості ринку в цілому, а з іншого – сутнісні характеристики, що впливають із особливостей

функціонування та специфіки страхового ринку з урахуванням його ролі у зміцненні фінансової безпеки держави. Таким чином, під стійкістю страхового ринку запропоновано розуміти динамічну характеристику його функціонування, що передбачає можливість ринку протистояти впливу зовнішніх загроз та внутрішніх кон'юнктурних коливань, зберігаючи при цьому основні параметри свого розвитку та забезпечуючи достатній обсяг покриття ризиків суб'єктів економіки і ефективну систему перерозподілу страхових ризиків з метою підтримки фінансової безпеки держави.

5. Дослідження ролі страхового ринку у формуванні фінансової безпеки держави дозволило формалізувати механізм впливу діяльності страхових компаній на зміцнення ФБД через реалізацію ними трьох основних функцій – фінансового посередництва, диверсифікації ризиків та передачі ризиків. В рамках реалізації функції фінансового посередництва розглянуто відмінності впливу на фінансову безпеку держави діяльності компаній з «life» страхування та «non-life» страхування.

6. Проведений аналіз можливих напрямків негативного впливу страхового ринку на ФБД дозволив визначити, що формування загроз фінансовій безпеці держави може відбуватися як безпосередньо через порушення стійкості страхового ринку, так і опосередковано через його негативний вплив на бюджетну, інвестиційну та інші складові ФБД.

7. У роботі удосконалено класифікацію факторів впливу на стійкість страхового ринку за такими ознаками, як: рівень взаємообумовленості факторів, причина виникнення, властивості явищ/ процесів, рівень сформованості, ймовірність виникнення, термін дії, структура, характер і тривалість впливу, джерело виникнення. Доведено, що всі чинники впливу на стійкість страхового ринку поділяються на дві групи: стимулятори (можливості для підтримки або підвищення стійкості страхового ринку) і дестимулятори (загрози для стійкості страхового ринку).

8. Результатом аналізу існуючих та потенційних загроз стійкості страхового ринку є їх узагальнення в межах таких груп: зовнішні загрози,

пов'язані з кон'юнктурою світових фінансових ринків та станом і характером розвитку макросередовища; внутрішні загрози у сфері державного регулювання страхової діяльності, у сфері функціонування страхових компаній, загрози з боку страхувальників та загрози, обумовлені структурними особливостями страхового ринку. Регулярний моніторинг факторів-дестабілізаторів (загроз) за сформованими напрямками дозволить більш точно визначити рівень стійкості страхового ринку та перспективи його подальшого розвитку.

Основні результати першого розділу опубліковані в наукових працях: [48; 50; 95; 49; 58; 54].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING AFFAIRS
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА БАЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ

2.1 Забезпечення стійкості страхового ринку методами державного регулювання

Можливість страхового ринку протистояти зовнішнім загрозам та самотійно повертатися до рівноважного стану, адаптуючись до змін зовнішнього середовища і несприятливих кон'юктурних коливань, залежить від загального рівня економічного розвитку в країні та здатності ринку до саморегуляції. Проте, ринкові механізми не завжди є ефективними з точки зору забезпечення швидкого відновлення рівноваги ринку та мінімізації негативного впливу зовнішніх факторів. Це визначає необхідність втручання держави у функціонування страхового ринку та застосування нею відповідних методів та інструментів управління з метою підтримки стійкості страхового ринку, а через нього – забезпечення фінансової безпеки держави.

Поряд із централізованим державним регулюванням важливу роль у забезпеченні стійкості страхового ринку відіграють об'єднання учасників ринку – саморегулювні організації (асоціації, пули, страхові бюро тощо). Крім того, на сучасному етапі зростає роль міжнародних об'єднань та наднаціональних органів регулювання страхового ринку; нормативно-правова регламентація страхової діяльності в багатьох країнах здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів та нормативів. Тим не менше, на сьогоднішній день заходи державного регулювання залишаються найбільш дієвим та найважливішим механізмом контролю ефективності функціонування страхових компаній та забезпечення фінансової стійкості страхового ринку.

Необхідність участі держави у регулюванні страхової діяльності підвищується в періоди кризових явищ в економіці, а також при погіршенні ситуації на інших сегментах фінансового ринку для запобігання передачі негативних імпульсів на страховий ринок.

Крім того, в умовах поширення інтеграційних та глобалізаційних процесів відбувається підвищення залежності національних страхових ринків від функціонування світового фінансового ринку [113], що формує додаткові загрози стійкості страхового ринку та потребує наявності адміністративних механізмів для їх своєчасного виявлення та нейтралізації.

Об'єктивна необхідність державного регулювання страхової діяльності в Україні зумовлюється також особливостями сучасного стану розвитку вітчизняного страхового ринку, основними серед яких є наступні [10; 11]:

- неефективність функціонування страхової галузі внаслідок недостатньої капіталізації більшості вітчизняних страхових компаній та їх неспроможності брати на страхування великі ризики;
- незбалансованість розвитку різних видів страхування та неефективність конкуренції на страховому ринку;
- необхідність участі держави у наданні страхових послуг, що носять суспільний або змішаний (квазісуспільний) характер. До них належать страхування депозитів, екологічне страхування та інші види страхових послуг, реалізація яких створює позитивний вплив на економічний чи соціальний розвиток суспільства в цілому. Часто суспільна корисність таких видів страхових послуг є значно вищою за індивідуальну;
- потреба у запровадженні обов'язкових видів страхування за тими видами ризиків, які є невігідними для приватних страхових компаній внаслідок їх катастрофічного характеру або ефекту кумуляції ризиків: страхування ядерних ризиків, стихійних лих, катастрофічних авіаційних ризиків тощо;
- необхідність врегулювання негативних екстернальних ефектів, пов'язаних із виникненням техногенних аварій, ядерних конфліктів тощо, що

у свою чергу зумовлює формування непрямих витрат суб'єктів економічної діяльності, які не підлягають відшкодуванню страховими компаніями;

– забезпечення прозорості функціонування страхового ринку, законності діяльності страхових компаній та підтримка інформаційної відкритості ринку.

Формування системи державного регулювання страхового ринку є досить складним процесом, що вимагає проведення значної роботи у сфері законодавчої діяльності, а також потребує вивчення досвіду зарубіжних країн у цій галузі та його застосування з урахуванням особливостей національного розвитку та наявних проблем і потенційних можливостей вітчизняного страхового ринку.

Надаючи характеристику державному регулюванню страхового ринку, дослідники зупиняються на різних його аспектах: методах регулювання, основних принципах, цілях, суб'єктах і об'єктах регулювання. Так, Плиса Й.В. зазначає, що державне регулювання страхового ринку є «системою економічних і адміністративно-правових відносин, що виникають між його суб'єктами та державою внаслідок цілеспрямованої дії держави на страховий ринок за допомогою адміністративно-правових й економічних регуляторів» [129].

Відповідно до підходу Шумелди Я.П. під державним регулюванням страхового ринку розуміється «система засобів і методів, здійснюваних на правовій основі з метою визначення рамок і правил функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній на ньому» [185, с. 88-89].

У своєму дисертаційному дослідженні Позднякова Л. О., деталізуючи сутність державного регулювання страхової діяльності, визначає його як «сукупність економічних, правових, соціальних та кредитно-фінансових механізмів, що сприяють контролю та регулюванню складною системою економіко-правових відносин між державою, страховиком і страхувальником з метою гармонійного, збалансованого і пропорційного розвитку страхового ринку» [131, с. 6]. На наш погляд, така характеристика сутності державного

регулювання страхового ринку є найбільш повною та вичерпною, оскільки враховує як сукупність методів та суб'єктів регулювання, так і розкриває основні цілі державного регулювання страхового ринку.

Організація механізму державного регулювання страхового ринку передбачає вибір певної моделі державного регулювання за рівнем централізації управління та за ступенем втручання держави у страхову діяльність, а також включає в себе формування комплексної системи форм, методів та інструментів регуляторного впливу держави на страховий ринок (рис. 2.1).

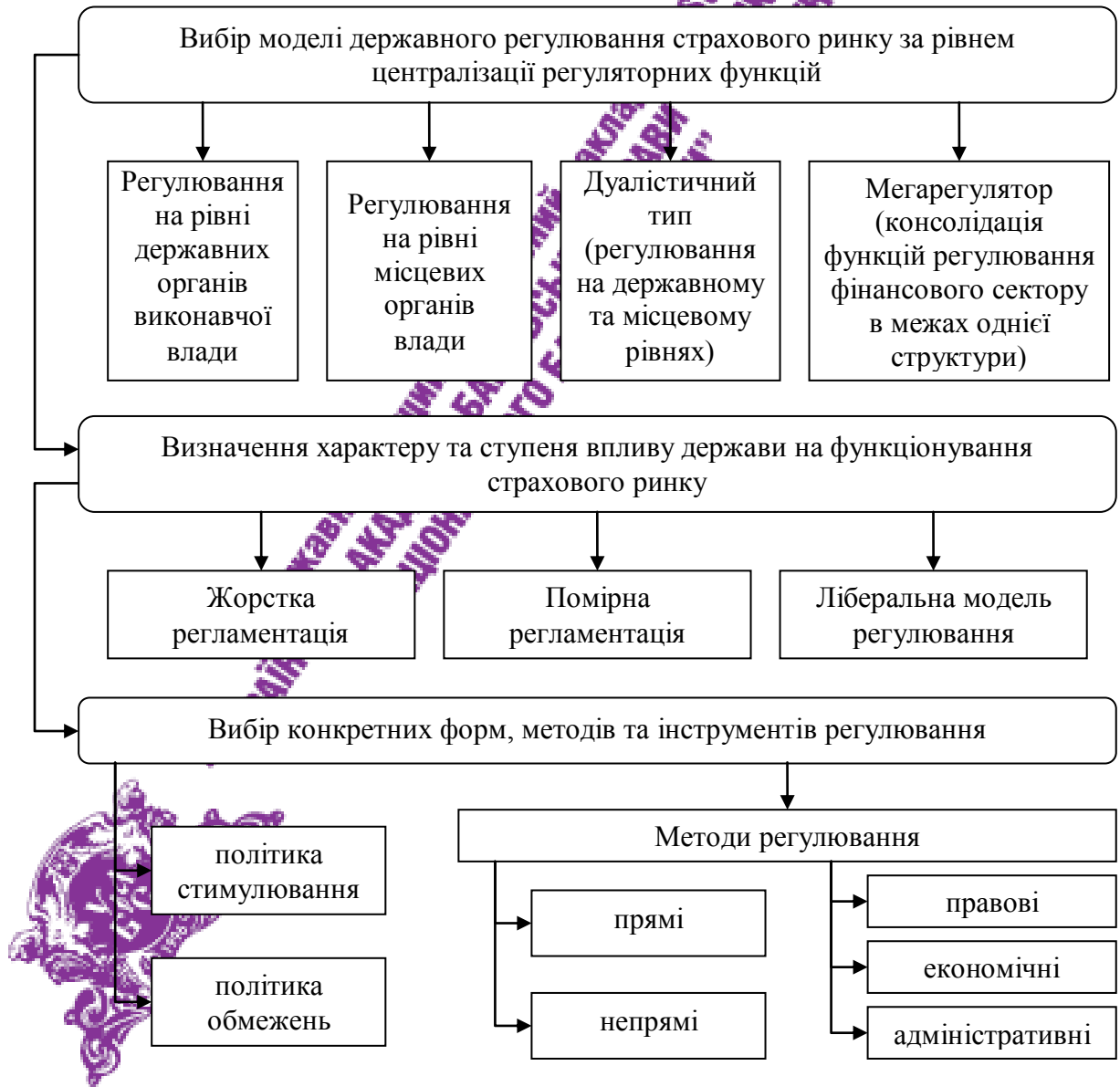

Рисунок 2.1 – Організація системи державного регулювання страхового ринку

В економічно розвинених країнах формування системи державного регулювання страхового ринку відбувалося еволюційним шляхом, що визначило виникнення різних моделей та типів регулювання даного ринку. Так, залежно від ступеня втручання держави у функціонування страхового ринку виділилось три основних моделей регулювання: жорстка, помірна та ліберальна [166].

Застосування жорсткої регламентації функціонування страхового ринку передбачає не тільки визначення правового поля діяльності страхових компаній, але і встановлення ряду нормативів та обмежень щодо рівня платоспроможності компаній, структури страхового портфеля, обсягів та структури перестрахових операцій, напрямків інвестування страхових резервів тощо. Такий підхід до регулювання страхового ринку використовується, як правило, в країнах з недостатнім рівнем розвитку страхового ринку, а також в періоди реалізації антициклічної політики держави та при проведенні антикризових заходів з метою відновлення стійкості страхового ринку та повернення його в рівноважний стан.

Ліберальна модель регулювання, навпаки, передбачає мінімальне втручання держави у функціонування страхового ринку та покладення основних функцій щодо збереження його стійкості на ринкові механізми.

Іншою важливою складовою організації системи державного регулювання страхового ринку є встановлення рівня централізації управління та визначення органів державної влади, які наділяються повноваженнями щодо регулювання страхового ринку. Найбільш поширеною є централізована система регулювання, при якій функціями контролю і нагляду за страховою діяльністю та функціонуванням страхового ринку наділяється відповідний центральний орган виконавчої влади. Така система застосовується у багатьох розвинених країнах (Японії, Німеччині, Швеції, Великобританії), вона була прийнята також і в Україні.

Інший підхід до формування системи регулювання страхового ринку носить дуалістичний характер, та передбачає, що деякі аспекти страхової

діяльності мають бути врегульовані законодавчо на національному рівні, інші ж повноваження щодо регулювання і нагляду передаються місцевим органам влади. Така система страхового регулювання діє, наприклад, у Канаді.

Третій тип системи страхового регулювання притаманний федеративним країнам зі значною децентралізацією місцевого самоврядування, зокрема для США. Він характеризується відсутністю загального національного законодавства у сфері страхування та здійсненням регулювання страхових відносин лише на рівні місцевих органів влади [130].

Сучасною тенденцією у розвитку системи державного регулювання фінансових ринків є поява мегарегуляторів, яким передаються функції щодо регулювання і нагляду за всією фінансовою системою країни, включаючи банківську систему, фондовий та страховий ринки. Доцільність формування таких органів управління полягає у поступовому зближенні окремих сегментів фінансового ринку та асиміляції функцій різних фінансових установ.

Крім того, в сучасних умовах глобалізації фінансової діяльності зростає роль наднаціональних органів регулювання страхового ринку, основним завданням яких є узгодження та координація діяльності національних регуляторів страхового ринку. При цьому, дана тенденція є характерною не тільки для країн ЄС, в якому процес інтеграції набув найбільшого вираження, але й в цілому для світового страхового ринку. Виходячи з цього, деякі дослідники говорять про виникнення на сучасному етапі „міждержавного регулювання страхового ринку” [129].

Регуляторна функція держави у страховій діяльності може бути реалізована шляхом проведення політики обмежень та політики стимулювання. Основними формами державного регулювання страхового ринку в рамках здійснення політики обмежень є: прийняття законодавчих актів, що регулюють страхування; установлення правил ліцензування та вимог до розміщення страхових резервів; визначення мінімального розміру статутного капіталу страхової компанії; встановлення в інтересах суспільства

чи окремих категорій громадян обов'язкових видів страхування, та зокрема визначення обґрунтованих тарифів для обов'язкового страхування; а також створення особливого правового механізму, що забезпечує нагляд за функціонуванням страхових організацій, включаючи контроль уповноважених державних органів за додержанням учасниками страхового ринку вимог нормативно-правових актів і накладання санкцій за їх невиконання.

Державна політика стимулювання у сфері страхування полягає, передусім, у забезпеченні добросовісної конкуренції на страховому ринку, проведенні спеціальної податкової політики, здійсненні пільгового кредитування страхових компаній, створенні сприятливого інвестиційного клімату та встановленні різних пільг для страховиків з метою стимулювання їх діяльності.

Крім того, важливою складовою стимулювання розвитку страхового ринку є забезпечення платоспроможності потенційних страхувальників (створення умов для оплати праці й пенсійного забезпечення на належному рівні, для рентабельної діяльності суб'єктів господарювання) [132].

Для виконання завдань регулювання страхової діяльності і забезпечення фінансової стійкості страхового ринку уповноваженими органами державної влади можуть використовуватися різні форми, методи та інструменти регуляторного впливу. Зупинимось на кожному з них більш детально.

Загальна економічна теорія поділяє усю сукупність методів державного регулювання за формою впливу на прямі та непрямі (опосередковані). Відмінності у їх використанні проявляються, поміж іншим, у різних об'єктах, на які здійснюється регуляторний вплив. Зокрема, Чистов С. М. [176], Гаманкова О. О. [32] відзначають, що прямі методи безпосередньо впливають на функціонування суб'єктів ринку (у нашому випадку – діяльність страховиків). У свою чергу, методи непрямого впливу стосуються ринкового середовища, в якому ці суб'єкти діють, тобто ринку в цілому.

Реалізація заходів прямого впливу здійснюється за допомогою інструментів адміністративного та нормативно-правового характеру (нормативно-правові акти, ліцензії, нормативи тощо), а також економічних інструментів, що забезпечують прямий вплив на функціонування суб'єктів ринку. Основними ж інструментами непрямого регулювання виступають інструменти різних напрямків економічної політики держави (у тому числі грошово-кредитної, фіскальної, бюджетної, інвестиційної, інноваційної та амортизаційної її складових) [176, с. 26-27].

Слід відмітити, що підходи до характеристики змісту прямих та непрямих методів регулювання страхової діяльності в сучасній вітчизняній економічній літературі дещо різняться. Так, наприклад, Фурман В.М. виокремлює наступні методи прямого регулювання страхової діяльності:

- страхове законодавство;
- пряма участь держави у становленні страхової системи захисту майнових інтересів (зокрема, надання гарантій соціального захисту певних груп населення, здійснення обов'язкового державного страхування за рахунок бюджетних коштів; визначення основ і порядку участі держави у страхуванні некомерційних ризиків для захисту вітчизняних та іноземних інвестицій і експортних кредитів; надання додаткових гарантій страховикам, що інвестують кошти у спеціальні неринкові державні цінні папери з гарантованим доходом; створення цільових резервів, що компенсують неспроможність окремих страхових організацій виконати зобов'язання за угодами довгострокового страхування життя та пенсійного страхування громадян);
- захист сумлінної конкуренції на ринку, запобігання та припинення монополізму;
- діяльність органів страхового нагляду [174, с.140].

Що ж до непрямих методів регулювання страхової діяльності, то у даному випадку Фурман В.М., як і більшість вітчизняних дослідників,

відносить до цієї групи ряд економічних важелів впливу на страховий ринок (включаючи грошово-кредитні, податкові та інші).

Співвідношення між застосуванням методів прямого і непрямиго впливу у страховій галузі визначається багатьма факторами, зокрема рівнем розвитку страхового ринку, цілями державної політики у цій сфері, а також зумовлюється певними історичними та національними особливостями становлення та розвитку страхового ринку. Крім того, важливу роль у виборі конкретних інструментів регулювання страхового ринку відіграє поточна економічна ситуація в країні та рівень зовнішніх загроз фінансовій безпеці страхового ринку. Так, наприклад, під час виникнення кризових явищ в економіці, на думку більшості дослідників [130, 12], більш доцільним є застосування прямих методів регулювання страхової діяльності. Крім того, багатьма науковцями зазначається, що прямі методи можуть бути більш ефективними і, як правило, частіше використовуються в країнах з перехідною економікою. З іншого боку, для забезпечення розвитку ринкових відносин та формування конкурентного середовища на страховому ринку перевага повинна надаватися непрямим методам регулювання.

Залежно від характеру поставлених завдань та терміну їх реалізації розрізняють довгострокове та короткострокове регулювання [155]. Відповідно заходи державного впливу, що здійснюються в рамках антициклічного регулювання страхового ринку, реалізуються у короткостроковому періоді. У свою чергу, довгострокове регулювання страхової діяльності передбачає досягнення стратегічних цілей, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, сприянням ефективному розвитку страхових послуг, формуванням оптимальної структури страхового ринку тощо.

Практична реалізація заходів державного регулювання страхової діяльності здійснюється з використанням певного набору інструментів регулювання. Залежно від виду використовуваних інструментів (засобів впливу) методи прямого і непрямиго регулювання поділяються на правові, адміністративні та економічні (рис. 2.2).

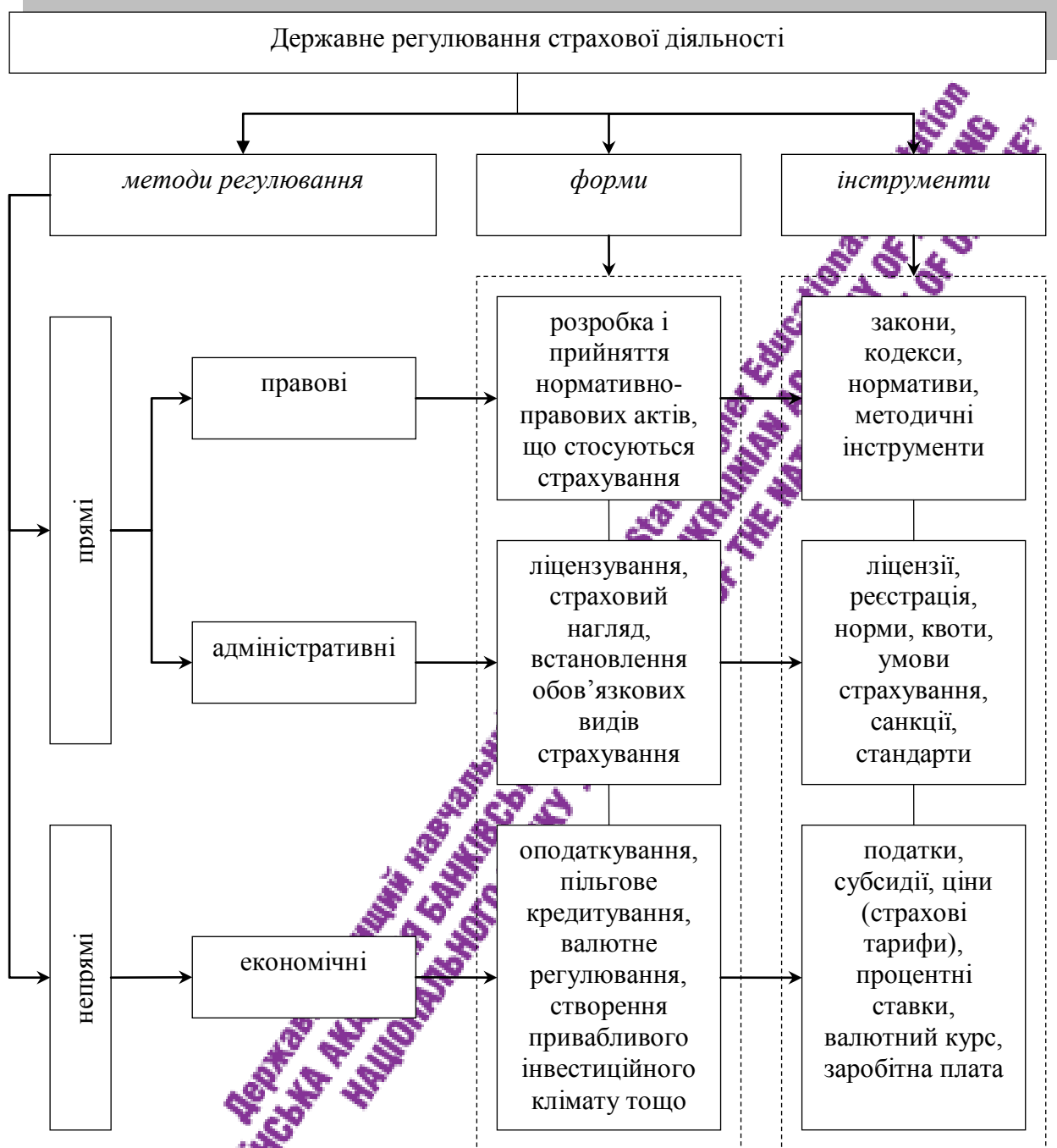

Рисунок 2.2 – Механізм державного регулювання страхового ринку

Правові методи регулювання страхової діяльності передбачають формування певної нормативно-правової бази функціонування страхового ринку і реалізуються через такі інструменти регулювання, як закони, кодекси, нормативи, методичні інструменти. Правові методи регулювання виступають обов'язковою складовою механізму державного регулювання страхової діяльності, оскільки в сучасних умовах у будь-якій країні відносини між

страховиком і страхувальником, страховиком і державою, страховиком та іншими суб'єктами господарювання (іншими страховими/перестраховими компаніями, установами грошово-кредитної системи, посередниками страхового ринку тощо) не можуть формуватися поза правовим полем, існуючим у державі.

У той же час, правові методи регулювання нерозривно пов'язані із застосуванням економічних та адміністративних важелів впливу. Так, наприклад, законодавча регламентація норм поведінки суб'єктів страхового ринку може передбачати встановлення певних економічних нормативів, виконання яких відповідно контролюється державою із застосуванням адміністративних важелів впливу. Тому, на думку Гаманкової О. О., правове регулювання виступає найважливішим методом державного регулювання страхового ринку та забезпечує створення законодавчої і нормативної бази діяльності як ринку в цілому, так і окремих його суб'єктів [32, с. 63].

Як показує світова практика, здійснення правового регулювання страхової діяльності може ґрунтуватися на двох основних підходах: «континентальному» та «англо-американському» (рис. 2.3) [21; 173; 144].

Так, у країнах «континентального» права державне регулювання страхової діяльності базується на жорсткій законодавчій регламентації діяльності суб'єктів страхового ринку. Основними джерелами права при цьому виступають закони та кодекси. Державне регулювання страхової діяльності в системі «континентального» права здійснюється через встановлення відповідних правових норм щодо:

- затвердження страхових тарифів або встановлення граничних меж їх коливання;
- перевірки виконання бізнес-планів;
- затвердження на державному рівні типових форм страхових договорів;
- нагляду за страховими операціями;
- поточного контролю діяльності страховиків.

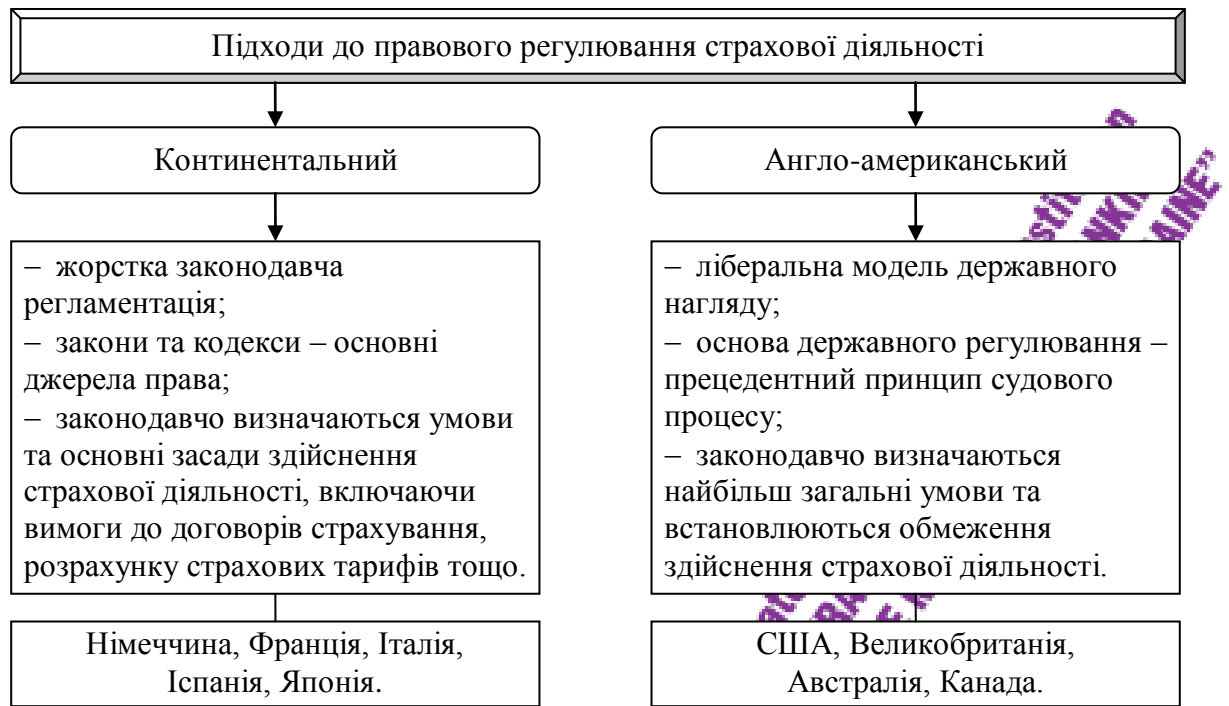

Рисунок 2.3 – Порівняльна характеристика підходів до правового регулювання страхової діяльності

До країн, у яких державне регулювання страхової діяльності ґрунтується на «континентальній» моделі, належать Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Японія.

У свою чергу, в країнах з «англо-американською» системою права (система «загального» або «прецедентного» права) державне регулювання страхової діяльності засновується на прецедентному принципі судового процесу, а не на законодавчих актах як таких. Нормативно-правовими актами в «англо-американській» системі права визначаються найбільш загальні умови та встановлюються законодавчі обмеження страхової діяльності без детальної регламентації процесу надання страхових послуг. Таким чином, характерною ознакою «англо-американського» права є відсутність жорсткої регламентації страхової діяльності та вільне визначення форм договорів та величини страхового тарифу. Прикладом країн «англо-американської» системи права є США, Великобританія, Австралія, Канада. Для даних країн характерна ліберальна модель державного регулювання страхової галузі [148;

84], за якої найбільша увага приділяється контролю фінансового стану страхових компаній, що базується на аналізі офіційної звітності страховиків.

Важливе місце в системі державного регулювання страхової діяльності займають також адміністративні та економічні важелі впливу. Що стосується економічних інструментів регулювання, то їх сутність полягає у створенні таких економічних умов, які б призводили до вибору страховими компаніями тих напрямків функціонування, які б були вигідними та необхідними для суспільства. Економічні засоби впливу застосовуються в рамках непрямих методів регулювання страховою діяльністю і включають інструменти грошово-кредитної, податкової, бюджетної політики та інших складових економічної політики держави. Зокрема, основними з цих інструментів є податки, субсидії, ціни (страхові тарифи), процентна ставка, заробітна плата тощо. При цьому у країнах з розвинутою ринковою економікою при регулюванні страхової діяльності ключова роль відводиться грошово-кредитному регулюванню, як ланці, що обслуговує усі господарські процеси в країні.

Адміністративні інструменти державного регулювання страхової діяльності відносяться до системи прямого регулювання та характеризуються безальтернативністю вибору варіантів вирішення певних завдань, обов'язковістю дотримання поставлених вимог та відповідальністю суб'єктів за ухилення від виконання розпоряджень і наказів. Основними інструментами адміністративного регулювання страхової діяльності є ліцензії, норми, квоти, санкції, стандарти тощо [176, с. 27-28].

Слід відмітити, що групи економічних та адміністративних інструментів регулювання досить тісно взаємопов'язані і часто доповнюють один одного. Так, наприклад, для впровадження в дію певних економічних важелів (зміни процентних ставок, умов оподаткування тощо) необхідним є попереднє прийняття відповідного адміністративного рішення. З іншого боку, дія адміністративних інструментів регулювання може сприяти

прийняттю певних економічних рішень господарюючими суб'єктами, впливаючи таким чином на економічні процеси в цілому.

Таким чином, механізм державного регулювання страхового ринку включає в себе сукупність форм, методів та інструментів регуляторного впливу, за допомогою яких здійснюється регулювання і контроль страхової діяльності, а також забезпечується захист прав та економічних інтересів суб'єктів страхового ринку.

При цьому, поєднання методів та інструментів державного регулювання страхової діяльності, що застосовуються в країні, повинно максимально враховувати ступінь розвитку національного ринку фінансових послуг та рівень його інтеграції у світову фінансову систему, а також загальні особливості економічних та соціальних процесів у країні.

Характеризуючи особливості здійснення страхового нагляду в Україні, слід зазначити, що основні функції з регулювання вітчизняного страхового ринку покладені на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (до 2012 р. – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг). Зокрема, до її повноважень у сфері регулювання страхового ринку належать:

- розробка та впровадження стратегії розвитку страхового ринку;
- визначення характеристик та класифікаційних ознак добровільних видів страхування; реєстрація прийнятих страховиком правил страхування для таких видів;
- затвердження розміру базового страхового платежу та коригуючих коефіцієнтів для обов'язкових видів страхування;
- проведення контролю за платоспроможністю страхових компаній;
- визначення кваліфікаційних вимог до актуаріїв;
- встановлення вимог до формування і розміщення страхових резервів;
- реєстрація договорів перестрахування та встановлення вимог до перестрахування ризиків у нерезидентів [136].

Протягом останніх років в Україні відбувається поступова лібералізація регулювання страхового ринку, гармонізація вітчизняного страхового законодавства з міжнародними стандартами, перехід від застосування адміністративних важелів впливу до економічних. Зокрема, у 2007 році були зняті обмеження, встановлені на обсяги розміщення страхових резервів за видами страхування іншими, ніж страхування життя. Нормативними положеннями регламентуються лише напрямки розміщення коштів страхових резервів за даними видами страхування [138; 135].

Крім того, позитивний вплив на функціонування страхового ринку мало зняття обмежень, що стосувалися можливості здійснення операцій перестраховання лише у тих страховиків-нерезидентів, що зареєстровані в країнах-членах Світової організації торгівлі.

Втім, незважаючи на зазначені тенденції, державне регулювання залишається одним із найважливіших та найдієвіших механізмів забезпечення стійкості страхового ринку. Виконання даного завдання заходами державного регулювання досягається в процесі реалізації покладених на Нацкомфінпослуг функцій, здійснення яких може мати як прямий, так і опосередкований вплив на стійкість ринку. Так, важелями прямого впливу можна вважати проведення моніторингу розвитку ринку, аналізу фінансової звітності страховиків і оцінки їх фінансового стану та прийняття на основі отриманих даних відповідних управлінських рішень, визначення пріоритетних завдань та формування стратегічних орієнтирів щодо забезпечення подальших напрямків розвитку страхового ринку.

Важелі непрямого впливу включають заходи, направлені на забезпечення платоспроможності окремих страхових компаній; зниження ризиків, що виникають з боку страхувальників, та мінімізацію загроз, пов'язаних з неефективним функціонуванням страхового ринку в цілому.

Узагальнено механізм впливу зазначених важелів державного регулювання на стійкість страхового ринку представлено на рис. 2.4.

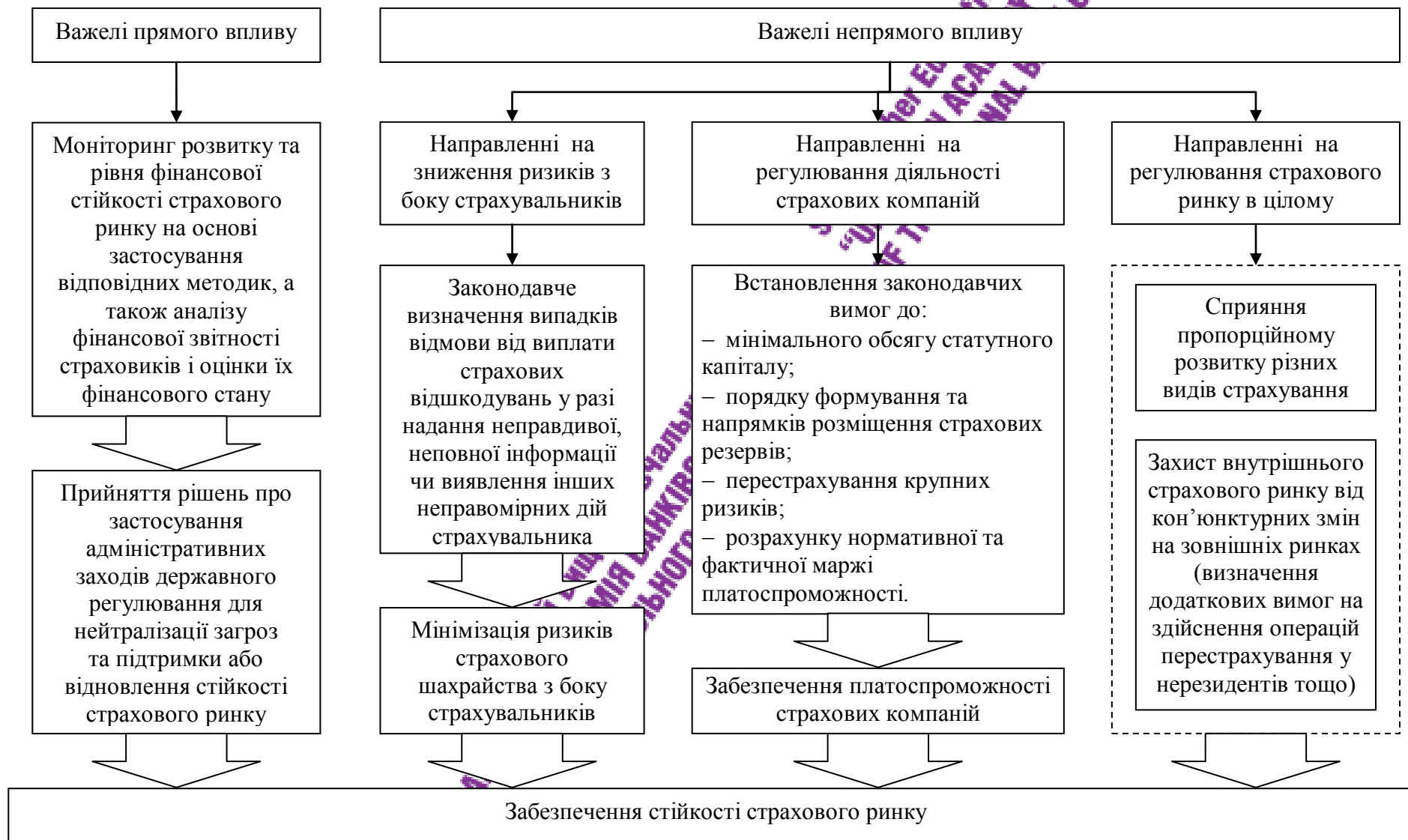

Рисунок 2.4 – Механізм забезпечення стійкості страхового ринку через важелі державного регулювання

Таким чином, більшість заходів державного регулювання страхового ринку в Україні на сьогоднішній день не є безпосередньо націленими на забезпечення його стійкості в цілому, а орієнтуються, як правило, на підтримку платоспроможності та надійності окремих страхових компаній.

Недоліком вітчизняної системи регулювання страхового ринку є також недостатня розробленість науково-методичних підходів та відсутність законодавчо закріплених методик оцінки стійкості страхового ринку, що ускладнює проведення своєчасного аналізу його стану, виявлення та нейтралізацію існуючих загроз. Незважаючи на відзначені недоліки, система державного регулювання страхового ринку відіграє першочергову роль у забезпеченні його фінансової стійкості через застосування широкого спектру важелів непрямого впливу.

2.2 Недержавні важелі впливу у забезпеченні стійкості страхового ринку

Наслідки світової фінансової кризи засвідчили, що існуючі механізми як державного регулювання страхового ринку, так і саморегулювання, не виконують свого головного завдання, а саме не забезпечують стійкість як окремих страхових компаній, так і страхового ринку України в цілому.

На сучасному етапі розвитку економіки України страховий ринок перебуває на стадії формування, а тому є нестійким до більшості внутрішніх і зовнішніх загроз, що виникають у релевантному середовищі. У зв'язку з цим виникає потреба в формуванні адекватного механізму забезпечення стійкості страхового ринку не лише за рахунок державних, а й недержавних важелів впливу.

У якості недержавних інструментів забезпечення стійкості страхового ринку України у дисертаційній роботі запропоновано розглянути діяльність саморегулювальних організацій (асоціацій, бюро, пулів), об'єднань (синдикатів, консорціумів, холдингів), особливих форм організації страхової діяльності (товариств взаємного страхування (ТВС), недержавних пенсійних фондів (НПФ), перестрахових компаній) та вплив міжнародних рекомендацій у страховій сфері (Solvency I, II).

Одним із дієвих інструментів забезпечення стійкості страхового ринку України може стати Єдина саморегулююча організація (ЄСО), необхідність створення якої обґрунтовується представниками Ліги страхових організацій України. ЄСО має об'єднати всі без виключення страхові компанії з метою налагодження конструктивного діалогу між консолідованим страховим бізнесом та органами державної влади з приводу удосконалення існуючої нормативно-правової бази регулювання страхової діяльності та розробки і прийняття відносно нових положень та постанов.

Прикладом для створення ЄСО є існуючий досвід Польщі, Німеччини, Австрії, Японії, Канади, де держава делегує частину власних повноважень єдиному професійному об'єднанню, забезпечуючи тим самим рівноправне соціальне партнерство між бізнес-структурами та державою. Проте створення Єдиної саморегулювальної організації на страховому ринку України поки що залишається відкритим питанням, враховуючи наявність більше десяти саморегулювальних організацій (СРО), що функціонують по різних напрямках страхової діяльності та виконують ряд функцій, у тому числі пов'язаних із забезпеченням стійкості страхового ринку України (табл. 2.1).

Деталізовано основні функції саморегулювальних організацій, що функціонують на страховому ринку України представлено в табл. Б.1 додатку Б.

Таблиця 2.1 – Функції саморегулівних організацій страхового ринку України

Функція	Характеристика
Нормотворча	Прийняття внутрішніх нормативних актів, які регулюють порядок здійснення професійної діяльності та проведення операцій на страховому ринку, а також шляхом участі в законотворчій діяльності здійснюючи професійну експертизу законопроектів та проектів нормативних актів.
Контрольна	Організація нагляду за дотриманням учасниками страхового ринку внутрішніх вимог саморегулівних організацій і національного законодавства.
Функція примусу	Розробка санкцій, заходів впливу й дисциплінарних заходів щодо членів саморегулівних організацій та порядок їх застосування.
Арбітражна	Реалізується через діяльність створених при саморегулівних організаціях третейських судів та захист професійних інтересів своїх членів у взаємовідносинах з органами державної влади та клієнтами.
Перерозподілу ризиків	Реалізується в межах страхових і перестрахових пулів і страхових бюро за певним видом страхової діяльності.
Організаційна	Розроблення і затвердження правил та стандартів провадження відповідного виду професійної діяльності. Розробка та прийняття, контроль дотриманням кодексу професійної етики Установлення вимог до професійної кваліфікації працівників членів СРО. Організація професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників членів СРО.

Джерело: складено на основі [185].

На страховому ринку України функціонують два види саморегулівних організацій, а саме:

– професійні СРО – охоплюють осіб-учасників страхового ринку за професійною ознакою (актуарії, аварійні комісари тощо): Товариство актуаріїв України, Федерація страхових посередників, Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація аварійних комісарів»;

– підприємницькі СРО – об'єднують учасників страхового ринку, що здійснюють певний вид діяльності, наприклад:

– щодо класичних форм страхування: Ліга страхових організацій України, Українська федерація ubezpieчення, Асоціація «Страховий бізнес», Харківський союз страховиків, Центр бізнес- стратегій «Перспектива»;

– за певним видом страхування: Моторне (транспортне) страхове бюро України, Авіаційне страхове бюро, Морське страхове бюро, Аграрне страхове бюро.

Варто відзначити, що об'єднання страхових компаній у межах СРО сприяє консолідації вітчизняного страхового ринку, координації їх діяльності та лобіюванню спільних інтересів, а отже виступає дієвим недержавним інструментом забезпечення стійкості страхового ринку. Власні можливості страхових компаній, як правило, є недостатніми для подолання великої кількості внутрішніх і зовнішніх загроз (див. підрозділ 1.3), що стоять на шляху забезпечення оптимального рівня їх платоспроможності і надійності, а отже і стійкості страхового ринку в цілому.

Останнім часом страхові компанії ініціюють створення сумісних програм розвитку вітчизняного страхового ринку, активно вносять пропозиції до законопроектів у галузі страхування, спільними зусиллями намагаються контролювати дотримання антимонопольного законодавства у страховій галузі та забезпечення рівних прав усіх учасників ринку.

На страховому ринку України діють близько 300 страхових компаній, які не входять до жодного страхового об'єднання. Це у свою чергу може призвести до ситуації, коли в результаті розвитку кризових явищ у фінансовій системі порушиться стійкість страхового ринку, адже координувати діяльність кожної окремої страхової компанії та спрямовувати її у певному напрямку є досить складним завданням.

Саморегулівні організації виступають основою ефективної співпраці страхових компаній (СК) з державними органами влади та забезпечують гарантії страхового відшкодування, що є основою зростання обсягів надання страхових послуг та прямо впливає як на стійкість кожної СК, так і на стійкість страхового ринку в цілому. В Україні саморегулівні організації представлені такими організаційними формами, як асоціації, бюро та пули.

Досить важливим інструментом підтримки стійкості страхового ринку виступає ефективно налагоджена діяльність асоціацій страховиків, направлених на активну участь у розробці нормативно-правових актів, спільну підготовку та перепідготовку працівників страхової справи, участь у міжнародних страхових організаціях та спільних проектах розвитку

глобального страхового ринку. Діяльність асоціацій опосередковано впливає на стійкість страхового ринку країни (рис. 2.5).

На сьогодні у світі і в Україні активно функціонує ряд асоціацій страхових компаній, а саме:

- регіональні (Харківська спілка страховиків – єдине в Україні регіональне об'єднання страховиків);
- національні (Асоціація страховиків України, Асоціація професійних страхових посередників України, Асоціація британських страховиків, Американська страхова асоціація, Всеросійська асоціація страховиків, Національної асоціації антишахрайства у сфері охорони здоров'я США, Британське бюро страхового шахрайства, Канадське страхове бюро тощо);
- міжнародні (Міжнародна асоціація зі страхування, Міжнародна асоціація товариств взаємного страхування, Міжнародна асоціація органів страхового нагляду, Міжнародна асоціація актуаріїв, Міжнародна асоціація страхових досліджень, Міжнародна асоціація по страхуванню кредитів, Міжнародна спілка авіаційних страховиків тощо);
- галузеві (Медичне страхове бюро України, Авіаційне страхове бюро України, Союз Лондонських товариств страхування від вогню тощо) [118].

Вплив асоціацій на стійкість страхового ринку до внутрішніх і зовнішніх загроз є опосередкованим і реалізується здебільшого через прийняття участі об'єднаннями у законотворчій діяльності держави, тобто в формуванні та удосконаленні системи державного регулювання страхового бізнесу.

Найбільш впливовою СРО є Ліга страхових організацій України (ЛІСОУ), що включає третину всіх страхових компаній та діяльність якої направлена на підтримку належного рівня стійкості страхового ринку. Участь усіх страховиків у Лізі страхових організацій України сприяла б поширенню та впливу прийнятих рішень даною саморегулювальною організацією на діяльність всіх учасників вітчизняного страхового ринку, що дозволило б забезпечити фінансову стійкість окремих СК та концентрацію їх спільних зусиль щодо підвищення рівня стійкості страхового ринку в цілому.

Рисунок 2.5 – Механізм впливу недержавних важелів на забезпечення стійкості страхового ринку в Україні

Важливим напрямком активізації процесу утворення страхових об'єднань на вітчизняному ринку є створення страхових бюро з метою координації діяльності страховиків стосовно різних видів страхування, збільшення обсягів надання страхових послуг за певними видами та забезпечення стійкості їх учасників:

– Авіаційне страхове бюро України (АСБУ), у складі якого перебувають страхові компанії з ліцензією на здійснення обов'язкового авіаційного страхування. АСБУ є юридичною особою, має відокремлене майно, власний баланс та фінансується за рахунок внесків учасників даної організації;

– Морське страхове бюро України (МСБУ), до складу якого входять страхові компанії, що спеціалізуються на морському страхуванні та страхуванні пасажирів від нещасних випадків на морі. МСБУ, так як і АСБУ, фінансується за рахунок власних коштів, які формуються з членських внесків страховиків, а також інших видів діяльності;

– Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ), до складу якого входять страхові компанії, що здійснюють обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Це єдине страхове бюро в Україні, яке має право здійснювати страхову діяльність відповідно до Закону України «Про страхування» [138];

– Українське медичне страхове бюро (УМСБ), яке створене у 1999 році з метою забезпечення безперешкодного доступу до ринку страхування медичних ризиків.

Останнім часом ризики, які характерні для страхового сектору, набувають все більшого поширення. Це стало головною передумовою добровільних об'єднань страхових компаній у пули з метою розподілу небезпечних та маловідомих ризиків та забезпечення фінансової стійкості кожної страхової компанії. На відміну від корпоративного об'єднання синдикатів, при якому кожен окремих андеррайтер відповідає індивідуально за своїми зобов'язаннями перед страхувальниками та всім своїм майном,

учасники страхового пулу несуть солідарну відповідальність за виконання своїх обов'язків.

Основою страхової діяльності пулу є принцип співстрахування. Страхові компанії, передаючи застраховані ризики до пулу, отримують частку премій, зібраних пулом, пропорційну переданим ризикам. Ця ж сама пропорційна участь стосується і розподілу зобов'язань пулу у випадку отримання останнім збитків. Квота страховиків визначається пропорційно до обсягу страхових внесків, які передаються страховими компаніями до загального фонду пулу. Таким чином, об'єднуючи спільні зусилля, такий вид спільної діяльності може забезпечувати перестрахування найбільш ризикованих страхових договорів та підвищувати таким чином загальний рівень стійкості страхового ринку.

Загалом створення пулу викликане необхідністю страхування ризиків подій, настання яких може викликати необхідність виплати значної суми страхувальнику. Пульні об'єднання доцільно утворювати при страхуванні ядерних ризиків, можливих збитків при різних катастрофах, авіаційних ризиків, каско суден, нафто ризиків, страхуванні коштовностей.

Отже, кожна страхова компанія – учасник пулу бере участь як у ризиках, які сама прийняла на страхування та передала до пулу, так і в усіх інших ризиках, які передані до пульного об'єднання. Даний механізм сприяє збільшенню кількості ризиків, прийнятих на страхування, оптимізує структуру страхового портфеля та зменшує фінансову небезпеку для діяльності страхових компаній.

Створення страхового пулу сприяє вирішенню наступних задач:

- страхуванню значних ризиків, які не може прийняти на себе жодна страхова компанія самостійно із-за недостатності страхового портфелю, що часто стосується страхування катастрофічних ризиків;
- об'єднання страхових компаній та їх фінансових ресурсів дає змогу прийняти на страхування практично всі існуючі ризики;

– підвищується стійкість страхового ринку, що пов'язано зі зростанням фінансових можливостей страхового пулу від участі та постійного входження до його складу нових страховиків.

Що стосується перестрахових пулів, то їх створення, як правило, пов'язано з перерозподілом ризиків на міжнародному рівні. У випадку об'єднання страховиків у перестраховий пул відбувається укладення кожним учасником СК договору на страхування певних ризиків власних клієнтів. Відповідно частка кожного учасника перестраховального пулу визначається пропорційно до частки вкладу. Крім пропорційної участі кожного страховика у покритті збитків перестрахового пулу, існують приклади визначення абсолютних часток відшкодувань, наприклад 20%, або вказується тверда сума, яка прямо не залежить від частки переданих на перестрашування ризиків.

Перстраховальні пульні об'єднання можуть бути таких типів:

- ринковий пул, який представляє собою об'єднання страхових компаній з метою прийняття значних ризиків стосовно певних видів та напрямків страхування (авіаційне, ядерне перестрашування);
- урядовий пул (створюється з метою передання ризиків іноземним перестраховикам від національних страхових компаній);
- андерайтерський пул (створюється з метою об'єднання нових страхових компаній, які не мають необхідного обсягу страхового портфелю, зі страховими компаніями, які мають більший практичний досвід).

Одним із інструментів забезпечення стійкості страхового ринку є створення об'єднань СК у формі концернів, консорціумів, холдингів та синдикатів.

Страхові концерни передбачають діяльність страхових компаній у напрямку централізації їх фінансової, інвестиційної та страхової діяльності. У вітчизняній практиці об'єднання страховиків у страхові концерни не набуло поширення. Існують лише окремі випадки вступу українських страховиків до складу зарубіжних концернів. Так, наприклад, у 1994 році

УСК «Княжа» увійшла до складу одного з найпотужніших концернів Європи – «Vienna Insurance Group» [171], яка займає друге місце за обсягами страхування серед страховиків Центральної та Східної Європи. Вступ до європейського страхового концерну є гарантією виконання практично всіх взятих зобов'язань, що позитивно впливає на загальний рівень стійкості страхового ринку.

Також, враховуючи низький рівень капіталізації вітчизняних страхових компаній, об'єднання їх капіталів для здійснення спільної діяльності у межах концерну дає змогу страхувати значно більшу кількість ризиків. Це сприяє зростанню обсягів надання страхових послуг, накопиченню страхових премій всередині країни та створює передумови для забезпечення стійкості страхового ринку України.

Динамічний розвиток потреб споживачів страхових продуктів створює нові можливості для страхових компаній щодо реалізації масштабних проектів у межах тимчасово створених об'єднань, найчастіше консорціумів. Реалізація спільних програм декількома страховиками сприяє мінімізації ризиків діяльності та підвищує рівень стійкості страхового ринку в цілому. Після досягнення мети створення консорціуму дане об'єднання страхових компаній припиняє своє існування.

Звісно, не можна стверджувати виключно про позитивний ефект від об'єднання зусиль страховиків з метою реалізації спільного проекту для стійкості всього страхового ринку. Невдала реалізація проекту може значно зменшити обсяги ресурсів СК та їх фінансові можливості для проведення майбутньої ефективної діяльності. А у випадку систематичних «провалів» спільні проекти консорціумних утворень можуть негативно вплинути на стійкість страхового ринку.

В Україні створення консорціумів страхових компаній не набуло значного практичного поширення. У 1994 році утворено Національний консорціум авіастраховиків, основою якого є договір перестраховування Повітряних сил України [152]. Діяльність даного консорціуму пов'язана зі

співстрахуванням та перестрахуванням авіаційних ризиків на основі наперед визначених страхових тарифів. Також страхові компанії, які входять до даного консорціуму, проводять спільні дослідження при вивченні вітчизняного ринку авіаризиків.

Учасниками страхового ринку також є страхові холдингові компанії – організації, що являють собою сукупність материнської компанії та підпорядкованих їй дочірніх СК. Існують чисті страхові холдинги (придбання пакету акцій страхової компанії для здійснення управління нею) та змішані (придбання акцій з метою активної участі у страховій діяльності компанії).

Злиття капіталів та об'єднання організацій у холдинги, як правило, позитивно впливає на стійкість страхового ринку, що обумовлено більшими фінансовими можливостями страховиків та сприяє кращому їх захисту. Але, поряд з цим, входження страховиків до холдингів, у складі яких є, наприклад, банки, може негативно вплинути на фінансову стійкість страхових компаній у разі настання банківської кризи та «перетягування» капіталу від страховиків до банків. А за умови функціонування у країні декількох таких холдингів кризові імпульси в банківському секторі неминуче порушать стійкість страхового ринку.

Певний вплив на стійкість страхового ринку справляють об'єднання фізичних осіб-андерайтерів у межах синдикатів, які не є юридичною особою. Це союз учасників, дохід та збитки якого розподіляються пропорційно до участі кожного члена синдикату. Синдикат допускає до свого складу лише фінансово стійких страхових компаній, що дозволяє даному утворенню функціонувати без значних проблем та розвиватися, позитивно впливаючи на стійкість страхового ринку країни. Крім цього, синдикат контролює обов'язкове резервування певних сум від його операцій для покриття можливих виплат неплатоспроможних андерайтерів, що безпосередньо впливає на формування стійкої діяльності основних учасників страхового ринку.

Окрім загальних організаційно-правових форм об'єднання СК існують і специфічні форми організації страхової діяльності, а саме товариства взаємного страхування, недержавні пенсійні фонди, перестраховальні компанії, функціонування яких опосередковане впливає на забезпечення стійкості страхового ринку.

Товариство взаємного страхування (ТВС) є некомерційною організацією, основою якої є пайова участь та централізація коштів, а також здійснення страхування майна та певних майнових інтересів членів даного товариства. Іншими словами, кожний член ТВС є одночасно і страховиком, і страхувальником. Діяльність у рамках товариства дозволяє оптимізувати функціонування учасників страхового ринку.

Окремим інструментом підтримки стійкості страхового ринку виступають і недержавні пенсійні фонди, що представляють собою специфічну форму організації, яка забезпечує рентні платежі страхувальникам після досягнення, як правило, пенсійного віку. Діяльність даних структур дозволяє мобілізувати кошти населення на довгий період та використовувати їх за різними напрямками як на страховому ринку, так і у всьому фінансовому секторі, що сприяє збільшенню обсягів страхування та забезпечують їх стійкий розвиток.

Глобалізація страхових відносин є процесом стирання законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими ринками, що відбувається під впливом змін у світовій економіці, і має на меті формування глобального страхового простору. Зазначені процеси виражаються у таких тенденціях, як: концентрація страхового й перестрахового капіталу; зрощення банківського та страхового капіталу; концентрація на ринку страхових посередників; концентрація споживачів страхових послуг; зміна попиту на «масові» страхові послуги, активізація участі страховиків у пенсійному страхуванні; розширення сфери використання приватного комерційного страхування; зміни традиційних форм і видів страхових послуг, які ведуть до зрощення страхових і фінансових послуг; зміна

ринкового середовища в умовах повної комп'ютеризації споживачів страхових послуг [115]. З даної точки зору, інтенсивна глобалізація світового страхового простору постійно вимагає від національних страхових ринків адаптації до нового режиму міжнародної торгівлі страховими послугами, який визначається процесами лібералізації системи страхового нагляду й дерегулювання страхових ринків. І якщо раніше державне регулювання було атрибутом виключно національної економіки, то на сучасному етапі розвитку світової фінансової архітектури виникає об'єктивна необхідність у регулюванні розвитку страхового та перестрахового секторів фінансового ринку з метою забезпечення стійкості на міжрегіональному глобальному (наднаціональному) рівні. З цією метою в деяких країнах Європи вже впроваджені в діяльність державних органів міжнародні стандарти регулювання та нагляду «Solvency».

Варто відзначити, що досить неоднозначним є потенційний вплив «Solvency» на стійкість страхового ринку держав, які мають намір у середньостроковій та довгостроковій перспективі впровадити в дію дані міжнародні вимоги та рекомендації. Розглянемо позитивний та негативний вплив Solvency II на стійкість страхового та перестрахового ринків (рис. 2.6).

Одним із ключових позитивних наслідків від впровадження Solvency II для стійкості страхового ринку і безпеки держави в цілому є підвищення ефективності та конкурентоздатності перш за все європейського страхового ринку. Так, основним позитивним очікуваним результатом від впровадження Solvency II є посилення захисту страхувальників, що буде досягнуто за рахунок зміцнення стійкості Європейського сектору страхування. Більш високий рівень прозорості (прозорості діяльності), консолідації та інтеграції на страховому ринку ЄС сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності європейського страхового сектора. Це може бути реалізовано за рахунок підвищення норм щодо капітальної бази, більш суворих вимог до методик управління капіталом і ризиками та збільшення вимог до розкриття публічної фінансової інформації.

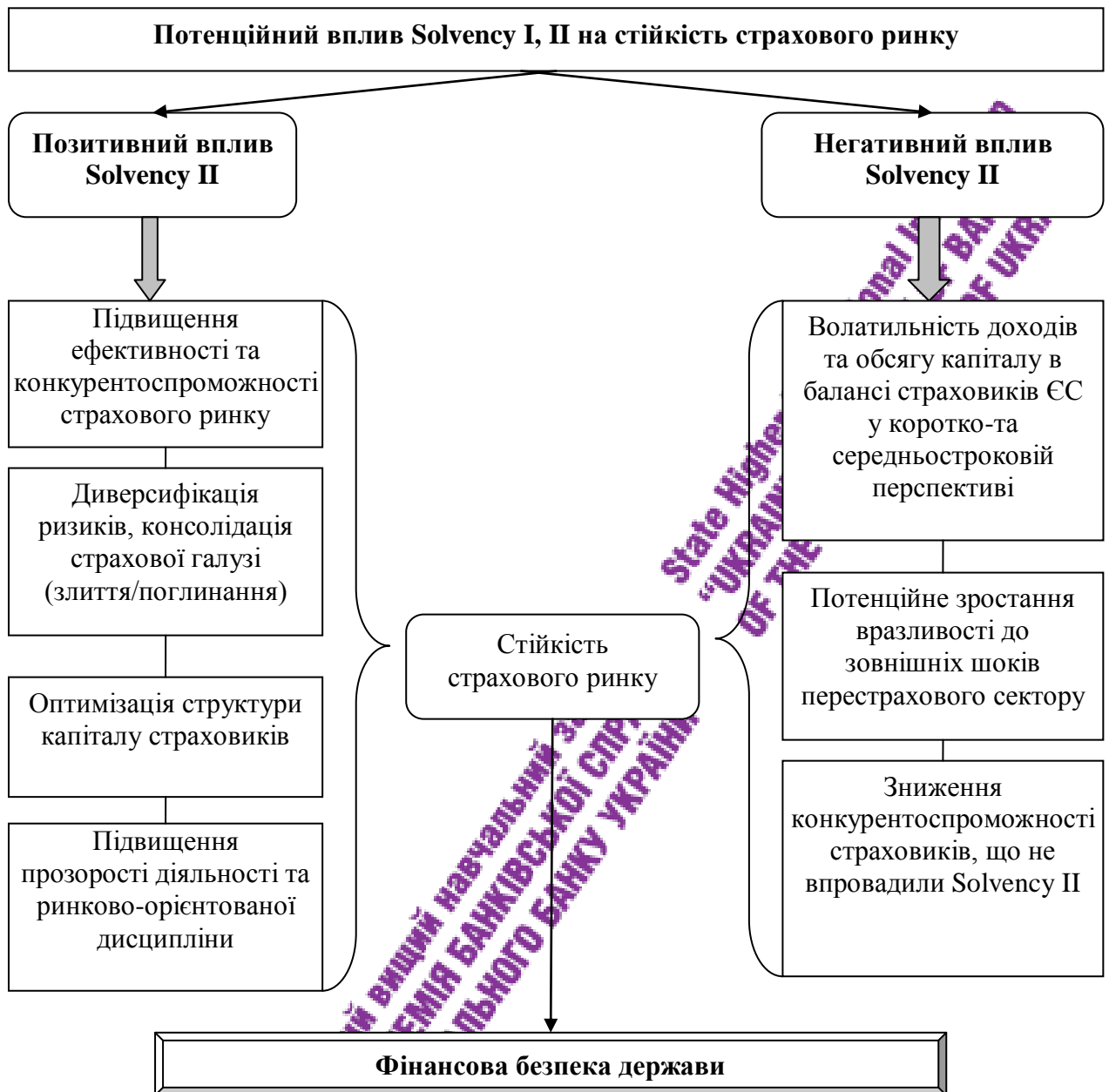

Рисунок 2.6 – Ідентифікація напрямів впливу Solvency II на стійкість страхового ринку

Іншим важливим наслідком може стати диверсифікація ризиків в економіці, а також консолідація страхової галузі. Як свідчить практичний досвід функціонування страхових ринків у країнах ЄС, режим державного регулювання, що використовуються на даний момент часу, не досить адекватно враховує диверсифікацію ризиків у страховому бізнесі. Так, наприклад, ризик страхових груп, що не однократно враховується по різних

бізнес-напрямам або географічним районам, потенційно може бути переоцінений, а капітальні вимоги відповідно можуть виявитись штучно завищеними.

Впровадження Solvency II передбачає визнання диверсифікації ризиків всередині та між окремим типами ризиків, а також враховує географічну диверсифікацію та види бізнес-ліній. Таким чином, ймовірним позитивним наслідком впровадження основних постулатів Solvency II є розширення масштабів операцій зі злиття та поглинання у страховій галузі, що дозволить використати всі можливі переваги та вигоди від диверсифікації ризиків.

Для страхових компаній, що мають значний досвід роботи та характеризуються потужною капітальною базою, високим рівнем платоспроможності, значною клієнтською базою та ефективною системою андеррайтингу впровадження Solvency II дозволить підвищити свою конкурентоздатність та привабливість для зовнішніх інвесторів. Відповідно це позитивно вплине на ефективність функціонування більшої частини страхового ринку, а отже і на його стійкість. У випадку неефективних страхових компаній, необхідність виконання нормативних та рекомендаційних вимог міжнародного стандарту викликана насамперед бажанням вижити в надскладних конкурентних умовах функціонування.

Так, отриманий стимул до кардинальної реорганізації своєї діяльності, нарощення та оптимізації капітальної бази, удосконалення системи управління ризиками дозволить, з одного боку, підвищити ефективність діяльності незначних за обсягом капіталу та активів страховиків. А з іншого боку, невиконання зазначеними страховими компаніями нових вимог державного регулювання призведе до підвищення рівня консолідації: сильні страхові компанії будуть збільшувати свою капіталізацію за рахунок операцій з придбання та/або злиття зі слабкими учасниками страхового ринку. Це у свою чергу також позитивно вплине як на ефективність та стабільність, так і на стійкість функціонування страхового ринку. При цьому зменшення кількості страхових компаній об'єктивно не може розглядатись як

негативний наслідок впровадження вимог та рекомендацій Solvency II. Адже страховий ринок, як саморегулювальний механізм, в нових (створених Solvency II) умовах функціонування позбудеться неефективних учасників, та отримає додаткові переваги від консолідації сильних гравців.

Крім того, великі страхові компанії, що до впровадження Solvency II були обмеженими у використанні ключових переваг диверсифікації своєї діяльності, можуть в нових умовах зайняти більшу частку на страховому ринку, адже полегшені вимоги щодо оптимізації капіталу можуть надати їм нові стратегічні переваги за рахунок більш низької вартості капіталу.

Визнання вигод від диверсифікації ризиків за рахунок використання внутрішніх моделей, що передбачені Solvency II, може заохотити великі страхові компанії до значного зростання за рахунок використання ефекту масштабу. Зазначена консолідація дозволить їм розподілити свої постійні витрати відповідно до більшої бази, і таким чином, скоротити середні витрати. Це сприятиме збільшенню прибутковості, рентабельності, забезпечить стабільне функціонування страхових компаній, а отже і позитивно вплине на стійкість страхового ринку в цілому.

Новий режим регулювання, передбачений Solvency II, передбачає стимулювання страховиків щодо використання широкого спектру методів мінімізації/розподілу ризику, таких як перестраховування, сек'юритизація та хеджування ризиків за допомогою деривативів. На мікрорівні використання зазначених інструментів сприятиме зміцненню балансів страхових компаній з точки зору підвищення ліквідності, управління ризиками та фінансової гнучкості та адаптивності відповідно до реалій релевантного зовнішнього середовища. На макрорівні – сприятиме підвищенню стійкості страхового ринку в цілому.

Враховуючи досить обмежені можливості перестрахового сектора більшості європейських країн, цілком ймовірно, що перестрахові компанії будуть все більше покладатись на сек'юритизацію у вигляді емісії облігацій катастроф або смертності. Дані альтернативні інструменти передачі

страхових ризиків дозволяють абсорбувати зростаючі ризики, що знаходяться на страхуванні у первинних страховиків. Враховуючи складність і значні витрати, пов'язані з організацією процесу сек'юритизації, слід відзначити, що тільки потужні за масштабами діяльності учасники страхового ринку зможуть в повній мірі скористатись перевагами в результаті зниження вартості капіталу. З іншого боку, враховуючи те, що СК можуть зіткнутись зі значними кредитними ризиками, пов'язаними з потенційно можливим банкрутством перестраховиків або зниженням рівня їх платоспроможності, саме сек'юритизація перестрахових відшкодувань як механізм зниження ризиків передбачений Solvency II, дозволить підвищити стійкість страховиків, а отже, в кінцевому підсумку, і позитивно вплине на забезпечення стійкості всього страхового ринку.

Впровадження Solvency II передбачає використання нового ризик-орієнтованого підходу до визначення розміру капіталу, відповідно до якого ринкові ризики мають бути враховані при розрахунку регулятивного капіталу. При цьому, на час впровадження основних принципів Solvency II потенційно можливим короточасним позитивним ефектом є отримання переваг у сфері формування оптимальної структури капіталу тих страхових компаній, у структурі інвестиційного портфелю яких найбільшу питому вагу займають комплексні фінансові продукти. Так, найнижчий рівень регулятивного капіталу для таких фінансових установ буде сприяти скороченню витрат щодо формування капіталу та збільшенню його рентабельності.

Не потребує доказів той факт, що страхові компанії, значно більші за обсягами та масштабами діяльності отримують більшу кількість переваг від впровадження принципів Solvency II стосовно нормативних вимог до регулятивного капіталу. Адже, по-перше, великі страховики мають значно більшу питому вагу комплексних фінансових продуктів у структурі інвестиційного портфелю у порівнянні з незначними страховими компаніями.

По-друге, можна передбачити, що компанії зі страхування життя, які відповідно до Solvency II не отримали жодних преференцій щодо вимог до регулятивного капіталу, з іншої сторони отримають додаткові стимули для трансферу (перекладання) фінансових ризиків на страхувальників, пропонуючи їм більш широкий асортиментний ряд комплексних фінансових (банківсько-страхових зокрема) послуг та індексованих послуг (index-linked products). Так, інвестиційний ризик повністю породжується та покривається страхувальником, принаймні у випадку більшості комплексних продуктів. З іншого боку, зазначені страхові компанії будуть прагнути конвертувати якомога більшу кількість полісів зі страхування життя з гарантованим доходом у комплексні фінансові продукти. І в першому, і в другому випадку, збільшення рівня використання комплексних фінансових продуктів в портфелі страхових компаній у зв'язку із впровадженням в дію основних вимог та рекомендацій Solvency II буде безперечно здійснювати позитивний вплив в короткостроковій перспективі як на фінансову стійкість і надійність страховиків, так і стійкість страхового ринку в цілому. Крім того, описаний механізм сприятиме зростанню ролі компаній зі страхування життя як фінансових посередників. Проте, не дивлячись на перелічені переваги впровадження Solvency II, необхідно наголосити на недоліках. Так, наприклад, формальна передача ризиків до споживачів страхових продуктів, у самому найгіршому випадку, може призвести до реалізації ризику втрати репутації страхових компаній, підриваючи тим самим довіру з боку клієнтів у фінансовому секторі.

Впровадження Solvency II у короткостроковій та середньостроковій перспективі обумовить виникнення об'єктивної необхідності щодо оптимізації структури капіталу страхових компаній. Даний процес можливий за рахунок нарощення таких інноваційних інструментів, як гібридний капітал (hybrid capital), субординований борг та сек'юритизація. У свою чергу інтенсивне застосування зазначених механізмів оптимізації капіталу може позитивно вплинути на забезпечення більшої прозорості у сфері страхування

та дозволить СК суттєво розкривати додаткову інформацію про свій фінансовий стан для інвесторів та органів регулювання. Крім того, зазначені альтернативні інструменти фінансування здатні забезпечити визначення справедливої вартості страхової компанії на вторинному ринку більш простим і прозорим чином. Це набуває особливого значення у випадку великих страхових компаній, оцінка капіталу яких є досить складним та витратним процесом для інвесторів.

Отже, основні недержавні інструменти забезпечення стійкості страхового ринку полягають у функціонуванні саморегульованих організацій (асоціацій, бюро, пулів), певних видів об'єднань страхових компаній (холдингів, синдикатів, консорціумів), специфічних форм організації страхової діяльності (товариства взаємного страхування, недержавні пенсійні фонди, перестрахові компанії), а також пов'язані із впровадженням в дію міжнародних рекомендацій Solvency I, II.

2.3 Методичні підходи до оцінки стійкості страхового ринку в системі фінансової безпеки держави

Одним із ключових етапів процесу управління стійкістю страхового ринку є формування методичних підходів та проведення на їх основі оцінки поточного рівня стійкості ринку, а також визначення системи індикаторів для моніторингу змін стійкості ринку в динаміці та здійснення необхідних коригуючих заходів.

Питання оцінки стійкості страхового ринку є концептуально складним та до кінця не вирішеним у науковій літературі. Практична відсутність системності, скоординованості та єдиної точки зору стосовно категорійно-понятійного апарату щодо проблем фінансової стійкості страхового ринку як складової фінансової безпеки держави, відсутність чітких та офіційно

визнаних понять, суперечливість їх трактувань призвели до того, що на теперішній момент проблема наукової оцінки стійкості страхового ринку залишається недостатньо розробленою. Це створює негативний вплив як на систему державного управління розвитком вітчизняного страхового ринку, так і на загальний рівень фінансової безпеки країни. Таким чином, питання розробки комплексної та адекватної методики оцінки стійкості страхового ринку на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним.

Аналізуючи існуючі у вітчизняній літературі методичні підходи до визначення рівня фінансової стійкості страхового ринку та формування системи показників для її оцінки, необхідно зупинитися на розгляді трьох груп методик (рис. 2.7).

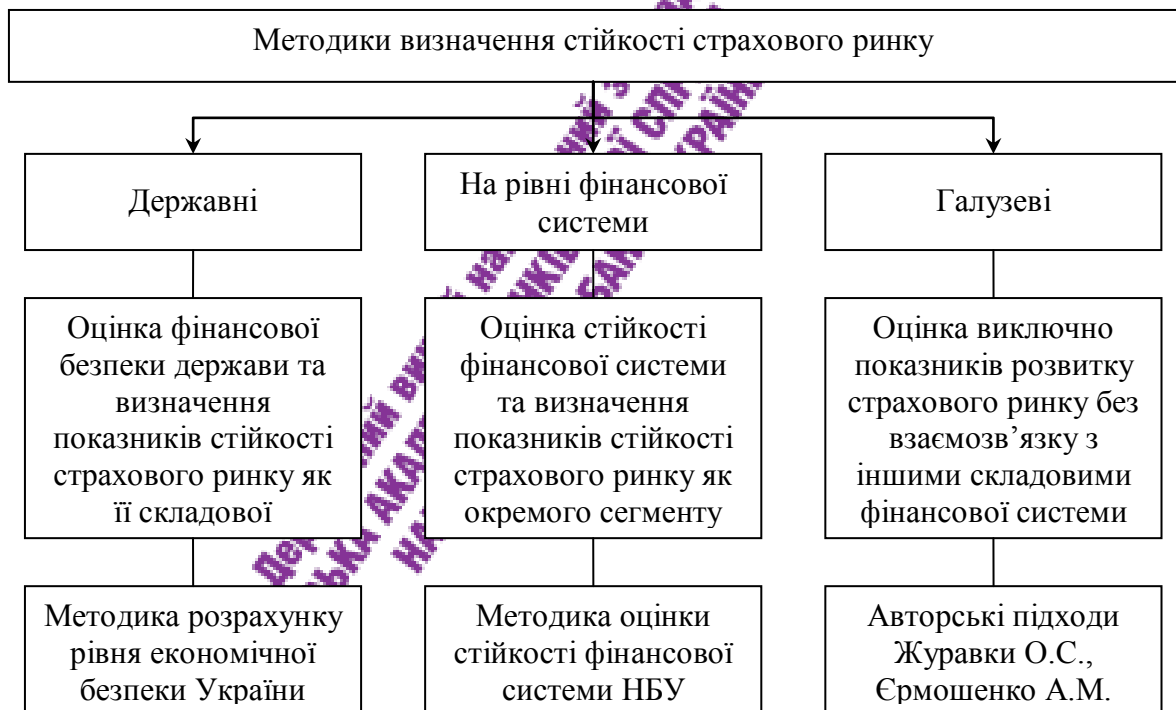

Рисунок 2.7 – Методики, що включають оцінку стійкості страхового ринку

Перша група включає методики оцінки рівня фінансової безпеки держави, а стійкість (безпека) страхового ринку розглядається як одна із її складових, для оцінки якої встановлюється сукупність відповідних показників та визначається їх питома вага у формуванні результативного показника, що характеризує рівень фінансової безпеки держави. Втім, деякі

підходи до оцінки фінансової безпеки держави не виокремлюють страховий ринок як окрему складову, розглядаючи його в сукупності із іншими сегментами фінансового сектору.

Інша група методик дозволяє провести оцінку стійкості фінансової системи держави. Відповідно, страховий ринок розглядається як окремий сегмент фінансової системи, а оцінка рівня його стійкості проводиться з позиції його впливу на розвиток фінансової системи.

До третьої групи належать методики, що безпосередньо спрямовані на оцінку рівня фінансової стійкості страхового ринку. З метою аналізу до даної групи були включені також ті методичні підходи, в яких пропонується оцінювати рівень фінансової безпеки страхового ринку.

Проведений ґрунтовний аналіз науково-методичних засад оцінки фінансової безпеки держави в цілому та стійкості страхового ринку зокрема, дозволяє стверджувати про наявність як мінімум двох основних підходів, а саме індикаторного та ресурсно-функціонального (рис. 2.8) [36; 35].

Рисунок 2.8 – Загальна характеристика методів оцінки стійкості страхового ринку

Сутність індикаторного підходу полягає у порівнянні фактичних значень показників з пороговими значеннями індикаторів рівня фінансової стійкості/безпеки [36; 35; 64]. Так, базовими категоріями в межах даного напряму оцінки стійкості страхового ринку є індикатори, критерії, порогові значення, оптимальні значення. Варто відзначити, що в Україні індикаторний підхід зарегламентований у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007, № 60 [105]. Під пороговими значеннями індикаторів фінансової стійкості розуміють їхні граничні значення, недотримання яких призводить до виникнення загроз фінансовій стійкості [58]. У рамках індикаторного підходу найвищий рівень фінансової стійкості страхового ринку досягається за умови, якщо уся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не погіршуючи значення інших. Що стосується інших ключових категорій індикаторного підходу, то традиційними визначеннями є:

- критерії фінансової стійкості – це певні нормативні показники, за якими оцінюють фінансовий стан страхових компаній з погляду забезпечення їх сталого розвитку;
- індикатори фінансової стійкості – це реальні статистичні показники фінансового розвитку страхового ринку, що найповніше характеризують явища і тенденції у даному секторі фінансового ринку;
- оптимальні значення індикаторів – це інтервал величин, у межах яких створюються найсприятливіші умови для функціонування фінансової сфери [64; 105; 39].

Варто відзначити, що на думку ряду вчених, основою при виборі переліку індикаторів слугує рівень вразливості функціонування страхового ринку, а також найбільший ступінь впливу окремих дестабілізуючих чинників на реалізацію фінансових інтересів страхових компаній [36; 35; 64; 105; 39; 41]. Отже, вибір індикаторів здійснюється виходячи з необхідності комплексної оцінки фінансової стійкості. Рівень стійкості страхового ринку

визначається шляхом аналізу системи індикаторів, які дають змогу комплексно й адекватно сприймати характер фінансово-економічних процесів через їхню відповідність інтересам та вимогам інвесторів, акціонерів, органів державного нагляду, страхувальників.

Порогові значення індикаторів фінансової стійкості мають три рівні:

- перший рівень характеризується небажаними відхиленнями значень фінансових індикаторів, що свідчить про необхідність прийняття певних рішень щодо їх усунення;
- другий рівень, або граничні значення індикаторів, порушення яких викликає загрозові процеси у в діяльності страхових компаній і може свідчити про події (прийняття певних нормативних правових актів, управлінських рішень), що спричинили це відхилення;
- третій рівень порогових значень індикаторів фінансової стійкості страхового ринку свідчить про настання незворотних явищ у фінансовій, операційній видах діяльності страхових компаній як безпосередніх учасників страхового ринку [89; 45].

Порівняння фактичного значення показників з пороговими відображає рівень фінансової стійкості страхового ринку. Порогові значення переглядаються залежно від фінансового стану страхових компаній та тих завдань, які стоять на певному етапі розвитку страхового ринку в цілому.

На основі [35; 64; 41] визначено переваги та недоліки застосування індикаторного підходу до оцінки рівня стійкості страхового ринку, що узагальнено представлені на рис. 2.9.

Грунтовне дослідження науково-методичних засад здійснення індикаторної оцінки фінансової стійкості страхового ринку дозволяє стверджувати про наявність декількох методів визначення порогових значень індикаторів фінансової стійкості. Так, основними підходами до визначення порогових значень є [105; 89]:

- аналоговий (полягає у виборі відповідних показників у країнах-аналогах);

- законодавчий (полягає у встановленні порогових значень на законодавчому рівні);
- експертне оцінювання;
- порівняльний (визначається дослідниками в порівнянні з рівнем показників окремих регіонів світу);
- розрахунки фахівців міжнародних організацій.

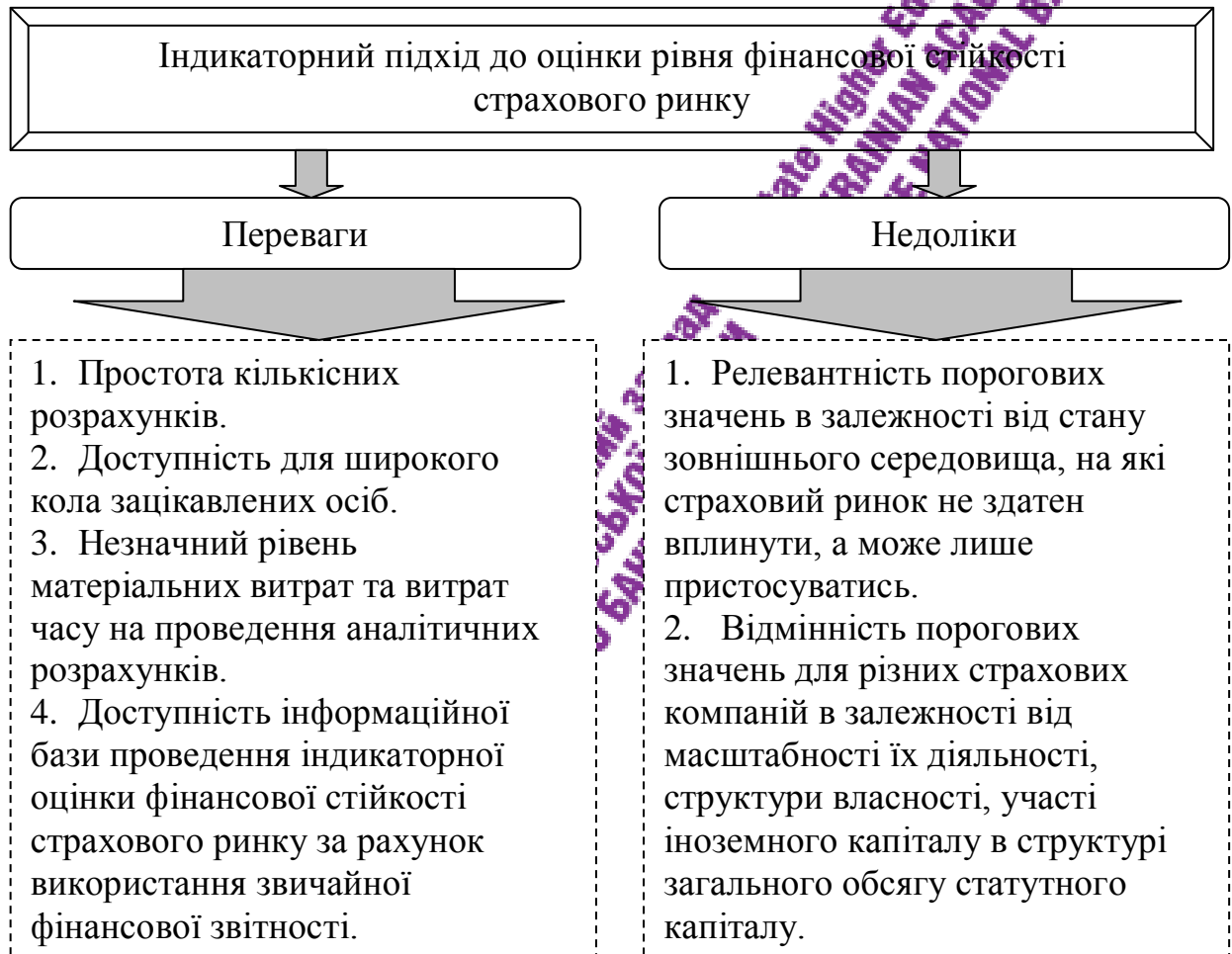

Рисунок 2.9 – Переваги та недоліки використання індикаторного підходу до оцінки фінансової стійкості страхового ринку

Іншим науково-методичним підходом до оцінки фінансової стійкості страхового ринку є ресурсно-функціональний. Аналіз існуючих теоретичних напрацювань з даної проблеми дозволяє систематизувати основні методи оцінки фінансової стійкості страхового ринку в межах ресурсно-функціонального підходу:

– вимір стану фінансової стійкості страхового ринку на основі оцінки використання фінансових ресурсів по спеціальних критеріях: власні фінансові ресурси і позикові фінансові ресурси;

– оцінка рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності діяльності страховика, його фінансової усталеності і незалежності [78]. Даний підхід є дуже широким, оскільки, по-перше, у цьому разі процес забезпечення стійкості страхового ринку ототожнюється фактично з усією діяльністю страхових компаній і, по-друге, зводиться до оцінки використання ресурсів в межах кожного окремого страховика;

– метод побудови узагальнюючих показників з використанням моделей дискримінантного аналізу;

– підхід, заснований на використанні критерію «мінімум сукупного збитку, який наноситься стійкості» [21; 182];

– підхід, заснований на оцінці загального стану фінансової діяльності кожної окремої страхової компанії.

Головним недоліком ресурсно-функціонального підходу до оцінки стійкості страхового ринку є перехід до оцінки фінансової стійкості кожної окремої страхової компанії. При цьому синергетичний ефект, або узагальнююча оцінка фінансової стійкості всього страхового ринку, не досліджується.

Розглянемо науково-практичні засади проведення кількісної оцінки стійкості страхового ринку на прикладі окремих формалізованих методик.

В Україні основною методикою, в якій пропонуються показники оцінки стану страхового ринку, є Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [105], затверджена Міністерством економіки України. Вона ґрунтується на застосуванні індикаторного підходу та передбачає здійснення вибору індикаторів, що визначають рівень фінансової безпеки страхового ринку, та кількісної оцінки їх значень. При цьому, дана характеристика страхового ринку розглядається нерозривно із загальним аналізом стану

фінансової безпеки держави за кожною із її складових (зокрема, боргової, бюджетної, грошово-кредитної безпеки тощо).

Необхідно наголосити, що в зазначеній Методиці складовою фінансової безпеки держави визначається безпека страхового ринку, яка розглядається як „такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування”. Іншими словами, такий макропоказник, як фінансова безпека страхового ринку, розглядається в Методиці як результуючий індикатор стійкості окремих страхових компаній та ефективності їх функціонування. Незважаючи на це, запропоновані в Методиці показники можуть бути використані для оцінки рівня фінансової стійкості страхового ринку, а саме:

- проникнення страхування – частка страхових премій у ВВП;
- „щільність страхування” – характеристика обсягу страхових премій на одну особу;
- частка довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій;
- рівень страхових виплат, що визначається співвідношенням суми страхових виплат до суми страхових платежів;
- частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам;
- частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі.

Кожен із визначених індикаторів застосовується при розрахунку інтегрального показника рівня фінансової безпеки страхового ринку із певним ваговим коефіцієнтом. Так, у рамках аналізованої Методики, усі індикатори безпеки страхового ринку вважаються рівно важливими та використовуються із ваговими коефіцієнтами рівними 0,167.

У свою чергу, вищу ієрархію над інтегральним показником безпеки страхового ринку має показник, що характеризує рівень фінансової безпеки

держави в цілому. Він розраховується за інтегральними показниками рівнів безпеки окремих фінансових сфер, що формують фінансову систему держави. При цьому основне місце з них відведено бюджетній сфері (розмір її вагового коефіцієнта складає 0,2023), а також грошово-кредитній (0,1953) та банківській безпеці (0,1629). Роль страхового ринку, за даною Методикою, вважається найнижчою серед інших складових фінансової системи, а відповідний інтегральний показник рівня безпеки страхового ринку використовується з ваговим коефіцієнтом 0,0628 (табл. 2.2). Це пояснюється, перш за все, низьким рівнем розвитку страхового ринку у нашій державі та його неспроможністю суттєво вплинути на стабільність функціонування фінансової системи в цілому.

Таблиця 2.2 – Вагові коефіцієнти, застосовувані до показників рівня безпеки окремих сфер фінансових відносин при розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки держави

Фінансова сфера	Значення вагового коефіцієнта
Бюджетна	0,2023
Грошово-кредитна	0,1953
Банківська	0,1629
Валютна	0,1558
Боргова	0,1256
Фондова	0,0953
Страхова	0,0628

Поряд із визначенням рівня фінансової безпеки держави, та зокрема аналізом рівня безпеки страхового ринку, що здійснюється на основі застосування розглянутої вище Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, існують також і інші альтернативні підходи до оцінки даних показників, що пропонуються вітчизняними та зарубіжними дослідниками в даній сфері.

Проте, у працях багатьох науковців страховому ринку відводиться незначна роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, що

відображається і у підходах до визначення набору індикаторів для проведення відповідної оцінки рівня фінансової безпеки держави.

Так, наприклад, вітчизняним дослідником Сухоруковим А.І. [162] при аналізі рівня фінансової безпеки держави пропонується використовувати 7 основних індикаторів, а саме:

- дефіцит державного бюджету;
- обсяг внутрішніх запозичень держави;
- обсяг зовнішніх боргів держави;
- рівень інфляції;
- рівень монетизації економіки;
- міжнародні резерви НБУ;
- вартість банківських кредитів.

Аналізуючи підхід Сухорукова А.І. до визначення набору показників для оцінки рівня фінансової безпеки держави, можна відзначити досить обмежений перелік наведених автором індикаторів фінансової безпеки, а також зосередження уваги лише на характеристиці кількох складових фінансової безпеки, зокрема бюджетної, валютної, боргової безпеки та безпеки грошового ринку.

Усі з наведених автором індикаторів фінансової безпеки держави представлені також і в Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України. Порівняльна характеристика даних методик за групами використовуваних в них індикаторів фінансової безпеки представлена на рисунку 2.10.

Для визначення порогових значень індикаторів фінансової безпеки України автором пропонується застосування експертного підходу. При цьому, на його думку, першочергово мають враховуватися граничні рівні відповідних індикаторів, що встановлені для країн – кандидатів на вступ до ЄС.

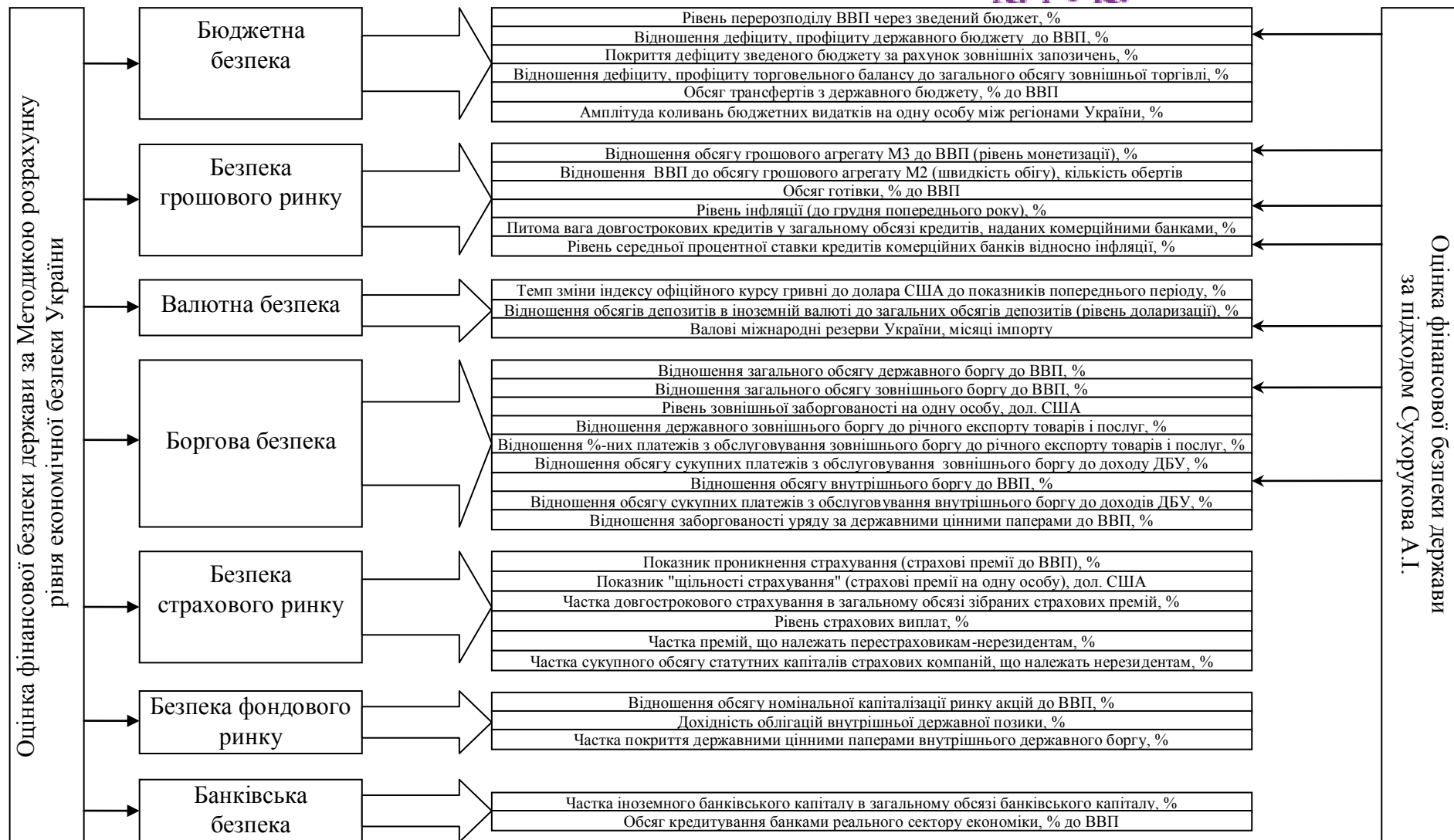

Рисунок 2.10 – Порівняння підходів до оцінки рівня фінансової безпеки держави за Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України та за підходом Сухорукова А.І.

Що стосується безпосередньо пропонованих Сухоруковим А.І. порогових значень індикаторів фінансової безпеки, то вони мають певні відмінності порівняно з державною методикою. Так, за рівнем дефіциту бюджету, обсягом зовнішнього боргу та вартістю банківських кредитів дослідником визначені менш жорсткі критерії (табл. 2.3). У той же час, за такими індикаторами як рівень інфляції та обсяг внутрішнього боргу, автором пропонується орієнтуватися на більш вузькі обмеження.

Таблиця 2.3 – Порівняння порогових значень індикаторів фінансової безпеки України за методикою Міністерства економіки та методикою Сухорукова А.І.

№	Показники фінансової безпеки	Порогове значення	
		за методикою Сухорукова	за методикою Міністерства економіки
1	Дефіцит бюджету, відсотків до ВВП	1	0
2	Обсяг зовнішнього боргу, відсотків до ВВП	30	25
3	Обсяг внутрішнього боргу, відсотків до ВВП	10	30
4	Рівень інфляції за рік, відсотків	5	7
5	Рівень монетизації, відсотків до ВВП	50	50
6	Рівень міжнародних резервів НБУ, місяці імпорту майбутнього періоду	3	3
7	Вартість банківських кредитів, відсотків річних	10	5*

* по відношенню до інфляції

Використовувані в рамках методики Сухорукова А.І. показники боргової безпеки, а саме рівень внутрішніх та зовнішніх запозичень, розраховуються також і за методикою Міністерства економіки, проте в останній вони не є основними. Натомість, найбільшу питому вагу за методикою Міністерства економіки серед показників боргової безпеки має індикатор рівня боргу на душу населення (ваговий коефіцієнт 0,205; для порівняння відповідні вагові коефіцієнти для рівня внутрішніх та зовнішніх запозичень дорівнюють 0,164 та 0,169).

Крім того, одним із суттєвих недоліків оцінки рівня фінансової безпеки держави за методикою Сухорукова А.І. є неврахування показників, що характеризують рівень розвитку страхового та фондового ринків. Найбільша ж увага приділена автором стану грошово-кредитної безпеки, що характеризується ним за такими показниками як рівень інфляції за рік, рівень монетизації економіки та вартість банківських кредитів.

Варто відзначити, що серед вітчизняних наукових робіт практично відсутні дослідження теоретичних та методологічних засад оцінки стійкості страхового ринку. При цьому слід відмітити науково-методичний підхід Журавки О.С., що передбачає розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки страхового ринку України. Відповідно до авторського підходу ефективність проведення оцінки визначається безпосереднім розумінням сутності поняття «фінансова безпека страхового ринку». Так, з точки зору досліджуваного методичного підходу, під даним поняттям Журавка О.С. пропонує розуміти «такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів та забезпечити ефективне функціонування» [69].

Автором зазначеного науково-методичного підходу обґрунтовано, що фінансова безпека страхового ринку залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників, а також визначається насамперед станом його розвитку, фінансовою результативністю та ефективністю діяльності. Крім цього, досить важливим при здійсненні кількісної оцінки фінансової безпеки страхового ринку є врахування того факту, що вона зумовлена водночас і реальним фінансовим станом господарюючих суб'єктів [59].

Виходячи з наведеного визначення, головним критерієм, що забезпечує фінансову безпеку страхового ринку є надійність його суб'єктів, передусім, страхових компаній [69]. Так, на думку автора зазначеного підходу, саме підтримка стійкого стану страхових компаній повинна характеризуватися

збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, дозволяти своєчасно та у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечувати ефективний розвиток страхової компанії в поточному та наступних періодах. Іншими словами, фінансова безпека є одним із відправних елементів для фактичного прояву і реалізації функцій страхування [36].

На основі використання наукових праць Єрмошенко М.М. та Єрмошенко А.М. Журавкою О.С. систематизовано основні критерії оцінки фінансової безпеки страхового ринку, представлені на рис. 2.11.

Рисунок 2.11 – Критерії оцінки фінансової безпеки страхового ринку відповідно до науково-методичного підходу Журавки О.С.

Так, автор підтримує думку Єрмошенко М.М. та Єрмошенко А.М. [59; 61; 62; 63] щодо критеріїв оцінки фінансової безпеки страхового ринку, та розглядає конкурентоспроможність ринку, стан його стійкості, рівень

ефективності діяльності страхових компаній та рівень ефективності використання інструментів управління фінансовою безпекою.

Слід відмітити, що досліджуваний науково-методичний підхід передбачає безпосередній перехід від оцінки фінансової безпеки всього страхового ринку до оцінки ефективності діяльності кожної окремої страхової компанії, що є недостатньо аргументованим. Крім того, фундаментальною основою підходу Журавки О.С. до оцінки фінансової безпеки страхового ринку є «Методика розрахунку рівня економічної безпеки України» [105], адже передбачає розрахунок аналогічних показників інтегрального індексу:

- показник проникнення страхування;
- показник «щільності страхування»;
- частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій;
- рівень страхових виплат;
- частка премій, що належать нерестраховикам-нерезидентам;
- частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі.

При цьому визначено, що всі шість показників мають однакову питому вагу (ваговий коефіцієнт – 0,167). Авторський підхід [65] передбачає також виокремлення рангів (класів) відповідних значень інтегрального індексу фінансової безпеки страхового ринку (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Показники рівня фінансової безпеки страхового ринку

№ пор.	Значення інтегрального індексу	Рівень фінансової безпеки
1.	0–0,10	критичний
2.	0,10–0,30	низький
3.	0,30–0,50	задовільний
4.	0,50–0,70	середній
5.	0,70–1,00	високий

Отже, головними недоліками розглянутого підходу є, по-перше, практичне ототожнення безпеки страхового ринку з його стійкістю; використання неповного ряду показників оцінки; прийняття однакових вагових коефіцієнтів для всіх показників інтегрального індексу фінансової безпеки страхового ринку.

Аналізуючи науково-методичні засади оцінки стійкості страхового ринку, доцільним є звернення до досвіду оцінки фінансової стійкості фінансової системи за методикою Національного банку України. Розглянемо ключові аналітичні аспекти розробленої методики «Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи», а саме розділ, що стосується оцінки фінансової стійкості сектору небанківських фінансових установ [119]. Так, базові елементи зазначеної методики можуть бути використані при розробці власних науково-методичних засад щодо комплексної оцінки стійкості страхового ринку.

Варто відзначити, що безперечно позитивним у зазначеній методиці є приділення значної уваги інформаційній базі оцінки. Не дивлячись на досить обмежені можливості щодо побудови інформаційної бази та агрегованих і консолідованих даних фінансової звітності за небанківськими фінансовими установами, оцінка фінансової стійкості за методикою НБУ передбачає врахування стандартних показників їх діяльності.

Що стосується основних індикаторів фінансової стійкості сектору небанківських установ, то відповідно до зазначеної методики їх виокремлено лише чотири. При цьому, науково-методичними засадами визначено, що аналіз індикаторів сектору небанківських фінансових установ має проводитись виключно на кварталній основі. Варто відзначити, що перелік індикаторів фінансової стійкості сектору небанківських фінансових установ не є вичерпним та потребує розширення (табл. 2.5).

Основними недоліками такого підходу є, по-перше, відсутність визначення нормативних (граничних) значень кожного з показників, по-друге, відсутність ідентифікації зон (інтервалів) стійкості небанківського

сектору (страхового ринку зокрема), по-третє, сформований комплекс показників оцінки стійкості страхового ринку є неповним.

Таблиця 2.5 – Перелік індикаторів фінансової стійкості сектору небанківських установ відповідно до методики НБУ

№ п/п	Назва індикатора	Пояснення
1	Відношення активів підприємств небанківського фінансового сектору до загальної суми активів фінансового сектору	Характеризує розмір і важливість сектору небанківських фінансових установ у фінансовій системі. Розраховується як відношення активів небанківських фінансових установ до загальних активів банків, небанківських фінансових установ, підприємств нефінансового сектору, домогосподарств, сектору державних фінансів і центрального банку
2	Відношення активів страхових компаній до загальної суми активів фінансового сектору	Характеризує розмір і важливість сектору страхових компаній у фінансовій системі. Розраховується як відношення активів страхових компаній до загальних активів банків, небанківських фінансових установ, підприємств нефінансового сектору, домогосподарств, сектору державних фінансів і центрального банку
3	Відношення активів підприємств небанківського фінансового сектору до ВВП	Оцінює розмір сектору небанківських фінансових установ відносно розмірів економіки
4	Відношення активів страхових компаній до ВВП	Оцінює розмір сектору страхових компаній відносно розмірів економіки

Джерело: [119]

Таким чином, проведений аналіз науково-методичних засад оцінки рівня фінансової безпеки держави в цілому, та стійкості страхового ринку зокрема, дозволив визначити, що на сьогоднішній день найбільшою повнотою та ґрунтовністю проведення оцінки характеризується Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Міністерством економіки України. У той же час, обсяг розробок вітчизняних дослідників у даному напрямку є досить обмеженим, особливо це стосується питань оцінки стійкості страхового ринку. Більшість із розглянутих вище методик оцінки фінансової безпеки держави характеризуються невичерпністю критеріїв оцінки та, як правило, обмежуються аналізом певних пріоритетних складових

фінансової безпеки держави. Загальним недоліком в існуючих вітчизняних науково-методичних підходах до оцінки рівня фінансової безпеки держави є приділення недостатньої уваги такій важливій складовій, як стійкість страхового ринку.

У дисертаційній роботі запропоновані основні етапи здійснення оцінки стійкості страхового ринку як передумови фінансової безпеки держави, розроблені на основі [35; 105; 60; 23] (рис. 2.12).

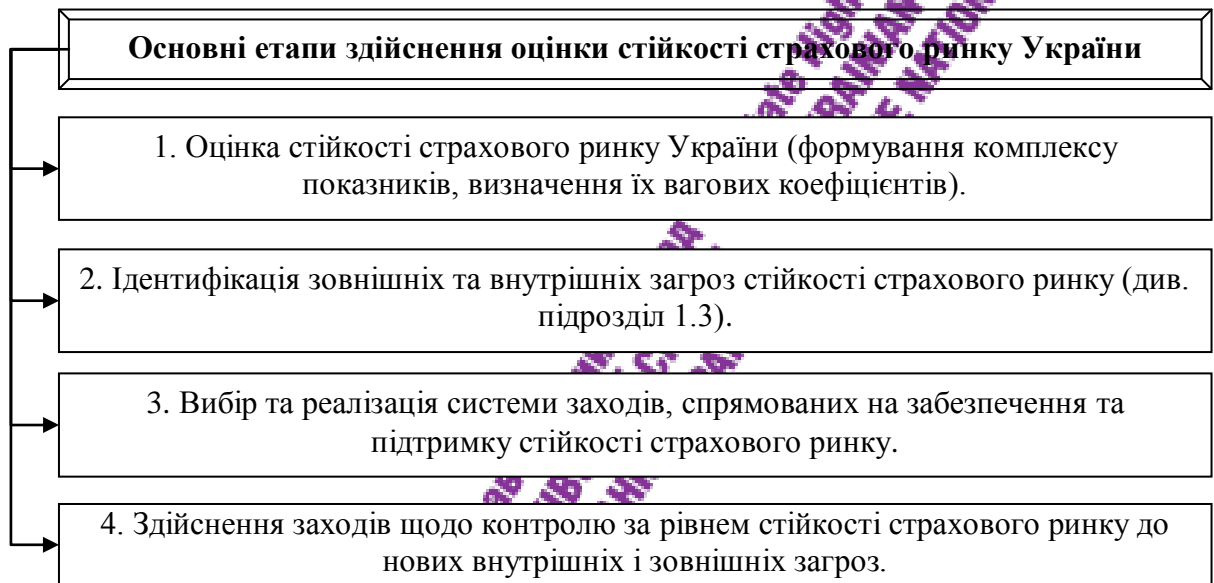

Рисунок 2.12 – Основні етапи оцінки стійкості страхового ринку

На основі існуючих науково-методичних підходів у дисертаційній роботі пропонується розширений перелік показників оцінки стійкості страхового ринку України:

- показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %;
- показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США;
- частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %;
- рівень страхових виплат, %;
- частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %;

- частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %;
- частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %;
- рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %;
- відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ (рис. 2.13).

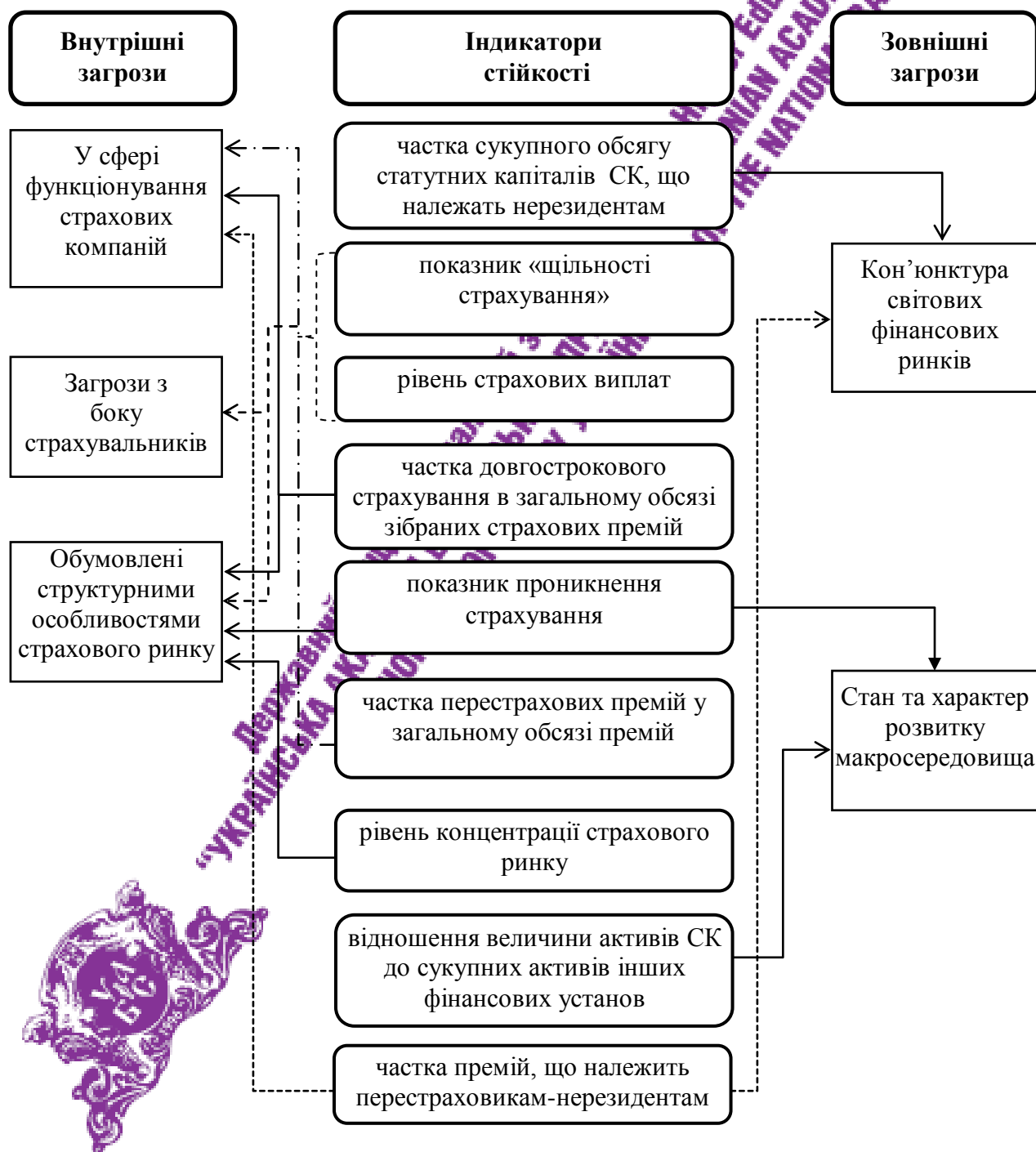

Рисунок 2.13 – Взаємозв'язок між індикаторами стійкості страхового ринку та внутрішніми і зовнішніми загрозами

Обрання зазначених показників є не випадковим. Кожний з них є індикатором певної групи внутрішніх і зовнішніх загроз. Так, наприклад, високі значення такого показника, як частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі є свідченням високого рівня залежності від іноземних джерел фінансування. Це у свою чергу може стати джерелом виникнення зовнішніх загроз, пов'язаних з кон'юктурою світових фінансових ринків, а отже здійснити негативний вплив на стійкість всього страхового ринку.

Таким чином, сформований у роботі комплекс показників є базисом для розробки науково-методичного підходу до оцінки стійкості страхового ринку в Україні та здійснення подальших розрахунків.

Висновки до другого розділу

Проведене у другому розділі дослідження теоретико-методичних основ забезпечення стійкості страхового ринку із застосуванням важелів державного та недержавного впливу дало змогу зробити наступні висновки:

1. Основними передумовами, що визначають необхідність участі держави у забезпеченні стійкості страхового ринку, визначено неефективність механізмів ринкової саморегуляції в періоди кризових явищ, зростання вразливості національних ринків до зовнішніх загроз внаслідок інтеграційних процесів на світовому фінансовому ринку, а також інші фактори, пов'язані з недоліками функціонування вітчизняного страхового ринку і наявністю структурних диспропорцій у його розвитку.

2. На основі аналізу теоретичних засад та вивчення зарубіжної практики організації державного регулювання страхового ринку було розглянуто основні моделі державного регулювання страхового ринку за рівнем централізації управління та за ступенем регламентації діяльності

страхових компаній, а також систематизовано основні форми, методи та інструменти державного впливу на функціонування страхового ринку.

3. В роботі досліджено механізм забезпечення стійкості страхового ринку через застосування методів та інструментів державного регулювання. Відзначено, що в Україні важелі прямого впливу на стійкість страхового ринку застосовуються не в повній мірі, особливо це стосується недостатньої розробленості методик оцінки стійкості страхового ринку та визначення набору відповідних індикаторів. Основне значення в забезпеченні стійкості вітчизняного страхового ринку відіграють важелі непрямого впливу, направлені на забезпечення платоспроможності окремих страхових компаній, зниження ризиків, що виникають з боку страхувальників, та на мінімізацію загроз, пов'язаних з неефективним функціонуванням страхового ринку в цілому.

4. У роботі охарактеризовано механізм забезпечення стійкості страхового ринку України через недержавні важелі впливу, а саме: діяльність саморегулювальних організацій (асоціації, бюро, пулів), об'єднань (синдикатів, концернів, консорціумів, холдингів), особливих форм організації страхової діяльності (товариств взаємного страхування, недержавних пенсійних фондів, перестрахових компаній) та вплив міжнародних рекомендацій у страховій сфері (Solvency I, II). Встановлено, що через реалізацію асоціаціями нормотворчої функції СРО забезпечується стійкість страхового ринку до внутрішніх загроз у сфері державного регулювання страхової діяльності. Виконання страховими пулами, бюро та іншими об'єднаннями функцій щодо розподілу ризиків сприяє підтримці стійкості страхового ринку до внутрішніх загроз у сфері функціонування страхових компаній (підвищення гнучкості та дієвості систем управління ризиками, рівня капіталізації страхових компаній, ефективності розміщення страхових резервів, розміру фондів гарантування) та зовнішніх загроз, пов'язаних з кон'юнктурою світових фінансових ринків (передача ризиків у перестраховання закордон, об'єднання капіталів з банками тощо).

5. Обґрунтовано, що впровадження міжнародних рекомендацій Solvency I, II може виступити як одним з інструментів забезпечення стійкості страхового ринку, так і потенційною її зовнішньою загрозою. Виявлено, що основними позитивними наслідками можуть стати: підвищення ефективності та конкурентоспроможності страхового ринку; диверсифікація ризиків, консолідація страхової галузі (злиття/поглинання); оптимізація структури капіталу страховиків» підвищення прозорості діяльності та ринково-орієнтованої дисципліни СК. Ключові загрози прийняття Solvency I, II проявляються у підвищенні волатильності доходів та обсягу капіталу страховиків у коротко-та середньостроковій перспективі; потенційному зростанні вразливості до зовнішніх шоків перестрахового сектору; зниженні конкурентоспроможності страхових компаній, які не впровадили зазначені міжнародні рекомендації щодо державного нагляду та регулювання страхової діяльності.

6. На основі аналізу існуючих у вітчизняній науковій літературі методичних підходів щодо оцінки стійкості страхового ринку було розглянуто 3 групи методик: ті, що орієнтовані на оцінку фінансової безпеки держави і включають оцінку стійкості страхового ринку як складової; методики з оцінки стійкості фінансової системи з включенням до неї страхового ринку та методики оцінки фінансової стійкості і безпеки безпосередньо страхового ринку.

7. У дослідженні сформований перелік індикаторів стійкості страхового ринку та охарактеризований взаємозв'язок між ними і певними групами внутрішніх і зовнішніх загроз. З метою оцінки запропоновано визначати дев'ять показників, а саме: проникнення страхування; щільності страхування; частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій; рівень страхових виплат; частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі; частка перестрахових премій у загальному обсязі премій; частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам; рівень

концентрації страхового ринку (9% компаній) ; відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ.

Основні результати другого розділу опубліковані в наукових працях: [48; 50; 95; 128; 49; 58; 141].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 3
НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ СТУПЕНЯ ВПЛИВУ
СТІЙКОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ
ДЕРЖАВИ

3.1 Розробка науково-методичного підходу до комплексної оцінки фінансової безпеки держави

Запропонований у дисертаційній роботі науково-практичний підхід до комплексної оцінки фінансової безпеки держави базується на використанні методики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, детальна характеристика якої наведена в підрозділі 2.3.

Кількісна оцінка рівня фінансової безпеки держави передбачає математичну формалізацію кожної її складової (бюджетної, боргової, податкової, інвестиційної, валютної, грошово-кредитної, зовнішньоекономічної безпеки, безпеки підприємницького сектора, стійкості банківської системи, страхового і фондового ринків) та визначення відповідного ступеню впливу.

Оцінка рівня фінансової безпеки держави передбачає здійснення розрахунків у межах семи етапів: 1) формування множини вхідних даних; 2) розподіл факторів ФБД на стимулятори та дестимулятори; 3) здійснення нормалізації значень показників; 4) визначення вагових коефіцієнтів; 5) присвоєння балів показникам; 6) математична формалізація кожної окремої складової ФБД; 7) оцінка ступеня впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави.

Характеристика ключових етапів розрахунку інтегрального рівня фінансової безпеки держави представлена на рисунку 3.1.

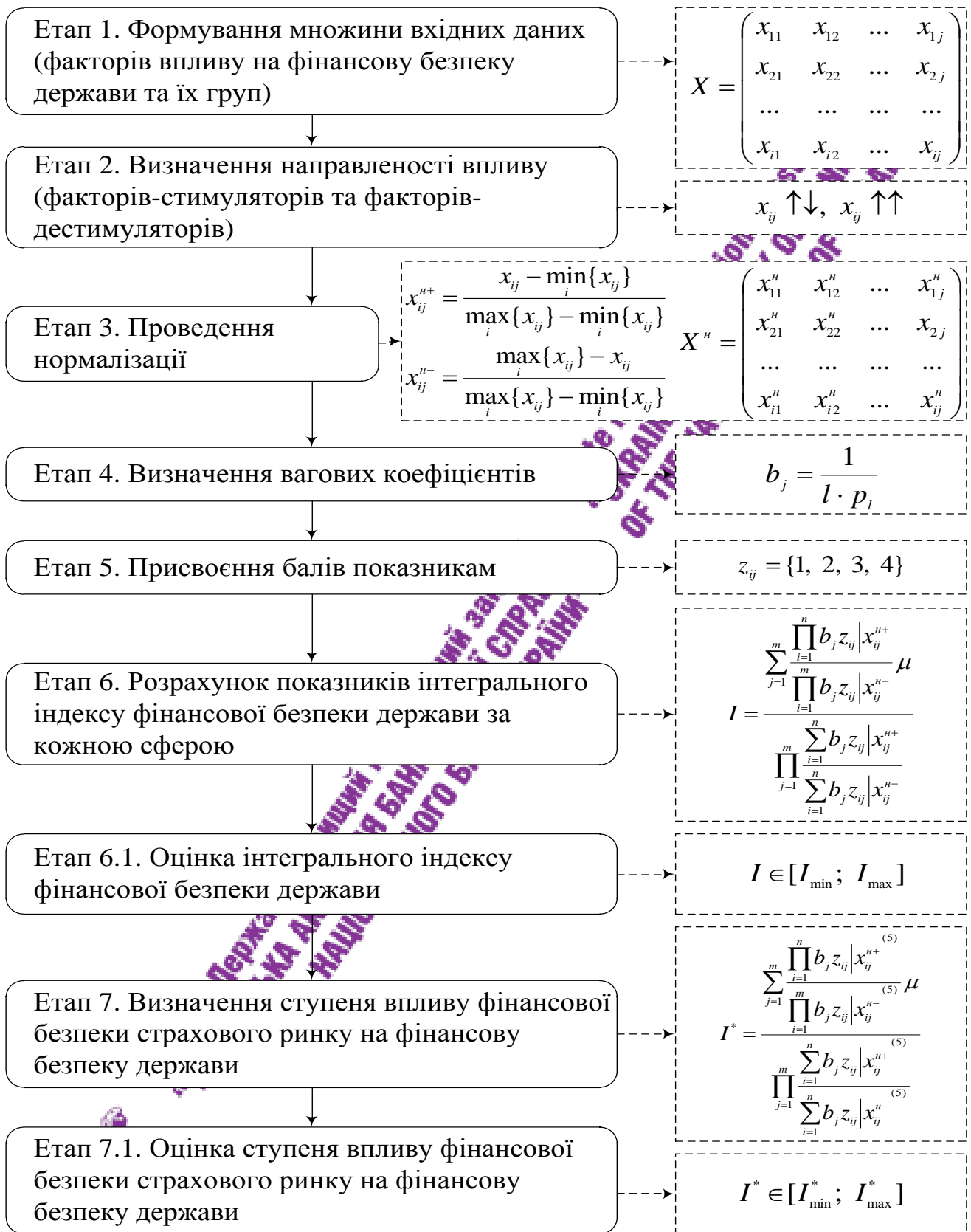

Рисунок 3.1 – Науково-методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки держави

Перший етап передбачає формування інформаційної бази моделі на основі визначення множини індикаторів рівня ФБД (табл. 3.1, додаток В.1).

Таблиця 3.1 – Формування множини індикаторів фінансової безпеки держави

Порядковий номер підгрупи	Порядковий номер групи	Назва групи	Кількість показників
Група 1	Підгрупа 1	Бюджетна безпека	5
	Підгрупа 2	Боргова безпека	9
	Підгрупа 3	Податкова безпека	3
Група 2	Підгрупа 4	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	6
	Підгрупа 5	Валютна безпека	2
	Підгрупа 6	Зовнішньоекономічна безпека	7
	Підгрупа 7	Інвестиційна безпека	4
Група 3	Підгрупа 8	Стійкість банківської системи	2
	Підгрупа 9	Стійкість страхового ринку	9
	Підгрупа 10	Стійкість фондового ринку	3
	Підгрупа 11	Фінансова безпека підприємств	5
Усього			55

Множина індикаторів фінансової безпеки держави розподілена в межах трьох груп, одинадцяти відповідних підгруп та являє собою сукупність із п'ятдесяти п'яти індивідуальних показників.

У межах другого етапу визначається направленість впливу кожного окремого індикатора, що характеризує окрему складову фінансової безпеки держави. Іншими словами всі показники розподіляються на фактори-стимулятори і фактори-дестимулятори.

Таке виокремлення необхідне для більш чіткого проведення їх подальшої нормалізації, що дозволить співставляти та порівнювати значення даних показників, а також визначити інтегральний індекс фінансової безпеки держави. У випадку односпрямованого впливу, зростання значень факторних показників сприятиме підвищенню рівня фінансової безпеки держави, тобто факторні показники будуть стимуляторами ФБД. Якщо наслідком зростання факторного показника буде зменшення загального рівня фінансової безпеки держави, то такий показник здійснюватиме дестимулюючий вплив.

Для кількісної оцінки бюджетної безпеки у роботі обрано п'ять індикаторів (рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, без урахування доходів Пенсійного фонду; відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП; покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень; відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, обсяг трансфертів з державного бюджету), що характеризуються різноспрямованим впливом (табл. В.1).

Боргову безпеку запропоновано оцінювати за допомогою наступних показників: відношення загального обсягу державного боргу; загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП; рівень зовнішньої заборгованості на одну особу; відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг; відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг; відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету; відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП; відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету; відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП. Усі зазначені індикатори характеризуються різноспрямованістю впливу на формування ФБД (табл. В.1).

Характеристика напряму впливу індикаторів податкової безпеки держави представлена в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Індикатори податкової безпеки та направленість їх впливу на ФБД

Індикатор	Направленість впливу
Темп росту податкових надходжень	односпрямований
Відношення податкових надходжень до ВВП	
Податки на прибутки, млн.	

Важливим джерелом надходження коштів до бюджету більшості країн є податкові платежі. Значення та вплив податкових надходжень на фінансову безпеку можна визначити виходячи з функцій податкової системи країни (зокрема фіскальної). Податки є основою доходної частини бюджету країни, зростання якої позитивно впливає на фінансову безпеку держави. Крім цього, податки відіграють стимулюючу роль через встановлення податковими органами пільг для окремих верств населення та запровадження спеціальних податкових режимів на деяких територіях країни [121]. Це сприяє покращенню фінансового стану підприємств, діяльність яких зосереджена у межах таких територій, та підвищенню рівня їх фінансової безпеки. Таким чином, збільшення обсягів отриманих податків на прибутки, їх темпів росту та відношення податкових надходжень до ВВП здійснюють односпрямований вплив на податкову складову фінансової безпеки держави.

Формалізація безпеки грошового ринку та інфляційних процесів здійснена за допомогою чотирьох індикаторів, що характеризуються різноспрямованим впливом на інтегральний рівень ФБД: рівень монетизації; швидкість обігу; обсяг готівки; рівень інфляції; питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками; рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції (табл. 3.3).

Охарактеризуємо спрямованість показників, що використані для оцінки стійкості банківської системи (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Показники стійкості банківської системи та спрямованість їх впливу на фінансову безпеку держави

Індикатор	Направленість впливу
Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	різноспрямований
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	односпрямований

Першим показником є частка іноземного банківського капіталу у загальному його обсязі. Збільшення частки іноземного банківського капіталу з точки зору зростання іноземних інвестицій в економіку країни відіграє позитивну роль для держави та її фінансової безпеки. Також до позитивних наслідків можна віднести більш динамічніший розвиток фінансових ринків, зростання якості надання банківських послуг, зменшення відсоткових ставок за депозитними та кредитними операціями, отримання світового досвіду та підвищення кваліфікації працівників банків [97; 22; 160]. Але, у даному випадку, потрібно визначити вплив іноземного банківського капіталу не на загальноекономічний стан країни, а саме на стійкість банківської системи, як частину фінансової безпеки держави. Збільшення іноземного банківського капіталу в приймаючій країні може викликати певні ризики для банківської системи та її стійкості. Перш за все, це пов'язано з банкрутством материнського банку, спекулятивними операціями на вітчизняному валютному ринку та загальною втратою фінансового суверенітету. Також значною загрозою банківській безпеці є безконтрольне вивезення капіталів зарубіжними банками [97; 22]. У такому випадку зростання частки іноземного капіталу буде негативно позначатися на стійкості банківської системи. Отже, вплив показника, який характеризує частку іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу у запропонованій моделі буде різноспрямованим.

Іншим індикатором банківської складової фінансової безпеки держави є показник обсягу кредитування. Розширення банківського кредитування реального сектору економіки країни обумовлює здійснення різноспрямованого впливу на рівень фінансової безпеки. По-перше, кредитування сприятиме покращенню фінансових можливостей суб'єктів господарювання, зростанню їх ресурсів та обсягів. Це забезпечить підвищення рівня зайнятості та позитивно відобразиться на соціально-економічному розвитку країни. З іншого боку, зростання банківського кредитування пов'язане з певними ризиками та може стати наслідком

небезпечного фінансового становища у країні. У даному випадку важливими є темпи зростання обсягів кредитування та кредитоспроможність позичальників, які отримують банківські кредити. Значні темпи зростання обсягів надання кредитних послуг, особливо фінансово-нестійким підприємствам, можуть викликати ризик масових неплатежів за кредитами, що поставить під загрозу безпеку всього фінансового сектору.

Наступною групою показників запропонованої моделі є індикатори фінансової безпеки підприємств. Для повного відображення спрямованості впливу фінансової безпеки підприємств на фінансову безпеку держави достатньо п'яти наступних показників: обсяг реалізованої продукції промисловості, чистий прибуток підприємницького сектору, рентабельність операційної діяльності підприємств, ступінь зносу основних засобів та частка збиткових підприємств (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Показники фінансової безпеки підприємств та спрямованість їх впливу на фінансову безпеку держави

Індикатор	Направленість впливу
Обсяг реалізованої продукції промисловості	односпрямований
Чистий прибуток підприємницького сектору	
Рентабельність операційної діяльності підприємств	
Ступінь зносу основних засобів	різноспрямований
Частка збиткових підприємств	

Постійне та рівномірне зростання обсягу реалізованої продукції підприємств промисловості сприяє отриманню більшого чистого прибутку підприємств. Це, у свою чергу, підвищує рентабельність операційної діяльності підприємств та позитивно відображається на фінансовій безпеці підприємницького сектору економіки. Тобто збільшення обсягів реалізованої продукції, зростання чистого прибутку та рентабельності операційної діяльності характеризуються однаковою позитивним, односпрямованим впливом на фінансову безпеку держави.

Ступінь зносу основних засобів підприємств здійснює опосередкований вплив на рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Зростання кількості зношених основних засобів та зменшення коефіцієнту їх оновлення негативно впливають на виробничі можливості підприємств, зменшуючи у подальшому потенційно можливі прибутки. Як наслідок, така тенденція призводить до погіршення всього стану підприємства (у тому числі й фінансового), що негативно відображається на рівні фінансової безпеки підприємницького сектору. Тому зростання ступеня зношеності основних засобів підприємств чинить різноспрямований, хоча й опосередкований, вплив на рівень фінансової безпеки держави.

Аналогічна спрямованість впливу характерна й для показника частки збиткових підприємств. Безприбутковість, а тим паче збитковість підприємств зменшує загальний обсяг фінансових ресурсів підприємницького сектору та знижує попит на фінансові послуги. Отже, зростання кількості збиткових підприємств опосередковано спричинює зниження рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання та характеризується різноспрямованим впливом на фінансову безпеку держави.

Важливою групою показників, які використовуються у розробленій моделі, є показники інвестиційної складової фінансової безпеки держави. А саме: динаміка інвестування в економіку країни; обсяг інвестицій на 1 мешканця; обсяг інвестицій до ВВП; співвідношення між величиною іноземних та вітчизняних інвестицій.

Зростання динаміки обсягів інвестицій (загалом, на 1 особу та відносно до ВВП) сприяє збільшенню фінансових ресурсів у країні та ефективному їх перерозподілу, що позитивно позначається на фінансовій ситуації, яка склалася у країні. Тому перші три показники, які відображені у таблиці 3.5, характеризуються односпрямованим впливом на рівень фінансової безпеки держави. Тобто зростання значення будь-якого з трьох зазначених показників сприятиме збільшенню рівня ФБД.

Таблиця 3.5 – Показники інвестиційної складової фінансової безпеки та направленість їх впливу на фінансову безпеку держави

Індикатор	Направленість впливу
Динаміка інвестування в економіку країни	односпрямований
Обсяг інвестицій на 1 мешканця	
Обсяг інвестицій до ВВП	
Співвідношення між величиною іноземних та вітчизняних інвестицій	різноспрямований

Інший направленість впливу характерна для показника, який відображає співвідношення між величиною іноземних та вітчизняних інвестицій. Як зазначалося вище у випадку з іноземним банківським кредитуванням, будь-який закордонний рух капіталів крім позитивних наслідків, має й певні загрози, що, у першу чергу, пов'язано з можливістю втрати фінансової незалежності країни. Зростання даного показника свідчатиме про збільшення обсягів іноземного інвестування та зменшення (або не зміну) обсягів вітчизняних інвестицій, або ж зменшення іноземного інвестування повільнішими темпами, ніж зменшення вітчизняного. У будь-якому випадку, усе це свідчатиме про негативну тенденцію на ринку та зменшуватиме рівень інвестиційної складової фінансової безпеки, про що й свідчить вказаний у таблиці 3.5 різноспрямований напрямок впливу даного показника на загальний рівень фінансової безпеки держави.

Окремою групою складових рівня фінансової безпеки держави є показники зовнішньоекономічної складової, представлені у таблиці 3.6. Дані індикатори включають визначення зовнішньоторговельного обороту країни, часток експорту та імпорту у ВВП та в обсязі споживчих товарів тощо.

Збільшення темпів росту зовнішньоторговельного обороту сприяє зростанню обсягів надання фінансових послуг, що обслуговують експортно-імпорتنу діяльність суб'єктів господарювання.

Загалом, вплив експорту та імпорту на фінансову безпеку держави оцінити досить складно. Враховуючи, що значна кількість експортної продукції належить до сировинної групи товарів та напівфабрикатів [3; 108;

187], це може призвести до значного погіршення, у першу чергу, екологічної безпеки держави. Але, оцінюючи вплив зовнішньоекономічної діяльності саме на фінансову безпеку, необхідно зазначити про позитивний ефект від експорту продукції будь-яких товарних груп. Це пов'язано з надходженням у країну фінансових ресурсів у вигляді виручки від реалізації експортних товарів та послуг. Зростання прибутків вітчизняних суб'єктів господарювання-експортерів дозволяє їм забезпечити належний рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Отже, зростання частки чистого експорту у ВВП, обсягу експорту на душу населення та частки експорту наукомісткої продукції у загальному його обсязі позитивно відобразиться на зміні рівня зовнішньоекономічної складової фінансової безпеки держави (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Показники зовнішньоекономічної складової фінансової безпеки та направленість їх впливу на фінансову безпеку держави

Індикатор	Направленість впливу
Темп росту зовнішньоторговельного обороту	односпрямований
Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	
Частка чистого експорту у ВВП	
Обсяг експорту на душу населення	
Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	
Співвідношення між обсягами залученого капіталу та експортом вітчизняного капіталу	
Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	

Вплив імпорту на безпеку держави також є неоднозначним, що залежить від обсягів, товарної та географічної структури імпорту. Безконтрольне ввезення на територію країни імпортової продукції негативно позначається на вітчизняних галузях господарства, може стати причиною значного зниження якості продукції та масового безробіття населення у країні. Але, незважаючи на можливі негативні наслідки впливу імпорту на безпеку підприємств та ринок трудових ресурсів країни, за умови

проведення ефективної зовнішньоекономічної політики держави конкурентоспроможні вітчизняні підприємства будуть мати достатній рівень фінансової безпеки, щоб захиститися від можливих загроз імпорту. Отже, зростання частки імпорту у загальному обсязі товарів, як правило, односпрямовано впливає на рівень ФБД.

Крім цього, експортно-імпортні операції позитивно відобразяться на стані фінансово-кредитних установ, які виступають необхідною обслуговуючою ланкою зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів господарювання.

Що стосується направленості впливу на фінансову безпеку держави такого показника як співвідношення між обсягами залученого капіталу та експортом вітчизняного капіталу, то, перш за все, необхідно визначити вплив імпорту капіталу на фінансову безпеку країни-реципієнта. По-перше, притік капіталу сприяє покращенню платіжного балансу країни, розширює товарний експорт та дозволяє подолати проблеми обмеженості внутрішніх ресурсів підприємств та ефективності їх використання на виробництві. Крім цього, надходження капіталу з-за кордону прискорює темпи науково-технічного прогресу, забезпечує створення нових технологій та додаткових робочих місць, що позитивно впливає на загальний рівень економічної безпеки країни-реципієнта іноземного капіталу [137]. Зазначені наслідки отримання іноземного капіталу сприяють, як правило, зростанню ефективності діяльності суб'єктів господарювання, появі нового більш ефективного кадрового забезпечення (особливо вищого керівництва), покращенню фінансового стану даних підприємств. Усе це позитивно відобразиться на рівні їх фінансової безпеки та свідчить про односпрямований вплив зазначеного вище показника на зовнішньоекономічну складову фінансової безпеки держави.

Таким чином, зростання темпів експортно-імпортної діяльності позитивно впливає на фінансову безпеку підприємств, стійкість банківського та страхового секторів, податкову складову фінансової безпеки держави, що,

у кінцевому підсумку, позитивно відобразиться й на фінансовій безпеці держави. Отже, усі показники зовнішньоекономічної складової фінансової безпеки, зазначені у таблиці 3.6 характеризуються односпрямованим впливом на загальний рівень фінансової безпеки держави.

Підсумуємо отриманий розподіл всіх п'ятдесяти п'яти показників на фактори-стимулятори та дестимулятори. У групах 1-4 усі показники є дестимуляторами, а у групах 9-11 – стимуляторами. Відповідно до запропонованої методики у зазначених групах фактори, що характеризуються відносними показниками розглянемо як обернені. Дані перетворення необхідні для того, щоб уникнути ділення на нуль при розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки держави. Оскільки у випадку наявності у групі лише факторів-стимуляторів, або лише факторів-дестимуляторів, знаменник формули буде рівний нулю. Перетворення показників стосуються лише тих груп, які містять фактори з односпрямованим впливом. Групи, які мали різноспрямовані показники (стимулятори та дестимулятори) відразу після формування всіх груп та множини індикаторів в них, не потребують проведення перетворень та зміни напрямків впливу (показники у даних групах залишаються без змін). До них відносяться показники 5-8 груп, тобто індикатори стійкості страхового, фондового ринків, банківської системи та безпеки підприємств.

Отже, у першій групі такими факторами (показниками) будуть відношення дефіциту державного бюджету до ВВП та відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі. У другій групі необхідно знайти обернені значення таких показників, як відношення обсягу грошового агрегату M3 до ВВП та відношення ВВП до обсягу грошового агрегату M2, у третій – відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів. Що стосується групи показників боргової безпеки держави, то тут доцільним є визначення обернених значень наступних показників: відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету,

відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету та відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП.

Серед показників інвестиційної складової фінансової безпеки перетворенню підлягає співвідношення між величиною іноземних та вітчизняних інвестицій. У десятій групі показників фінансової безпеки необхідно визначити обернені значення частки чистого експорту у ВВП та співвідношення між обсягами залученого капіталу та експортом вітчизняного капіталу. Серед індикаторів податкової складової фінансової безпеки знаходимо обернений показник до відношення податкових надходжень до ВВП.

Отже, у початковому розподілі зазначених показників кількість стимуляторів дорівнює 26, кількість дестимуляторів – 29. Провівши необхідні для розрахунку інтегрального індексу перетворення вищезазначених показників, кількість стимуляторів збільшилася до 31, а кількість дестимуляторів зменшилася до 24 показників (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Розподіл показників за напрямками впливу до та після проведення їх перетворення

Номер групи	Початковий розподіл показників		Розподіл показників за методикою	
	Кількість стимуляторів	Кількість дестимуляторів	Кількість стимуляторів	Кількість дестимуляторів
Група 1	0	5	2	3
Група 2	0	9	4	5
Група 3	3	0	2	1
Група 4	0	6	2	4
Група 5	0	2	1	1
Група 6	7	0	5	2
Група 7	4	0	3	1
Група 8	1	1	1	1
Група 9	6	3	6	3
Група 10	2	1	2	1
Група 11	3	2	3	2

Визначивши направленість впливу кожного показника на фінансову безпеку держави, переходимо до етапу нормалізації даних показників.

Нормалізація дозволяє перейти від різних одиниць вимірювання до однієї, за якої «найкращому» значенню показника відповідатиме 1, а «найгіршому» – 0. Нормалізовані значення показників, які змінюються від 0 до 1, характеризують ступінь наближення індикаторів до оптимального значення.

Після проведення нормалізації показників первинна матриця показників фінансової безпеки X заміниться матрицею нових нормалізованих значень X'' .

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1j} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2j} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ij} \end{pmatrix} \quad (3.1)$$

$$X'' = \begin{pmatrix} x''_{11} & x''_{12} & \dots & x''_{1j} \\ x''_{21} & x''_{22} & \dots & x''_{2j} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x''_{i1} & x''_{i2} & \dots & x''_{ij} \end{pmatrix} \quad (3.2)$$

Відповідно до запропонованої методики нормалізація показників-стимуляторів буде проводитися за формулою 3.3:

$$x''_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i \{x_{ij}\}}{\max_i \{x_{ij}\} - \min_i \{x_{ij}\}}, \quad (3.3)$$

Нормалізація показників-дестимуляторів буде проводитися за формулою 3.4:

$$x''_{ij} = \frac{\max_i \{x_{ij}\} - x_{ij}}{\max_i \{x_{ij}\} - \min_i \{x_{ij}\}}, \quad (3.4)$$

де x_{ij} – значення j -го показника для i -го року;

$\min_i \{x_{ij}\}$ – мінімальне значення j -го показника за i років;

$\max_i \{x_{ij}\}$ – максимальне значення j -го показника за i років;

x_{ij}^{n+} – нормалізоване значення j -го показника-стимулятора для i -го року;
 x_{ij}^{n-} – нормалізоване значення j -го показника-дестимулятора для i -го року;
 $i = 1 \div n$ – порядковий номер року;
 $j = 1 \div m$ – порядковий номер показника;
 $n = 5$ – кількість років;
 $m = 55$ – кількість показників.

Провівши нормалізацію показників, переходимо до етапу визначення вагових коефіцієнтів. Визначення вагових коефіцієнтів показників x_{ij} буде здійснюватися за наступною формулою:

$$b_j = \frac{1}{l \cdot p_l}, \quad (3.5)$$

де b_j – значення вагового коефіцієнту j -го показника;
 l – кількість груп з показниками x_{ij} ;
 p_l – кількість показників у групі.

Відповідно до запропонованої методики вагомість впливу кожної з одинадцяти груп оцінюється в 1/11. Тобто сума вагових коефіцієнтів b_j у кожній групі показників буде однаковою. Після визначення вагових коефіцієнтів переходимо до розрахунку значення інтегрального індексу фінансової безпеки.

Оскільки серед нормалізованих значень будь-якого показника-стимулятора та показника-дестимулятора за даний період буде міститися значення рівне нулю $x_{ij}^t = 0$, то для здійснення розрахунку індексу фінансової безпеки держави потрібно позбутися нуля. Для цього проводиться бальна оцінка для нормалізованих значень. Присвоєння балів здійснюється відповідно до формули 3.6:

$$z_{ij} = \begin{cases} 1 & | & 0 \leq x_{ijk}^i < 0,25; \\ 2 & | & 0,25 \leq x_{ijk}^i < 0,5; \\ 3 & | & 0,5 \leq x_{ijk}^i < 0,75; \\ 4 & | & 0,75 \leq x_{ijk}^i \leq 1. \end{cases} \quad (3.6)$$

де z_{ij} – значення бальної оцінки.

Відповідно до даної формули присвоєння балів відбувається однаково як для показників-стимуляторів так і для показників-дестимуляторів.

Значення індексу фінансової безпеки I пропонується розраховувати за наступною формулою:

$$I = \frac{\sum_{j=1}^m \frac{\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+}}{\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-}} \mu}{\prod_{i=1}^m \frac{\sum_{j=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+}}{\sum_{j=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-}}} \quad (3.7)$$

де I – індекс фінансової безпеки;

$b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+}$ – добуток вагових коефіцієнтів та балів показників, що є стимуляторами;

$b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-}$ – добуток вагових коефіцієнтів та балів показників, що є дестимуляторами;

μ – величина коригування.

Дана формула враховує співвідношення між оцінками у балах показників, що є стимуляторами та дестимуляторами по кожній групі відповідно. Тобто величина індексу фінансової безпеки значною мірою залежить від кількості показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів у кожній групі. Наприклад, у першій групі маємо три показники-дестимулятори та два показники-стимулятори. З цією метою

вводимо у формулу 3.7 величину коригування μ , що визначається наступним чином:

$$\mu = 10^{\kappa(x_{ij}^{H+}) - \kappa(x_{ij}^{H-})}. \quad (3.8)$$

де $\kappa(x_{ij}^{H+})$ – кількість показників стимуляторів;

$\kappa(x_{ij}^{H-})$ – кількість показників-дестимуляторів.

У випадку однакової кількості показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів у межах будь-якої групи, величина коригування буде дорівнювати одиниці $\mu = 1$.

Дана формула враховує співвідношення між нормалізованими значеннями показників, що є стимуляторами та дестимуляторами по кожній групі відповідно. Тобто індекс фінансової безпеки змінюється також у залежності від кількості показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів у кожній групі. Розрахунок складових даного індексу здійснюється за наступними формулами:

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+} &= \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(1)} + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(2)} + \dots + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(11)}, \\ \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-} &= \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(1)} + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(2)} + \dots + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(11)}, \\ \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+} &= \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(1)} + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(2)} + \dots + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(11)}, \\ \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-} &= \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(1)} + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(2)} + \dots + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(11)}. \end{aligned} \quad (3.9)$$

де $\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(1)} + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(2)} + \dots + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+(11)}$ – суми добутоків вагових коефіцієнтів та показників-стимуляторів для 1-ї, 2-ої та 11-ої груп;

$\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(1)} + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(2)} + \dots + \sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i-(11)}$ – суми добутоків вагових коефіцієнтів та показників-дестимуляторів для 1-ї, 2-ої та 11-ої груп;

$\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+ (1)} + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+ (2)} + \dots + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i+ (11)}$ – добутки вагових коефіцієнтів та показників-стимуляторів для 1-ї, 2-ої та 11-ої груп;

$\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i- (1)} + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i- (2)} + \dots + \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{i- (11)}$ – добутки вагових коефіцієнтів та показників-дестимуляторів для 1-ї, 2-ої та 11-ої груп.

На рисунку 3.2 представлений підхід до якісної інтерпретації отриманих кількісних значень індексу фінансової безпеки держави.

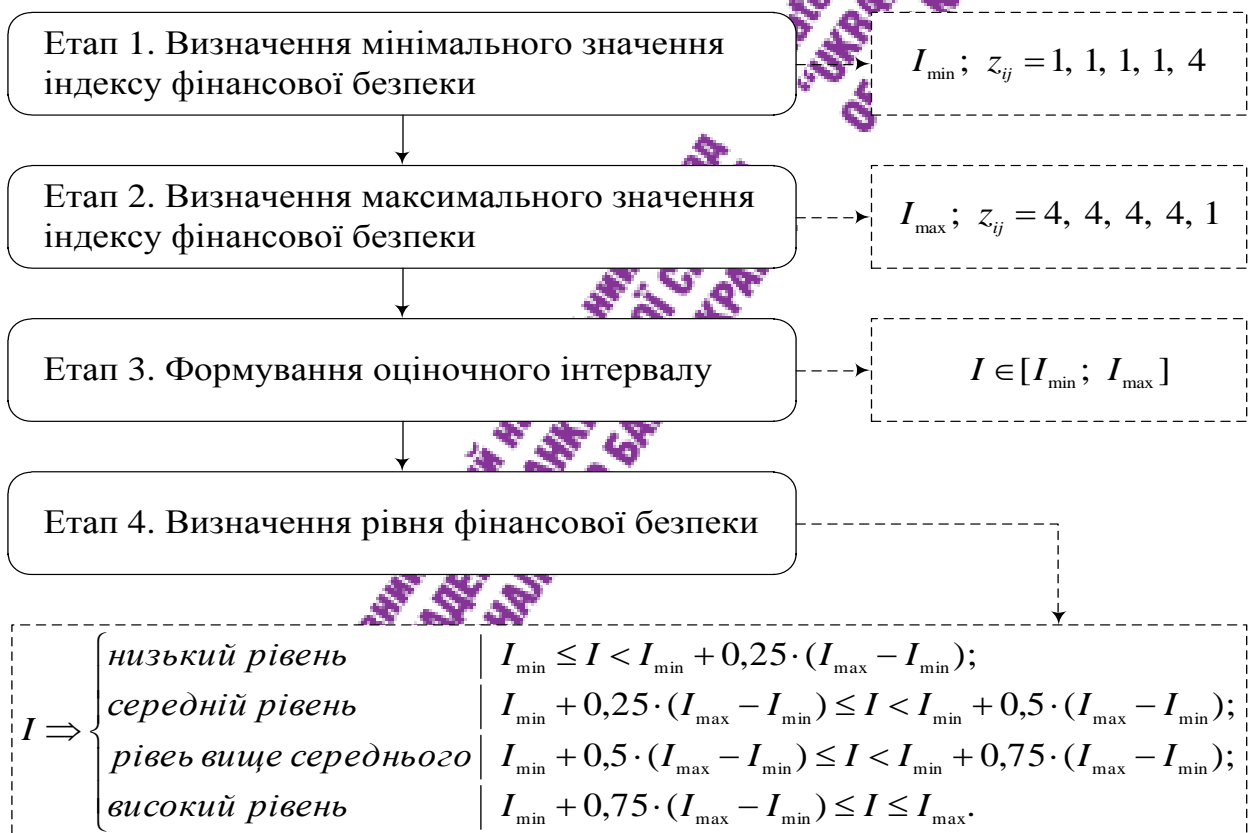

Рисунок 3.2 – Науково-методичний підхід до визначення інтервалів оцінки індексу ФБД

При здійсненні кількісної оцінки рівня ФБД необхідно визначити діапазон можливих значень показників у балах. З цією метою визначаються мінімально та максимально можливе значення інтегрального індексу ФБД (або кожної її складової) відповідно до фактичних значень показників за

аналізований період. Особливість визначення мінімального значення діапазону ґрунтується на наступних міркуваннях. Для кожного показника приймається умовна ситуація, коли нормалізовані значення є мінімальні. Тобто одне із значень обов'язково буде рівним одиниці, а усі інші менші 0,25. Тоді такий показник отримає наступні бали 1, 1, 1, 1 та 4. При цьому порядок у якому буде записаний максимальний бал рівний 4 не впливає на кінцевий розрахунок. Для розрахунку максимально можливого значення врахуємо протилежну ситуацію, а саме, коли бали показника рівні 4, 4, 4, 4 та 1. Таким чином, провівши оцінку рівнів фінансової безпеки держави та стійкості страхового ринку, визначимо частку впливу кожної групи фінансової безпеки держави на розраховане значення інтегрального показника. Розрахунок здійсимо за наступною формулою:

$$S_g = \frac{\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} |x_{ij}^{n+}}{\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} |x_{ij}^{n-}} \cdot \frac{\sum_{i=1}^m \prod_{j=1}^n b_j z_{ij} |x_{ij}^{n+}}{\sum_{j=1}^m \prod_{i=1}^n b_j z_{ij} |x_{ij}^{n-}} \mu \quad (3.10)$$

де $g = 1 \div h$ — порядковий номер групи фінансової безпеки держави;

$h = 11$ — кількість груп показників;

S_g — частка впливу g -ї групи фінансової безпеки держави на

значення інтегрального показника.

Отримані значення зіжною групою виразимо у відсотках (формула 3.11).

$$S_g^{\%} = \frac{S_g}{\sum_{g=1}^h S_g} \cdot 100\%. \quad (3.11)$$

$S_g^{\%}$ — частка впливу g -ї групи фінансової безпеки держави на значення інтегрального показника, виражена у відсотках.

Таким чином, провівши дослідження існуючих методик оцінки фінансової безпеки держави, запропонований у дисертаційній роботі науково-методичний підхід дозволяє провести оцінку інтегрального показника із врахуванням всього діапазону дії потенційно можливих загроз фінансовій безпеці держави. Розроблена методика також дозволяє визначити вплив кожної складової фінансової безпеки держави на її інтегральний показник (стійкості страхового ринку зокрема), та на основі такої оцінки розробити необхідні заходи для підвищення рівня фінансової безпеки держави та розвитку її страхового ринку.

3.2 Апробація науково-методичного підходу до визначення рівня фінансової безпеки держави та оцінки впливу страхового ринку

Запропонувавши науково-методичний підхід до комплексної оцінки рівня фінансової безпеки держави, проведемо апробацію даного підходу та визначимо вплив стійкості страхового ринку на загальний рівень фінансової безпеки держави.

Відповідно до алгоритму реалізації запропонованого науково-методичного підходу до оцінки фінансової безпеки держави на першому етапі сформовано масив вхідних даних, що включають показники розвитку всіх складових безпеки держави (додаток Г). При цьому, серед визначеного набору показників в межах кожної складової фінансової безпеки держави визначено фактори, зміна яких забезпечує однонаправлену зміну рівня фінансової безпеки держави (фактори-стимулятори) та фактори, що знаходяться в оберненій взаємозалежності з фінансовою безпекою (фактори-дестимулятори).

Враховуючи наявність великої кількості показників з різними одиницями виміру та широкий діапазон їх значень, серед яких є і від'ємні, після формування та розгляду множини вхідних даних, а також визначення

направленості їх впливу, для приведення показників у співставний вигляд здійснюється перехід до нормалізованих значень факторів-стимуляторів та дестимуляторів за формулами (3.3)-(3.4). Таким чином, отримали дані, які знаходяться у межах інтервалу значень [0; 1].

Результати проведених розрахунків для переходу від абсолютних до нормалізованих значень факторів фінансової стійкості страхового ринку (показники дев'ятої групи) представлені у табл. 3.8. Масив розрахованих даних для інших складових фінансової безпеки надано у додатку Г.

Таблиця 3.8 – Нормалізовані значення факторів стійкості страхового ринку

№ п/п	Назва показників дев'ятої групи	Нормалізовані значення факторів						
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
9.1	Показник проникнення страхування	0,6097	1,0000	0,9210	0,9832	0,4424	0,2476	0,0000
9.2	Показник "щільності страхування"	0,4033	0,0361	0,4727	1,0000	0,0000	0,1550	0,2623
9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій	0,0000	0,4609	0,9132	1,0000	0,7866	0,7371	0,2563
9.4	Рівень страхових виплат	0,2676	0,0000	0,3239	0,7465	1,0000	0,5352	0,6056
9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам	0,0000	0,0680	0,1490	0,1863	1,0000	0,1653	0,6274
9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі	1,0000	0,8609	0,6279	0,4949	0,3497	0,2763	0,0000
9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій	0,0247	0,2952	0,5656	0,4597	0,2177	0,0000	1,0000

Продовження таблиці 3.8

№ п/п	Назва показників дев'ятої групи	Нормалізовані значення факторів						
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
9.8	Рівень концентрації страхового ринку	1,0000	0,8341	0,6682	0,5023	0,3318	0,1795	0,0000
9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів інших фінансових установ	1,0000	0,5808	0,2137	0,0731	0,0000	0,0216	0,2016

Для розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки держави необхідно, щоб початкові дані були більшими нуля, а тому відповідно до розробленої методики була проведена бальна оцінка нормалізованих значень показників. З цією метою в залежності від значень показників їм були присвоєні бали від 1 до 4. Отримані результати для факторів стійкості страхового ринку представлені у таблиці 3.9. Для решти показників дані приведені у додатку Г.

Таблиця 3.9 – Бальна оцінка факторів стійкості страхового ринку

№ п/п	Назва показників дев'ятої групи	Значення факторів у балах						
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
9.1	Показник проникнення страхування	3	4	4	4	2	1	1
9.2	Показник "щільності страхування"	2	1	2	4	1	1	2
9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій	1	2	4	4	4	3	2
9.4	Рівень страхових виплат	2	1	2	3	4	3	3
9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам	1	1	1	1	4	1	3

Продовження таблиці 3.9

№ п/п	Назва показників дев'ятої групи	Значення факторів у балах						
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі	4	4	3	2	2	2	1
9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій	1	2	3	2	1	1	4
9.8	Рівень концентрації страхового ринку	4	4	3	3	2	1	1
9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів інших фінансових установ	4	3	1	1	1	1	1

Як зазначалося у попередньому розділі дисертаційної роботи, кожна складова фінансової безпеки, а також кожен фактор у межах цих складових, здійснюють різний вплив на інтегральний показник фінансової безпеки держави. Виходячи з цього, на наступному кроці реалізації запропонованого науково-методичного підходу було визначено вагові коефіцієнти для факторів кожної групи показників. Розраховані значення вагових коефіцієнтів для факторів першої групи, що включає бюджетну, боргову та податкову безпеку, представлені в таблиці 3.10.

Слід зазначити, що питома вага кожної підгрупи факторів у формуванні інтегрального показника фінансової безпеки держави була визначена експертним шляхом, а розрахунок вагових коефіцієнтів для кожного фактору здійснено методом лінійного програмування із урахуванням рівня впливу кожного фактору на фінансову безпеку держави.

Крім того, кожна підгрупа містить різну кількість факторів, вибраних для оцінювання рівня фінансової безпеки держави, що також визначило встановлення для них різних значень вагових коефіцієнтів.

Таблиця 3.10 – Значення вагових коефіцієнтів за факторами першої групи показників фінансової безпеки держави

№ п/п	Назва підгрупи показників	Ваговий коефіцієнт підгрупи	Фактори впливу на фінансову безпеку держави	Ваговий коефіцієнт кожного фактору групи
1.	Бюджетна безпека	8%	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет	1,00%
			Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП	2,00%
			Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень	2,00%
			Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі	1,00%
			Обсяг трансфертів з державного бюджету	2,00%
2.	Боргова безпека	4%	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП	0,44%
			Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП	0,44%
			Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу	0,44%
			Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг	0,44%
			Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг	0,44%
			Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету	0,44%
			Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП	0,44%
			Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету	0,44%
			Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП	0,44%
3.	Податкова безпека	3%	Темп росту податкових надходжень	1,00%
			Відношення податкових надходжень до ВВП	1,00%
			Податок на прибуток	1,00%

Аналогічним чином проведено розрахунок вагових коефіцієнтів для факторів другої і третьої груп (табл. 3.11 і 3.12 відповідно).

Таблиця 3.11 – Значення вагових коефіцієнтів за факторами другої групи показників фінансової безпеки держави

№ п/п	Назва підгрупи показників	Ваговий коефіцієнт підгрупи	Фактори впливу на фінансову безпеку держави	Ваговий коефіцієнт кожного фактору групи
4.	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	8%	Рівень монетизації	2,00%
			Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату M2 (швидкість обігу)	1,00%
			Обсяг готівки	1,00%
			Рівень інфляції (до грудня попереднього року)	1,00%
			Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками	1,00%
			Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	2,00%
5.	Валютна безпека	8%	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду	3,50%
			Рівень доларизації	4,50%
6.	Зовнішньоекономічна складова	5%	Темп росту зовнішньоторговельного обороту	0,71%
			Коефіцієнт відкритості національної економіки	0,71%
			Частка чистого експорту до ВВП	0,71%
			Обсяг експорту на душу населення	0,71%
			Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	0,71%
			Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	0,71%
			Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	0,71%
7.	Інвестиційна безпека	4%	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України	1,00%
			Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій	1,00%
			Обсяг інвестицій на 1 мешканця	1,00%
			Обсяг інвестицій до ВВП	1,00%

Показники третьої групи, відповідно до розробленого науково-методичного підходу, мають найбільший вплив на рівень фінансової безпеки держави. До цієї групи були включені показники стійкості банківської системи, стійкості страхового і фондового ринків та фінансової безпеки підприємств (табл. 3.12).

Таблиця 3.12 – Значення вагових коефіцієнтів за факторами третьої групи показників фінансової безпеки держави

№ п/п	Назва підгрупи показників	Ваговий коефіцієнт підгрупи	Фактори впливу на фінансову безпеку держави	Ваговий коефіцієнт кожного фактору групи
8.	Стійкість банківської системи	30%	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу	22,50%
			Обсяг кредитування банками реального сектора економіки	7,50%
9.	Стійкість страхового ринку	6%	Показник проникнення страхування	0,50%
			Показник "щільності страхування"	0,50%
			Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій	0,50%
			Рівень страхових виплат	0,50%
			Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам	0,50%
			Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі	1,00%
			Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій	1,00%
			Рівень концентрації страхового ринку (9% компанії)	0,50%
			Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів інших фінансових установ	0,50%
10.	Стійкість фондового ринку	5%	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП	2,00%
			Доходність облігацій внутрішньої державної позики	1,00%
			Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу	2,00%
11.	Фінансова безпека підприємств	19%	Рентабельність операційної діяльності підприємств	4,00%
			Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств	5,00%
			Чистий прибуток промислових підприємств	2,00%
			Обсяг реалізованої продукції промисловості	4,00%
			Частка збиткових промислових підприємств	4,00%

У підгрупі показників страхової складової фінансової безпеки держави визначено дев'ять факторів. В результаті розрахунків за формулою (3.5) отримано, що два з них, а саме частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, та частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, мають вагові

коефіцієнти, що становлять 1,00%. Для решти показників стійкості страхового ринку вагові коефіцієнти встановлені на рівні 0,50%.

На наступному етапі запропонованої методики розраховано бальні оцінки факторів моделі з урахуванням їх вагомості у формуванні інтегрального показника фінансової безпеки держави. З цією метою знайдено добуток значень показників у балах (див. табл. 3.9, додаток Г) та відповідних вагових коефіцієнтів (табл. 3.10-3.12). Результати даних розрахунків за показниками стійкості страхового ринку відображені у таблиці 3.13, за рештою показників – у додатку Г.

Таблиця 3.13 – Бальна оцінка показників фінансової стійкості страхового ринку з урахуванням вагових коефіцієнтів

№ п/п	Назва показників дев'ятої групи	Оцінка у балах з урахуванням вагових коефіцієнтів						
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
9.1	Показник проникнення страхування	0,0150	0,0200	0,0200	0,0200	0,0100	0,0050	0,0050
9.2	Показник "щільності страхування"	0,0100	0,0050	0,0100	0,0200	0,0050	0,0050	0,0100
9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій	0,0050	0,0100	0,0200	0,0200	0,0200	0,0150	0,0100
9.4	Рівень страхових виплат	0,0100	0,0050	0,0100	0,0150	0,0200	0,0150	0,0150
9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам	0,0050	0,0050	0,0050	0,0050	0,0200	0,0050	0,0150
9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі	0,0400	0,0400	0,0300	0,0200	0,0200	0,0200	0,0100
9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій	0,0100	0,0200	0,0300	0,0200	0,0100	0,0100	0,0400

Продовження таблиці 3.13

№ п/п	Назва показників дев'ятої групи	Оцінка у балах з урахуванням вагових коефіцієнтів						
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
9.8	Рівень концентрації страхового ринку	0,0200	0,0200	0,0150	0,0150	0,0100	0,0050	0,0050
9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів інших фінансових установ	0,0200	0,0150	0,0050	0,0050	0,0050	0,0050	0,0050

На наступному кроці реалізації науково-методичного підходу переходимо до розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки держави. Для цього, окрім визначених на попередньому етапі бальних оцінок факторів кожної групи, при проведенні розрахунків необхідно також врахувати різнонаправленість впливу факторів-стимуляторів та факторів-дестимуляторів на інтегральний показник фінансової безпеки держави.

Отже, використовуючи формулу 3.9 та дані таблиці 3.13 і додатку Г розрахуємо складові інтегрального показника фінансової безпеки держави. Результати даних розрахунків відображені у таблиці 3.14.

Таблиця 3.14 – Результати розрахунку складових інтегрального показника фінансової безпеки держави за групами факторів у 2011 р.

№ п/п	Назва групи показників	$\frac{\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} x_{ij}^{n+}}{\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} x_{ij}^{n-}}$	$\frac{\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} x_{ij}^{n+}}{\prod_{i=1}^m b_j z_{ij} x_{ij}^{n-}} \mu$
1.	Бюджетна безпека	0,0238	0,0947
2.	Боргова безпека	0,2327	0,6188
3.	Податкова безпека	1,6667	1,7000
4.	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	0,0566	0,2936
5.	Валютна безпека	0,2722	0,8743
6.	Зовнішньоекономічна складова	1,0177	2,2671
7.	Інвестиційна безпека	2,0000	3,2130
8.	Стійкість банківської системи	0,0439	0,5833
9.	Стійкість страхового ринку	0,0295	0,0882
10.	Стійкість фондового ринку	0,4549	1,4933
11.	Фінансова безпека підприємств	0,2223	2,0800

З використанням отриманих даних, представлених у табл. 3.14, за формулою (3.7) проведено розрахунок індексів фінансової безпеки держави та встановлено, що значення інтегрального показника фінансової безпеки держави за період 2005-2011 рр. склало 48,8073.

Для економічної інтерпретації отриманих результатів та якісної оцінки рівня фінансової безпеки держави визначимо кількісні межі рівнів фінансової безпеки та надамо їх характеристику. В рамках даного науково-методичного підходу запропоновано визначати 4 рівні фінансової безпеки держави: низький, середній, вище середнього та високий.

Характеристика ключових аспектів розвитку фінансової системи держави для кожного із зазначених рівнів фінансової безпеки представлена в табл. 3.15.

Таблиця 3.15 – Характеристика рівнів фінансової безпеки держави

Рівні фінансової безпеки держави	Назва рівнів фінансової безпеки держави	Характеристика рівнів фінансової безпеки держави
1.	Низький	Фінансова система країни характеризується наявністю багатьох загроз, які перешкоджають її ефективному функціонуванню. Фінансові ринки знаходяться на стадії занепаду, або лише зароджуються. Відсутня ефективна державна стратегія розвитку сегментів фінансового ринку країни. Для покращення рівня фінансової безпеки, перш за все, необхідно здійснити ґрунтовні заходи для покращення державної політики у фінансовій сфері, а також удосконалити систему державного нагляду за фінансовими установами.
2.	Середній	Фінансова система країни є слабо розвиненою та не здатна забезпечити необхідні умови для ефективного ведення господарської діяльності. Для даного рівня фінансової безпеки держави характерний слабкий розвиток банківського та страхового секторів, практична відсутність фондового ринку. Економіка країни характеризується помірними темпами інфляції, хронічним дефіцитом державного бюджету, значним розміром державного боргу та проблемами у зовнішньоекономічній діяльності.
3.	Вище середнього	Сегменти фінансового ринку знаходяться на стадії активного розвитку, вони не достатньо розвинені та мають певні проблеми. Поступово з'являються ознаки повноцінного банківського та страхового ринків. Значними темпами зростає валовий внутрішній продукт,

Продовження таблиці 3.15

Рівні фінансової безпеки держави	Назва рівнів фінансової безпеки держави	Характеристика рівнів фінансової безпеки держави
		збільшуються обсяги податкових надходжень та надходження до державного бюджету країни. Не зважаючи на позитивний ріст економіки, існують й певні загрози фінансовій безпеці держави, якими є інфляційне зростання, високі відсоткові ставки, великі обсяги зовнішніх запозичень та інше.
4.	Високий	Фінансова система країни є достатньо ефективною, що позитивно відображається на функціонуванні фінансових ринків. Здійснюється постійний моніторинг та оцінка потенційних загроз фінансовій безпеці держави, та, у разі необхідності, застосовуються необхідні інструменти мінімізації їх впливу. Фінансові ринки характеризуються значними обсягами здійснення операцій та середніми темпами росту. Системи регулювання сегментів фінансового ринку є достатньо ефективними та постійно вдосконалюються. Для країни характерне позитивне сальдо торговельного та платіжного балансів, збалансованість, або профіцит державного бюджету, нормальне та систематичне фінансування зовнішнього боргу.

Кількісно рівень фінансової безпеки держави визначається в залежності від інтервалу, який містить розраховане значення індексу фінансової безпеки. Отже, шляхом розбиття проміжку можливих значень індексу фінансової безпеки держави на чотири рівні інтервали отримали наступні кількісні значення їх меж (3.12).

$$\begin{array}{l}
 I \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l}
 \text{низький рівень} \\
 \text{середній рівень} \\
 \text{рівень вище середнього} \\
 \text{високий рівень}
 \end{array} \right. \begin{array}{l}
 18,22 \leq I < 25,86; \\
 25,86 \leq I < 33,51; \\
 33,51 \leq I < 41,16; \\
 41,16 \leq I \leq 48,81.
 \end{array}
 \end{array} \quad (3.12)$$

Таким чином, розраховане значення індексу фінансової безпеки держави для останнього періоду, розраховане за аналітичними даними 2005-2011 рр., склало 48,81, що відповідає четвертому інтервалу та свідчить про

досягнення у 2011 році найвищого рівня фінансової безпеки держави серед аналізованих значень (табл. 3.16).

Таблиця 3.16 – Якісна оцінка рівня фінансової безпеки держави у 2007-2011 рр.

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Розрахункове значення індексу фінансової безпеки	18,22	34,35	34,29	42,73	48,81
Якісна оцінка рівня фінансової безпеки держави	Низький	Вище середнього	Вище середнього	Високий	Високий

Слід також відзначити, що протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція до постійного зростання інтегрального показника рівня фінансової безпеки держави. Втім, у розрізі окремих складових фінансової безпеки зміна значень відповідних індексів відбувається різнонаправлено (додаток Г). Зокрема, характерним є суттєве зниження у 2009 році індексів бюджетної, боргової, податкової безпеки, стійкості банківської системи та фінансової безпеки підприємств, як наслідку реалізації загроз зовнішнього середовища та впливу фінансової кризи з кінця 2008 року. Зниження індексів боргової безпеки та стійкості грошового ринку відбулося також і у 2011 р.

Розроблений науково-методичний підхід дозволяє оцінити не лише рівень фінансової безпеки держави, але й розрахувати відповідні індекси і для кожної зі складових, що формують інтегральний показник фінансової безпеки держави. Проведення зазначеного розрахунку здійснюється за формулою 3.13 аналогічним чином по відношенню до розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки держави, за винятком того, що в чисельнику і знаменнику враховуються дані щодо впливу факторів-стимуляторів і факторів-дестимуляторів лише в рамках відповідної групи показників.

Так, формула для розрахунку індексу фінансової стійкості страхового ринку набуває наступного вигляду:

$$I^* = \frac{\sum_{j=1}^m \frac{\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{H+}}{\prod_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{H-}}}{\prod_{j=1}^m \frac{\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{H+}}{\sum_{i=1}^n b_j z_{ij} | x_{ij}^{H-}}} \mu \quad (3.13)$$

де I^* – індекс фінансової стійкості страхового ринку.

Аналогічно, як і для інтегрального показника фінансової безпеки держави, для індексу фінансової стійкості страхового ринку та відповідних індексів інших підгруп показників, що складають фінансову безпеку держави, можна визначити граничні межі інтервалів їх можливих значень та провести якісну оцінку отриманих фактичних значень зазначених індексів.

В результаті проведених розрахунків були встановлені наступні межі інтервалів значень індексу фінансової стійкості страхового ринку (3.14).

$$I^{(9)} \Rightarrow \begin{cases} \text{низький рівень} & | & 0,05 \leq I^{(9)} < 0,78; \\ \text{середній рівень} & | & 0,78 \leq I^{(9)} < 1,52; \\ \text{рівень вище середнього} & | & 1,52 \leq I^{(9)} < 2,25; \\ \text{високий рівень} & | & 2,25 \leq I^{(9)} \leq 2,99. \end{cases} \quad (3.14)$$

Аналізуючи фактичні значення розрахованих показників рівня фінансової стійкості страхового ринку за 2007-2011 рр., можна зробити висновок, що лише показник останнього періоду, а саме 2,99 у 2011 році, потрапило в четвертий інтервал, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості страхового ринку в останньому аналізованому періоді (табл. 3.17).

Таблиця 3.17 – Якісна оцінка рівня фінансової безпеки держави у 2007-2011 рр.

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Розрахункове значення індексу стійкості страхового ринку	0,05	0,20	0,36	0,63	2,99
Якісна оцінка рівня фінансової стійкості страхового ринку	Низький	Низький	Низький	Низький	Високий

Протягом 2007-2010 рр. значення розрахованого індексу стійкості страхового ринку зростали, але незважаючи на це, знаходились у першому інтервалі можливих значень індексу, що дозволяє зробити висновок про низький рівень фінансової стійкості страхового ринку у цей період.

Різке зростання зазначеного показника у 2011 р. пояснюється значним підвищенням практично всіх показників діяльності страхових компаній (обсягу страхових премій, загальних активів тощо), що частково було зумовлено відновленням докризового рівня даних показників, а з іншого боку – розвитком страхової галузі загалом.

Функціональна залежність зміни індексів стійкості страхового ринку може бути представлена степеневою функцією другого степеня (рис. 3.3), коефіцієнт кореляції для якої складає 0,92. Використання зазначеної функціональної залежності дозволяє спрогнозувати очікуване значення індексу фінансової стійкості страхового ринку на рівні 2,49, що є нижчим порівняно з показником 2011 року, проте залишається в межах інтервалу, що відповідає високому рівню фінансової стійкості страхового ринку.

Розраховані значення меж інтервалів за показниками інших підгруп, що включені до інтегрального показника фінансової безпеки держави представлені у додатку Г.

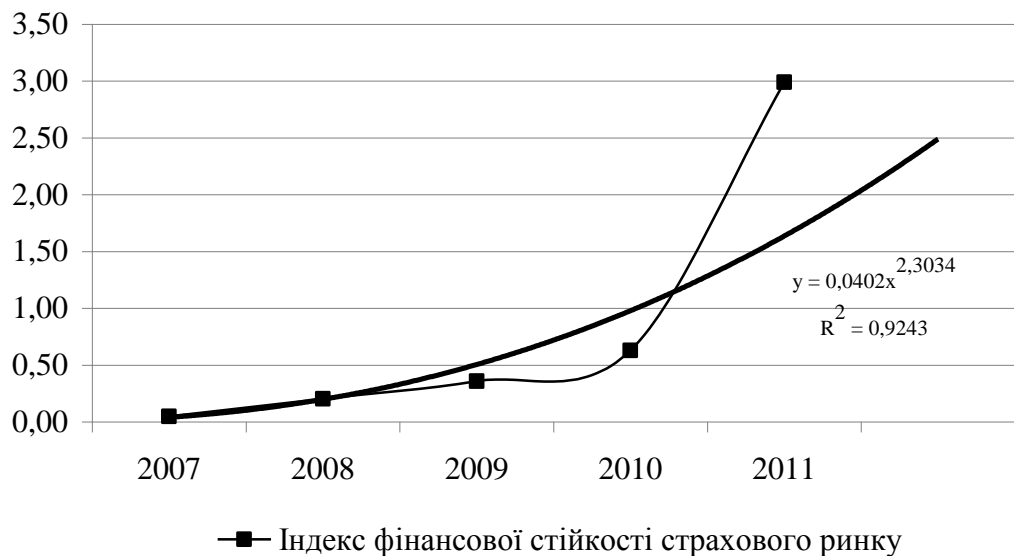

Рисунок 3.3 – Функціональна залежність зміни індексу стійкості страхового ринку

Оскільки показник стійкості страхового ринку є лише однією із складових інтегрованого показника фінансової безпеки держави, тому безпосередню оцінку ступеня впливу стійкості страхового ринку на рівень фінансової безпеки держави у порівнянні із іншими складовими можна здійснити шляхом визначення питомої ваги відповідного індексу у формуванні інтегрального показника фінансової безпеки держави (табл. 3.18).

Таблиця 3.18 – Питома вага впливу складових фінансової безпеки держави на значення інтегрального показника, %

№ п/п	Назва групи показників	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1.	Бюджетна безпека	10,89	11,29	4,28	7,18	8,15
2.	Боргова безпека	23,53	9,34	6,45	6,34	5,45
3.	Податкова безпека	2,88	2,33	1,09	2,61	2,09
4.	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	10,69	12,24	20,86	28,34	10,62
5.	Валютна безпека	2,53	1,54	4,35	5,07	6,58
6.	Зовнішньоекономічна складова	0,27	0,38	0,58	0,61	4,56
7.	Інвестиційна безпека	0,88	0,97	1,02	3,71	3,29
8.	Стійкість банківської системи	37,64	43,66	41,34	29,08	27,23
9.	Стійкість страхового ринку	0,26	0,59	1,04	1,47	6,13
10.	Стійкість фондового ринку	1,20	2,58	5,99	5,80	6,73
11.	Фінансова безпека підприємств	9,24	15,08	12,98	9,78	19,17
	Фінансова безпека держави	100	100	100	100	100

Відповідно до таблиці 3.18 можна зробити наступні висновки. У 2011 році найбільший вплив на розраховане значення інтегрального показника фінансової безпеки держави здійснюють показники стійкості банківської системи, фінансової безпеки підприємств та безпеки грошового ринку, а саме 27,23%, 19,17% та 10,62% відповідно. Середній рівень впливу характерний для таких складових, як бюджетна безпека (8,15%), боргова безпека (5,45%), валютна безпека (6,58%), а також стійкість фондового і страхового ринків (6,73% та 6,13% відповідно). Найменший ступінь впливу на інтегральний показник фінансової безпеки держави здійснюють зовнішньоекономічна складова (4,56%), інвестиційна (3,29%) та податкова безпека (2,09%).

Таким чином, за рахунок суттєвого зростання індексу фінансової стійкості страхового ринку у 2011 р. його питома вага у формуванні результативного показника – інтегрального індексу фінансової безпеки держави характеризується середнім рівнем впливу. Проте, протягом 2007-2010 рр. відповідні значення індексу стійкості страхового ринку були практично найнижчими, перевищуючи лише частку впливу зовнішньоекономічної складової у формуванні фінансової безпеки держави.

Отже, на основі аналізу питомої ваги складових фінансової безпеки держави у формуванні її інтегрального показника за 2007-2011 рр., умовно були виділені три категорії складових за ступенем впливу на рівень фінансової безпеки держави (таблиця 3.19).

Таблиця 3.19 – Категорії складових за ступенем впливу на рівень фінансової безпеки держави

Категорія	Назва групи показників	Ступінь впливу
Перша	Стійкість банківської системи	Високий
	Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	Високий
	Фінансова безпека підприємств	Високий

Категорія	Назва групи показників	Ступінь впливу
Друга	Бюджетна безпека	Середній
	Боргова безпека	Середній
	Валютна безпека	Середній
	Стійкість фондового ринку	Середній
Третя	Стійкість страхового ринку	Низький
	Зовнішньоекономічна складова	Низький
	Інвестиційна безпека	Низький
	Податкова безпека	Низький

Отже, за результатами застосування запропонованого науково-методичного підходу можна стверджувати, що на сьогоднішній день роль вітчизняного страхового ринку у формуванні тенденцій функціонування фінансової системи держави та забезпеченні фінансової безпеки залишається незначною. Цим визначається актуальність розробки заходів щодо підвищення рівня розвитку вітчизняного страхового ринку і забезпечення ним належного впливу на підтримання високого рівня фінансової безпеки держави.

3.3 Шляхи удосконалення державного регулювання у сфері управління фінансовою стійкістю страхового ринку

Проведена оцінка рівня фінансової стійкості вітчизняного страхового ринку засвідчила, що протягом майже усього аналізованого періоду (2005-2010 рр.) його стан характеризувався низьким рівнем стійкості. Незважаючи на покращення даного показника в динаміці та досягнення високого рівня стійкості страхового ринку у 2011 р., даний сегмент фінансового ринку

залишається надзвичайно уразливим до впливу багатьох загроз, які перешкоджають його ефективному функціонуванню.

З метою підвищення рівня фінансової стійкості вітчизняного страхового ринку, а також забезпечення стабільного його розвитку, перш за все, необхідно здійснити ряд заходів щодо покращення державної політики держави у фінансовій сфері, а також удосконалити систему державного нагляду за діяльністю суб'єктів страхового ринку.

Державний нагляд за діяльністю страхових компаній та функціонуванням страхового ринку в цілому включає в себе наступні напрямки:

- встановлення вимог до процедури ліцензування страхової діяльності, що включає в себе порядок отримання та умови відгуку ліцензії страховиків;
- здійснення контролю за фінансовим станом страховиків, їх платоспроможністю, а також умовами здійснення страхування та правильністю розрахунку страхових тарифів;
- визначення норми співвідношення активів та зобов'язань страховиків;
- регламентування умов створення страхових резервів, їх формування, розміщення та облік;
- нагляд за здійсненням перестрахових операцій;
- встановлення вимог щодо оформлення та представлення звітності страховиків;
- визначення процедури реєстрації страхових брокерів;
- контроль за дотриманням справедливої конкуренції та за монополями діями страхових компаній;
- нагляд за діяльністю страхових об'єднань та фінансових конгломератів;
- проведення перевірок наглядовими органами стосовно порушення законодавчих вимог страховими компаніями та їх посередниками.

Реалізація більшості із зазначених напрямків державного регулювання забезпечує опосередкований вплив на стійкість страхового ринку. Тим не менше, врахування зазначених важелів державного впливу при розробці заходів щодо удосконалення функціонування страхового ринку має важливе значення для формування комплексного системного підходу до управління стійкістю страхового ринку та підвищення його ролі як складової фінансової безпеки держави.

Узагальнено основні пропозиції щодо удосконалення державного регулювання, направлено на зміцнення фінансової стійкості страхового ринку, представлено на рис. 3.4.

Рисунок 3.4 – Напрямки підвищення стійкості вітчизняного страхового ринку із застосуванням важелів державного впливу

Розглянемо більш детально основні шляхи удосконалення кожного з вищезазначених напрямків. Так, першочерговим завданням покращення системи державного регулювання стійкості страхового ринку, на нашу думку, є запровадження системи його моніторингу, яка б базувалася на аналізі та відслідковуванні динаміки показників стійкості страхового ринку відповідно до методики, запропонованої у підрозділах 3.1, 3.2 дисертаційної роботи. Характеристика потенційних користувачів інформації щодо оцінки стійкості страхового ринку в забезпеченні фінансової безпеки України представлена на рис. 3.5.

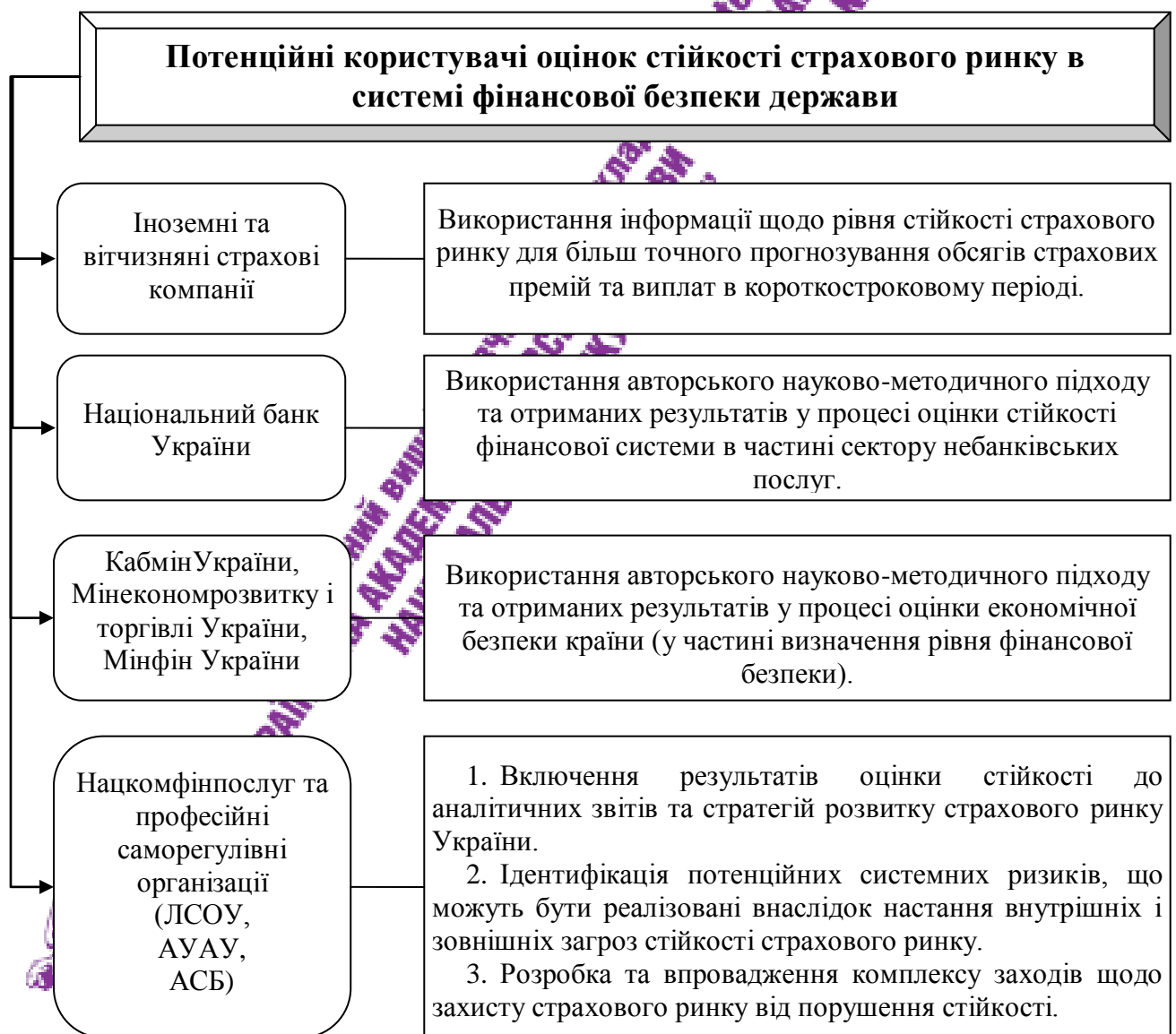

Рисунок 3.5 – Характеристика напрямів використання інформації щодо оцінки стійкості страхового ринку та фінансової безпеки держави в Україні

Результати оцінки стійкості страхового ринку України можуть бути використані вітчизняними страховими компаніями в процесі прогнозування обсягів страхових премій і виплат та розробки оперативних і тактичних планів щодо власної діяльності в короткостроковому періоді. Для іноземних страхових компаній дані щодо фактичного рівня стійкості страхового ринку необхідні з метою визначення потенційних ризиків та перспектив розвитку страхового бізнесу в Україні.

Окремою групою потенційних користувачів інформації стосовно оцінки фінансової безпеки держави та стійкості страхового ринку України є органи державного регулювання і контролю, а також саморегульовані організації.

Так, наприклад, запропонований у дисертаційній роботі комплекс показників оцінки стійкості страхового ринку може бути включений в методику Національного банку України «Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи» в частині визначення стійкості сектору небанківських послуг [119].

Інформація щодо фактичного рівня фінансової безпеки держави та стійкості страхового ринку, як однієї з її складових, може бути використана і окремими структурними підрозділами Кабінету міністрів України, зокрема Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а також Міністерством фінансів України при формуванні стратегічних планів роботи на кожний рік.

Слід відмітити, що у межах плану заходів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на 2012 рік «забезпечення формування та реалізації державної економічної політики, здійснення прогнозування та державного регулювання національної економіки, а також розроблення відповідних прогнозних і програмних документів» визнано одним із ключових завдань [126]. З метою реалізації вказаного завдання у сфері регулювання фінансового ринку України основними заходами Департаменту фінансової політики є:

- опрацювання проектів нормативно-правових актів з питань функціонування фінансових ринків (страхового ринку зокрема);
- участь у розробці стратегії розвитку фінансового ринку (страхового ринку зокрема);
- проведення моніторингів та оцінка стійкості страхового ринку.

Саме при реалізації вище зазначених заходів можуть бути використані результати оцінки стійкості страхового ринку. Крім цього, розроблений у дослідженні науково-практичний підхід до комплексної оцінки фінансової безпеки держави може бути застосований у межах Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, на основі якої Міністерство економічного розвитку і торгівлі здійснює власні розрахунки на щоквартальній основі.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), Ліга страхових організації України (ЛСОУ), Асоціація «Українська федерація убезпечення» (АУАУ), Асоціація «Страховий бізнес» (АСБ), можуть використовувати отримані внаслідок розрахунків дані при підготовці аналітичних звітів щодо сучасного стану та тенденцій розвитку страхового ринку, а також при прийнятті управлінських рішень щодо ідентифікації потенційних системних ризиків, що можуть бути реалізовані внаслідок настання внутрішніх і зовнішніх загроз стійкості страхового ринку; розробки та впровадження комплексу заходів стосовно захисту страхового ринку від порушення стійкості.

Наступна група інструментів державного регулювання, що забезпечує непрямий вплив на стійкість страхового ринку, пов'язана із наглядом за діяльністю окремих страхових компаній. Дана група включає в себе найбільш широкий перелік інструментів регулювання, що відповідають реалізації наглядових функцій держави на усіх етапах контролю за діяльністю страхових компаній (рис. 3.6).

Рисунок 3.6 – Етапи та напрямки державного нагляду за діяльністю вітчизняних страхових компаній

Перш за все, фундаментальним інструментом страхового нагляду, застосування якого необхідно значно покращити, є ліцензування страхової діяльності. В Україні, як і у країнах Європейського Союзу, заборонено здійснювати „life” та „non-life” страхування однією юридичною особою. У той же час, процедура отримання ліцензій в Україні у обох випадках є однаковою, тоді як у директивах Європейського Союзу вимоги до складу документів та процедура отримання ліцензій для різних видів страхування є різними. Дану практику необхідно запровадити і в Україні, що сприятиме прозорості створення страхових компаній та недопущенню появи на ринку ліцензованих неконкурентоспроможних страховиків.

Крім того, важливим недоліком вітчизняної процедури ліцензування страхових компаній є відсутність законодавчо визначених вимог до походження капіталу новостворюваної компанії. Вітчизняні наглядові органи не мають змоги оцінити діяльність засновників страхової компанії на стадії отримання ліцензії, що унеможливує проведення оцінки походження активів, з яких формується статутний капітал страховика. Відповідно, надання повноважень наглядовим органам у даній сфері сприятиме недопущенню на страховий ринок компаній із сумнівною репутацією їх засновників та невідомим походженням капіталу, що забезпечить підвищення рівня фінансової стійкості страхового ринку.

Крім стандартних вимог до мінімального розміру статутного капіталу страховиків, однією з обов'язкових умов отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності повинна бути розробка та надання на розгляд до наглядового органу бізнес-плану з детальним описом діяльності майбутньої страхової компанії на декілька років (п'ять років для компаній зі страхування життя, для інших – три роки) [153]. Бізнес-план має містити перелік видів зобов'язань, які планує взяти на себе страхова компанія; планові обсяги збору страхових премій і їх структуру; склад інвестиційних доходів; планові обсяги адміністративних витрат та інших видатків; баланс запланованих доходів та витрат на зазначені вище періоди. Перевірка даних бізнес-плану

дозволить наглядовому органу розрахувати приблизний рівень ліквідності майбутньої страхової компанії за різні періоди та зробити висновок про достатність рівня капіталізації, ліквідності і т.д. для ефективного здійснення страхової діяльності відповідно до зазначених видів ризиків та обсягів зобов'язань, які будуть братися на себе майбутнім страховиком.

У разі надання негативного висновку за показниками бізнес-плану, наглядовий орган повинен мати змогу та повноваження вимагати від засновників компанії додаткового збільшення рівня капіталізації, навіть якщо він відповідає мінімальному законодавчо визначеному рівню. Також наглядовий орган повинен вимагати від засновників компанії зміни запланованої стратегії та напрямків майбутньої діяльності. У разі ж схвалення наглядовими органами поданого бізнес-плану, він повинен піддаватися постійному контролю на предмет виконання запланованих у ньому показників.

Важливими аспектами, що мають бути враховані на етапі ліцензування для запобігання погіршення фінансового стану страхових компаній в майбутньому і негативного впливу їх діяльності на стійкість страхового ринку, є перевірка наглядовим органом інформації стосовно запланованих каналів збуту страхових послуг, плану формування основних структурних одиниць компанії із визначенням їх функцій в управлінні страховим портфелем, а також контроль формування кваліфікованого вищого керівництва страхової компанії з належною репутацією, що включатиме проведення перевірки за такими критеріями як обов'язковий досвід роботи кандидатів на відповідних вищих посадах протягом декількох років, відсутність випадків шахрайства та позитивна репутація на попередньому місці роботи. Існуючі на сьогоднішній день вимоги до кваліфікації вищого керівництва страхової компанії у вітчизняному законодавстві є неточними та несуттєвими, зокрема статтею 38 Закону України «Про страхування» визначено лише, що керівниками страхової компанії, а саме головою

виконавчого органу та головним бухгалтером мають бути дієздатні фізичні особи з вищою економічною або юридичною освітою [138].

Другий напрямок удосконалення державного регулювання діяльності страхових компаній пов'язаний із забезпеченням належного рівня їх платоспроможності. В Україні система державного впливу на рівень платоспроможності страхових компаній включає встановлення мінімального розміру статутного капіталу, а саме не менше 1,5 млн. євро для компаній зі страхування життя та не менше 1 млн. євро для всіх інших страховиків, а також розрахунок показників фактичного і нормативного запасу платоспроможності [138].

Встановлення нижніх меж розміру капіталу страховиків є необхідною умовою платоспроможності, але регулюванню даного аспекту в Україні не вистачає гнучкості, тому необхідним напрямком удосконалення державного регулювання в даній сфері вважаємо наділення наглядового органу повноваженнями щодо встановлення індивідуальних вимог до мінімального розміру капіталу будь-якої вітчизняної страхової компанії [75].

Недосконалою на сьогоднішній день залишається система контролю рівня платоспроможності страхових компаній. Для її удосконалення необхідно ввести у наглядову практику нові нормативні показники аналізу платоспроможності страховика, зокрема показники співвідношення активів та зобов'язань, величини вільних активів страхової компанії. Крім того, доцільним є організація контролю за платоспроможністю страхових компаній із урахуванням міжнародних стандартів, а саме Solvency 2. Так, вимоги щодо розміру капіталу необхідно встановлювати залежно від рівня платоспроможності страховика та рівня ризику, тобто до страхових компаній, які здійснюють більш ризикову діяльність, повинні застосовуватися підвищені вимоги до мінімального розміру капіталу.

Запровадження у вітчизняну практику положень, розроблених у Solvency 2, дозволить створити дворівневу систему нагляду за рівнем платоспроможності страхових компаній в Україні. Першим рівнем є

розрахунок необхідного обсягу капіталу для забезпечення платоспроможності (SCR, Solvency Capital Requirement) на основі певного рівня ризику. Другий рівень системи включає розрахунок необхідного мінімального капіталу (MCR, Minimum Capital Requirement). Зменшення розміру капіталу страховика нижче від значення MCR свідчатиме про необхідність втручання уповноваженого наглядового органу у діяльність страхової компанії [219].

Крім встановлення MCR, також необхідно затвердити контрольний рівень платоспроможності страховиків, нижче якого наглядовий орган повинен застосовувати необхідні заходи для покращення фінансового стану страхових компаній. Основним завданням встановлення контрольного рівня платоспроможності є попередження фінансових труднощів у найближчому майбутньому страховика та забезпечення виконання зобов'язань перед страхувальниками.

Контрольний рівень платоспроможності страховиків повинен включати перевірку якісних характеристик капіталу, аналіз обсягів або динаміки зміни суми нерозподіленого прибутку та капіталу, формованого за рахунок розміщення цінних паперів [88]. Оптимальний розмір нерозподіленого прибутку та випуску цінних паперів дозволить у разі необхідності покрити отримані збитки у результаті неефективної поточної діяльності страховика.

Зменшення рівня платоспроможності нижче контрольного рівня повинно вимагати від уповноваженого наглядового органу здійснення певних заходів для стабілізації ситуації. Важливим дисциплінарним фактором повинно бути закріплення загальновідомого для страховиків набору дій уповноваженого наглядового органу, викликаних зниженням контрольного рівня платоспроможності.

Перш за все, необхідно затвердити заходи, які будуть застосовуватися з метою забезпечення достатності капіталу. До таких заходів повинні відноситися вимоги щодо додаткової капіталізації страхової компанії, обмеження виплати дивідендів, обмеження щодо операцій на фондовому

ринку, розробка бізнес-планів стосовно підвищення рівня платоспроможності компанії [88].

Важливою мірою є також штрафні санкції за зменшення рівня платоспроможності страховика нижче контрольного. Превентивні заходи повинні включати навіть вимоги наглядових органів до власників страхової компанії щодо заміни вищого керівництва.

Наступна група заходів повинна бути направлена на захист страхувальників, які є клієнтами потенційно неплатоспроможної страхової компанії. Таким заходами є обмеження терміну дії виданої ліцензії, обмеження на здійснення певних видів страхування, обмеження щодо здійснення операцій перестраховання, встановлення певного максимально дозведеного розміру збору страхових премій.

Також повинні застосовуватися й інші заходи, такі як вимоги наглядового органу на додаткове проведення стрес-тестування компанії, більш широкий та повний аудиторський аналіз, замовлення проведення актуарних перевірок на предмет правильності визначення та ефективності тарифних ставок страховика [88].

Невід'ємною складовою нагляду за достатнім рівнем платоспроможності страховиків є контроль рівня якості їх активів. Основою даного контролю повинна бути оцінка кредитного ризику інвестиційного портфелю страховика. Також необхідно встановлювати норми концентрації інвестиційних ресурсів страхової компанії у одного контрагента (як правило, не більше 5%) [44]. Даний контроль якості активів страховиків повинен базуватися на врахуванні наступних ризиків їх діяльності:

- ризику ліквідності (оцінка достатності інвестиційних активів для забезпечення страхових резервів, визначення питомої ваги інвестиційних активів у загальному їх обсязі);
- кредитного та операційного ризиків (контроль за структурними змінами інвестиційного портфелю, оцінка ступеня ризику інвестиційних ресурсів страховиків);

– правового ризику (контроль за відповідністю категорій активів страхових компаній вимогам нормативно-правових актів, контроль за дотриманням інвестиційної політики страховиків).

Також досить важливим завданням наглядових органів повинен бути контроль за відповідністю строковості активів та зобов'язань страховиків. Дана відповідність є однією з умов платоспроможності страхової компанії та нормального рівня її фінансової безпеки. У першу чергу необхідно контролювати строковість активів та зобов'язань страховиків, які займаються ризиковими видами страхування. На відміну від лайфових страхових компаній, які мають довгострокові зобов'язання та інвестують вільні активи у середньо- та довгострокові інструменти, ризикові страхові компанії повинні більш ретельно контролюватися та періодично надавати звіти про рівень покриття короткострокових зобов'язань активами компанії.

Умовою ефективності державного нагляду за страховим ринком та своєчасного реагування на появу внутрішніх загроз його фінансовій стійкості є розробка та запровадження системи раннього попередження фінансових проблем у діяльності страхових компаній. Дана система повинна включати показники різних співвідношень між динамікою отриманих страхових премій, капіталу, активів, страхових виплат, резервів тощо. Створення такої системи показників дозволить без значних труднощів визначати страхові компанії, рівень фінансової стійкості яких наближається до критичного, а також вчасно реагувати на негативні зміни та запроваджувати необхідні заходи для покращення ситуації.

Наступним напрямком здійснення державного нагляду у страховій сфері, який пов'язаний із забезпеченням ефективності управління ризиками, прийнятими на страхування, є контроль за розрахунком та формуванням страхових резервів.

В Україні правила формування та порядок розрахунку обсягів страхових резервів як для компаній зі страхування життя (математичні резерви), так і компаній з інших видів страхування (технічні резерви)

визначаються законодавчо. Проте, якщо стосовно визначення необхідного обсягу математичних резервів для здійснення можливого відшкодування за договорами страхування життя існує законодавчо-закріплена методика, затверджена Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Методики формування резервів із страхування життя» від 27.01.2004 №24 [133], то окремого розпорядження, яке б стосувалося методики визначення технічних резервів на основі актуарних розрахунків до сих пір не розроблено. Це ставить під сумнів правильність розрахунку та достатність наявних страхових резервів у розпорядженні нонлайфових страхових компаній, що є суттєвою потенційною загрозою рівню їх фінансової стійкості.

Основною причиною недостатнього нормативного врегулювання даного питання є нерозвиненість актуарної справи та відсутність ефективних методик розрахунку страхових резервів на основі актуарних розрахунків. Таким чином, державна підтримка розвитку актуарної справи сприятиме формуванню ефективних методик розрахунку страхових тарифів та визначення обсягів страхових резервів та забезпечить надійність виплат страхових сум і страхового відшкодування клієнтам компаній.

Подальшого удосконалення також потребує нагляд за операціями перестраховання ризиків вітчизняних страховиків. В Україні вже здійснені певні кроки на шляху до формування ефективної системи перестраховання ризиків. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестраховання у страховика (перестраховика) нерезидента» від 4 лютого 2004 р. № 124 укладення вітчизняними страховими компаніями договорів із зарубіжними перестраховиками дозволяється у таких випадках:

наявність системи державного нагляду за страховою діяльністю у країні перестраховика;

– закордонна перестрахова компанія здійснює перестрахову діяльність протягом не менше, ніж 3 роки до дати укладення договору перестраховування з вітчизняним страховиком;

– відсутність порушень закордонним перестраховиком законодавства у страховій сфері, а також фактів відмивання доходів [134].

Зазначені обмеження сприяють здійсненню операцій перестраховування за участі зарубіжних перестрахових компаній з надійною репутацією. Проте, необхідним є законодавче впровадження вимог стосовно фінансової стійкості перестраховиків-нерезидентів та наявності у них кредитного рейтингу, наданого міжнародним рейтинговим агентством (наприклад, «Standard & Poor's») не нижче «А».

З іншого боку, враховуючи появу нових ризиків при проведенні операцій перестраховування закордоном, пов'язаних зокрема із виникненням негативних тенденцій чи кризових явищ на зовнішньому страховому ринку, з метою збереження фінансової стійкості внутрішнього страхового ринку необхідно контролювати рівень залежності вітчизняних страховиків від перестраховиків-нерезидентів.

Також у вітчизняну практику доцільно запровадити європейські методи здійснення перестрахового нагляду. По-перше, необхідно встановити окремі вимоги для отримання страховими компаніями ліцензій на здійснення перестрахової діяльності. Дані вимоги мають включати оцінку достатності капіталу страхової компанії та ефективності системи управління ризиками для здійснення перестрахових операцій. Другою складовою державного регулювання у даній сфері має бути нагляд за функціонуючими перестраховими компаніями у розрізі дотримання ними нормативних вимог стосовно мінімального рівня платоспроможності, обсягів страхових резервів, здійснення інвестиційної діяльності, якості корпоративного управління [168].

Перспективним напрямком є розвиток у вітчизняній страховій і перестраховій практиці альтернативних інструментів передачі ризику, які

дозволяють використовувати ресурси фондового ринку для формування страхового покриття великих та катастрофічних ризиків.

Удосконалення державного нагляду за перерозподілом ризиків повинно стосуватися не лише перестраховиків, а й тих страхових компаній, які віддають дані ризики, тобто перестраховуються. Наглядовий орган повинен вимагати від страхових компаній розробку стратегії перестрашування ризиків з включенням до неї інформації щодо запланованих обсягів перестрашування; переліку перестрахових компаній, які на момент перестрашування повинні бути фінансово стійкими та декілька років провадити ефективну перестрахову діяльність; системи контролю за операціями перестрашування тощо.

Для страхових компаній доцільним є проведення контролю за рівнем фінансової стійкості перестраховиків, їх спроможністю виконувати умови укладеного з ним договору та надавати адекватне перестрахове покриття.

Наглядовий орган, у свою чергу, має бути наділений необхідними повноваженнями, які, у разі необхідності, дозволять йому виправити негативну ситуацію у діяльності страхової компанії, пов'язану з неплатоспроможністю перестраховика та недостатнім перестраховим покриттям страхових ризиків. Зокрема, у разі таких негативних проявів наглядовий орган може вимагати від страхової компанії формування додаткового капіталу, збільшення обсягів технічних резервів тощо [106].

Реалізація вищезазначених заходів дозволить більш ефективно організувати систему державного нагляду за платоспроможністю окремих страхових компаній та стійкістю страхового ринку в цілому.

Узагальнено характеристика розглянутих шляхів удосконалення державного регулювання діяльності страхових компаній, як напрямку забезпечення стійкості страхового ринку, та можливих наслідків впровадження даних пропозицій представлена на рис. 3.7.

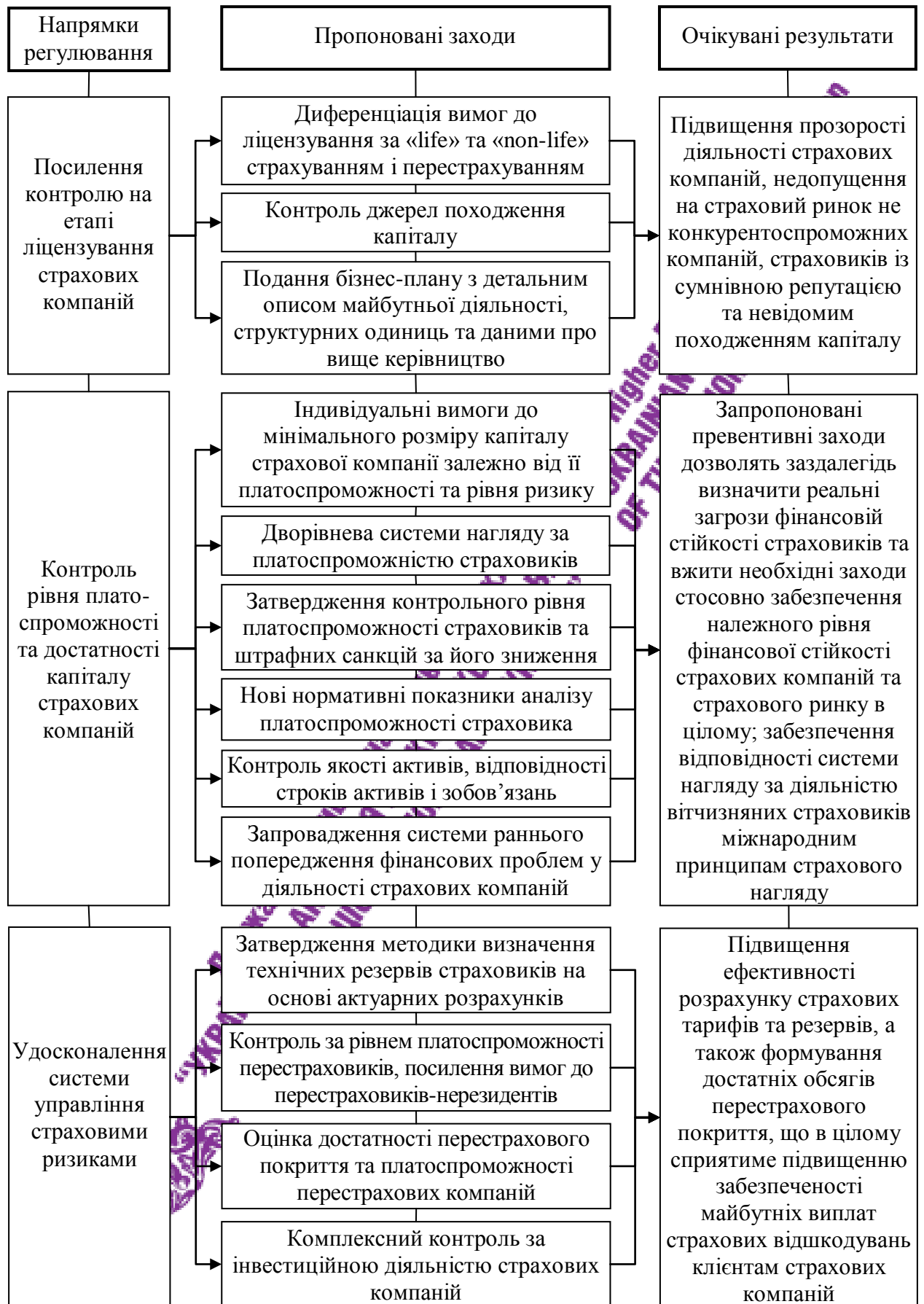

Рисунок 3.7 – Напрямки та очікувані результати удосконалення системи державного регулювання діяльності страхових компаній

Окрім регламентації діяльності окремих страховиків, не менш важливим напрямком державного регулювання, що забезпечує опосередкований вплив на стійкість страхового ринку, є контроль за станом ринку у розрізі рівня його монополізації та інтегрованості, процесами створення страхових об'єднань та фінансових конгломератів.

Заходи, пов'язані з контролем за монопольними діями страховиків, повинні першочергово спрямовуватися на недопущення:

- змови та встановлення монопольних цін на різні страхові послуги;
- придбання однією особою великого пакету акцій страховика;
- отримання одним страховиком більше 30% валових страхових премій одного виду страхування.

З метою підвищення ефективності здійснення державного нагляду за страховим сектором необхідно розробити окремий законодавчий акт, що стосуватиметься контролю страхових об'єднань та фінансових конгломератів. Дане законодавче нововведення повинно покращити ефективність наглядової діяльності уповноважених органів за функціонуванням фінансових груп, які включають в себе страхові компанії, банки, недержавні пенсійні фонди, фондові біржі та інших учасників фінансового ринку.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначені пропозиції, підвищення рівня фінансової стійкості страхового ринку та фінансової безпеки держави в цілому повинно базуватися на удосконаленні системи державного нагляду, що передбачає впровадження запропонованих вимог до процедури ліцензування страхової діяльності, контролю за платоспроможністю страхових компаній і ефективністю системи управління страховими ризиками, а також контролю за рівнем монополізації страхового ринку, діяльністю страхових об'єднань та фінансових конгломератів. Покращенню рівня фінансової стійкості страхового ринку та фінансової безпеки держави в цілому сприятиме запровадження системи моніторингу рівня фінансової

стійкості страхового ринку на основі застосування розробленої методики та здійснення за його результатами відповідних управлінських заходів.

Висновки до третього розділу

1. Оцінка рівня фінансової безпеки держави передбачає здійснення розрахунків у межах семи етапів: 1) формування множини вхідних даних; 2) розподіл факторів ФБД на стимулятори та дестимулятори; 3) здійснення нормалізації значень показників; 4) визначення вагових коефіцієнтів; 5) присвоєння балів показникам; 6) математична формалізація кожної окремої складової ФБД; 7) оцінка ступеня впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави. За результатами оцінки виявлено, що серед п'ятдесяти п'яти показників оцінки рівня ФБД 26 показників є стимуляторами, а 29 – дестимуляторами.

2. Апробація науково-методичного підходу до оцінки рівня фінансової безпеки держави на статистичних даних, що включають основні макроекономічні фінансові показники за період 2005-2011 рр., засвідчила наявність тенденції до поступового зростання інтегрального індексу фінансової безпеки держави. У розрізі окремих складових фінансової безпеки така тенденція не зберігається, а зміна значень відповідних індексів протягом аналізованого періоду відбувалась різнонаправлено.

3. Дослідження рівня фінансової стійкості страхового ринку протягом 2007-2011 рр. засвідчило низький її рівень за винятком останнього періоду (2011 р.), для якого було характерним різке зростання практично всіх основних показників функціонування страхових компаній та страхового ринку в цілому, що дозволило стверджувати про досягнення високого рівня фінансової стійкості страхового ринку у зазначений період.

4. Аналіз питомої ваги окремих складових фінансової безпеки у формуванні її інтегрального показника дозволив з'ясувати, що визначальний вплив на рівень фінансової безпеки держави в Україні здійснюють такі чинники, як стійкість банківської системи, рівень безпеки грошового ринку та фінансової безпеки підприємств. Така складова, як стійкість страхового ринку, на сьогоднішній день не забезпечує значного рівня впливу на фінансову безпеку держави.

5. З метою підвищення рівня фінансової стійкості страхового ринку та забезпечення його стабільного розвитку було запропоновано запровадити систему моніторингу рівня стійкості страхового ринку відповідно до запропонованого науково-методичного підходу.

6. В роботі розроблено пропозиції щодо удосконалення державного регулювання і нагляду за функціонуванням страхового ринку у розрізі забезпечення його фінансової стійкості, що включають наступні напрямки: посилення контролю на етапі ліцензування страхових компаній, контроль рівня платоспроможності та достатності капіталу страхових компаній, удосконалення системи управління страховими ризиками.

Основні результати третього розділу опубліковані в наукових працях: [128; 49; 58; 52; 141; 53; 147].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, що полягає у розвитку теоретичних і методичних засад та інструментарно щодо забезпечення стійкості страхового ринку та розробці рекомендацій щодо оцінки ступеня її впливу на рівень фінансової безпеки держави.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Аналіз теоретичного підґрунтя фінансової безпеки держави дозволив розглянути сутнісний зміст даного поняття з позицій ресурсного, функціонального та системного підходів. У дисертаційній роботі підтримується системний підхід, відповідно до якого: 1) ФБД – це певний стан фінансової системи держави; 2) держава є фінансово безпечною за умови стійкості різних складових її фінансової сфери до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; 3) ФБД є сукупністю взаємопов'язаних складових; 4) держава є фінансово безпечною за умови сформованого достатнього обсягу фінансових ресурсів для вчасного та повного виконання зобов'язань всіма її суб'єктами; 5) досягнення високого рівня ФБД дозволяє реалізувати поставлені стратегічні цілі держави.

2. Обґрунтовано, що структурні компоненти фінансової безпеки держави доцільно розглядати в межах таких груп: 1) складові, пов'язані з реалізацією функцій держави (бюджетна, боргова, податкова безпека); 2) складові, обумовлені функціонуванням фінансового сектора економіки (за характером фінансових операцій: інвестиційна, валютна і грошово-кредитна безпека, у залежності від сегментів фінансового сектора: стійкість банківської системи, страхового і фондового ринків); 3) складові, зумовлені функціонуванням реального сектора економіки (безпека підприємницького сектору, зовнішньоекономічна безпека). Авторський підхід до формування

структурного складу ФБД дозволило здійснити формалізацію її рівня в Україні.

3. Під стійкістю страхового ринку в роботі запропоновано розуміти динамічну характеристику його функціонування, що характеризує можливість ринку протистояти впливу зовнішніх загроз та внутрішніх коливань, зберігаючи при цьому основні параметри свого розвитку та забезпечуючи достатній обсяг покриття ризиків суб'єктів економіки на основі відповідних угод і ефективну систему перерозподілу страхових ризиків з метою підтримки фінансової безпеки держави. На відміну від існуючих, таке трактування дозволяє врахувати ключові характеристики стійкості ринку в цілому, а також сутнісні характеристики, що впливають із особливостей функціонування та специфіки страхового ринку з урахуванням його ролі у зміцненні фінансової безпеки держави.

4. Дослідження ролі страхового ринку у формуванні фінансової безпеки держави дозволило формалізувати механізм впливу діяльності страхових компаній на зміцнення ФБД через реалізацію ними трьох основних функцій – фінансового посередництва, диверсифікації ризиків та передачі ризиків. У рамках реалізації функції фінансового посередництва розглянуто відмінності впливу на фінансову безпеку держави діяльності компаній з «life» страхування та «non-life» страхування.

5. На основі аналізу існуючих та потенційних загроз стійкості страхового ринку в роботі проведено їх узагальнення в межах двох груп: зовнішні (загрози, пов'язані з кон'юктурою світових фінансових ринків та станом і характером розвитку макросередовища) та внутрішні (загрози у сфері державного регулювання страхової діяльності, у сфері функціонування страхових компаній, загрози з боку страхувальників та загрози, обумовлені структурними особливостями страхового ринку). Моніторинг факторів-дестабілізаторів за сформованими напрямками дозволив більш точно визначити рівень стійкості страхового ринку та перспективи його подальшого розвитку.

6. У роботі сформовано систему підтримки стійкості страхового ринку України через застосування недержавних та державних важелів впливу. До недержавних віднесено: 1) діяльність саморегулювних організацій (асоціацій, бюро, пулів); 2) об'єднань (синдикатів, концернів, консорціумів, холдингів); 3) особливих форм організації страхової діяльності (товариств взаємного страхування, недержавних пенсійних фондів, перестрахових компаній); 4) вплив міжнародних рекомендацій у страховій сфері (Solvency I, II). Реалізація асоціаціями нормотворчої функції СРО обумовлює позитивний вплив на стійкість страхового ринку до внутрішніх загроз у сфері державного регулювання страхової діяльності. Виконання страховими пулами, бюро та іншими об'єднаннями функцій щодо розподілу ризиків сприяє підвищенню гнучкості та дієвості систем управління ризиками, рівня капіталізації страхових компаній, ефективності розміщення страхових резервів, розміру фондів гарантування та тощо. У дослідженні удосконалено теоретико-методологічні засади забезпечення стійкості страхового ринку шляхом використання прямих (фінансовий моніторинг та безпосереднє управління стійкістю страхового ринку) та непрямих (направлених на зниження ризиків з боку страхувальників, на регулювання діяльності страхових компаній та страхового ринку в цілому) інструментів державного регулювання.

7. Обґрунтовано, що впровадження міжнародних рекомендацій Solvency I, II може виступити як фактором-стимулятором так і де стимулятором для стійкого розвитку страхового ринку в Україні. Позитивними наслідками є: підвищення ефективності та конкурентоспроможності страхового ринку; диверсифікація ризиків, консолідація страхової галузі; оптимізація структури капіталу страховиків, підвищення прозорості діяльності та ринково-орієнтованої дисципліни СК. Ключові загрози прийняття Solvency I, II проявляються у підвищенні волатильності доходів та обсягу капіталу страховиків у коротко- та середньостроковій перспективі; потенційному зростанні вразливості до зовнішніх шоків перестрахового сектору; зниженні конкурентоспроможності

страхових компаній, які не впровадили зазначені міжнародні рекомендації щодо державного нагляду та регулювання страхової діяльності.

8. У дисертаційній роботі сформований науково-методичний підхід до комплексної оцінки рівня фінансової безпеки держави, що передбачає послідовне виконання семи етапів: формування множини вхідних даних; розподіл факторів ФБД на стимулятори та дестимулятори; здійснення нормалізації значень показників; визначення вагових коефіцієнтів; присвоєння балів показникам; математична формалізація кожної окремої складової ФБД; оцінка ступеня впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави.

9. У дослідженні сформований перелік індикаторів стійкості страхового ринку та охарактеризований взаємозв'язок між ними і виокремленими групами внутрішніх і зовнішніх загроз. Запропонований науково-методичний підхід до оцінки стійкості страхового ринку передбачає використання дев'яти показників, а саме: проникнення страхування; щільності страхування; частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій; рівень страхових виплат; частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі; частка перестрахових премій у загальному обсязі премій; частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам; рівень концентрації страхового ринку; відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ.

10. Апробація науково-методичного підходу до оцінки рівня ФБД на статистичних даних, що включають основні макроекономічні показники за період 2005-2011 рр., засвідчила наявність тенденції до поступового зростання інтегрального індексу фінансової безпеки держави. Аналіз розрахованих показників стійкості страхового ринку показав низькі значення її рівня за винятком 2011 р., що дозволило стверджувати про досягнення високого рівня фінансової стійкості страхового ринку у зазначений період.

11. Аналіз питомої ваги окремих складових фінансової безпеки у формуванні її інтегрального показника дозволив з'ясувати, що визначальний вплив на рівень фінансової безпеки держави в Україні здійснюють такі складові, як стійкість банківської системи, рівень безпеки грошового ринку та фінансової безпеки підприємств. Така складова, як стійкість страхового ринку, на сьогоднішній день не забезпечує значного рівня впливу на ФБД.

12. З метою підвищення рівня фінансової стійкості страхового ринку та забезпечення його стабільного розвитку в роботі запропоновано запровадити систему моніторингу рівня стійкості страхового ринку, а також удосконалити державне регулювання і нагляд за функціонуванням страхового ринку за наступними напрямками: посилення контролю на етапі ліцензування страхових компаній, контроль рівня платоспроможності та достатності капіталу страхових компаній, удосконалення системи управління страховими ризиками. Впровадження даних пропозицій дозволить забезпечити належний рівень фінансової безпеки держави в Україні.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авиационное страхование [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://problemi-proch.at.ua/index/0-518> – Название с экрана.
2. Адамович В. Залучення іноземного капіталу до сектора страхових послуг України та Польщі: переваги й ризики [Електронний ресурс] / В. Адамович. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2004/6/20040613.html> – Назва з екрану.
3. Азаров Н. Украина экспортирует лес, а потом покупает опилки [Электронный ресурс] / Н. Азаров. – Режим доступа : <http://polemika.com.ua/news-83105.html> – Название с экрана.
4. Азрилиян А. Н. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 1376 с.
5. Азрилиян А. Н. Экономический и юридический словарь: 13 500 терминов / ред. А. Н. Азрилиян. – М. : Ин-т новой экономики, 2004. – 1088 с.
6. Алиев В. Г. Теория организации : учебник / под ред. В. Г. Алиева – М. : Луч, 1999. – 416 с.
7. Ахметов Р. Р. Методология оценки устойчивости региональных финансовых рынков / Р. Р. Ахметов. – Казань: Казанский государственный университет, 2010. – 172 с.
8. Ахметов Р. Р. Теория и методология обеспечения устойчивости финансового рынка : автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. экон. наук : спец. 08.00.10 – «Финансы, денежное обращение и кредит» / Р. Р. Ахметов ; СГСЭУ. – Казань : [б. в.], 2011. – 25 с.
9. Базилевич В. Д. Страховий ринок України : підручник / В. Д. Базилевич. – К. : Товариство «Знання», КОО, 1998. – 374 с.
10. Базилевич К. В. Об'єктивна необхідність і межі державного регулювання страхової діяльності / К. В. Базилевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Економіка. – 2006. – № 81-82. – С. 9-11.
11. Базилевича В. Д. Страхування : підручник / за ред.

В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.

12. Баранова В. Г. Фінансовий механізм функціонування страхової системи : монографія / В. Г. Баранова. – Одеса : ВМВ, 2009. – 380 с.

13. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–26.

14. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія / О. І. Барановський. – Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.

15. Барановський О. І. Фінансова безпека страхового ринку [Електронний ресурс] / О. І. Барановський. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/05/05/1179> – Назва з екрану.

16. Батасова Э. О. Развитие инструментальных методов анализа финансовой устойчивости промышленного предприятия : автореф. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.12. «Бухгалтерский учет и статистика» / Э. О. Батасова – М., 2009 – 24 с.

17. Бігдаш В. Д. Страхування : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл./ В. Д. Бігдаш – К. : МАУП, 2006. – 448 с.

18. Білик М. Д. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.

19. Бойко І. А. Проблеми та перспективи розвитку ринку страхування в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Бойко. – Режим доступу : http://nauka.zinet.info/3/boiko_i1.php – Назва з екрану.

20. Бурцев В. В. Факторы финансовой безопасности России [Електронний ресурс] / В. В. Бурцев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – №1 – С. 12-19. – Режим доступу : <http://www.cfin.ru/press/management/2001-1/burtsev.shtml> – Название с экрана.

21. Бухвальд Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели / Е. Бухвальд, Н. Гловацкая, С. Лазаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 27-28.

22. Валерій Г. Іноземний капітал у банківській системі України [Електронний ресурс] / Г. Валерій // Дзеркало тижня. – 2006. – №26. – С. 8-

14. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/inozemniy_kapital_u_bankivskiy_sistemi_ukrayini-47223.html – Назва з екрану.

23. Варналій З. С. Економічна безпека : навчальний посібник / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

24. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. – 4-е вид., доп. – К. : Ніус, 2003. – 416 с.

25. Васильєва Т. А. Проблеми державного регулювання інвестиційного ринку в Україні [Електронний ресурс] / Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, О. В. Макарюк // Ефективна економіка. – 2010. – С. 21-22. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=141> – Назва з екрану.

26. Васькович І. М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І. М. Васькович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №2. – С. 40-43.

27. Вербенська В. М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. – 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / В. М. Вербенська ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : [б. в.], 2006. – 173 с.

28. Веселовский М. Я. Страховой сервис : учебное пособие / М. Я. Веселовский. – М. : Альфа-М : ИНФРА-М, 2007. – 288 с.

29. Винников А. С. Банк России и банковская безопасность // А. С. Винников // Регион. – 1997. – № 2. – С.19-24.

30. Вовчак О. Д. Страхування : навчальний посібник / О. Д. Вовчак. – Львів : Новий Світ-2000, 2004. – 480 с.

31. Галочкина О. А. Проблемы обеспечения финансовой безопасности [Электронный ресурс] / О. А. Галочкина. – Режим доступа : <http://www.ibl.ru/konf/061207/55.html> – Название с экрана.

32. Гаманкова О. О. Методи державного регулювання ринку страхових послуг / О. О. Гаманкова // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 9/10. – С. 61-65.

33. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій : навчальний посібник / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2007. – 328 с.
34. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України / В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
35. Гладченко Т. М. Економічна безпека підприємницької діяльності // Т. М. Гладченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наук. праць. – Вип. 26. – 2001. – С. 295-299.
36. Головатый Н. Экономическая безопасность предпринимательской деятельности / Н. Головатый, Т. Гладченко // Персонал. – 2000. – №1. – С.13-39.
37. Горбань О. М. Основи теорії систем і системного аналізу : навчальний посібник / О. М. Горбань, В. С. Бахрушин. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.
38. Горбач Л. М. Страхова справа : навчальний посібник / Л. М. Горбач – 2-ге вид., виправлене. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
39. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства / К. С. Горячева // Проблеми перспективи розвитку банківської системи України : збірник наук. праць. – Т. 9. – 2004. – С. 288-295.
40. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. С. Горячева // Економіст. – 2003. – №8. – С. 65-67.
41. Горячова К. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К. С. Горячова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №9. – С. 43-49.
42. Гринюк Н. А. Інноваційні підходи до вивчення стану фінансової безпеки підприємств України / Н. А. Гринюк // Проблеми науки. – 2009. – №1. – С. 8-16.
43. Гринюк Н. А. Управління фінансовою безпекою підприємства в процесі його реструктуризації / Н. А. Гринюк // Проблеми науки. – 2008. – №9. – С. 19-24.
44. Грозава К. С. Метод нагляду за страховими компаніями відповідно до ризиків. Наукові записки / К. С. Грозава // Економічні науки. – 2009. – Том

56. – с. 61-66.

45. Губський Б. В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : підручник / Б. В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 121 с.

46. Дейнека О. В. Місце і роль фінансової безпеки в системі забезпечення національної безпеки / О. В. Дейнека // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада 2007 р.), у 2-х т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2007. – Т. 2. – С. 49-51.

47. Державний страховий нагляд за діяльністю страхових організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uig.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=103&Itemid=1 – Назва з екрану.

48. Деркач О. М. Державні важелі впливу на фінансову безпеку страхового та перестрахового ринків / О. М. Деркач, І. В. Зленко, О. О. Рубан // Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – Суми : Університетська книга, 2011. – С. 309-323.

49. Деркач О. М. Державні важелі впливу на формування фінансової безпеки страхового ринку / О. М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Вип. 33. – С. 264-271.

50. Деркач О. М. Міжнародні стандарти в системі забезпечення фінансової безпеки страхового та перестрахового ринків (SOLVENCY II) / О. М. Деркач, Н. С. Остапенко // Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – Суми : Університетська книга, 2011. – С. 323-331.

51. Деркач О. М. Місце страхового сектора в забезпеченні фінансової безпеки держави / О. М. Деркач // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної

конференції (26-27 травня 2011 р.), у 2-х т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Т. 2. – С. 35-36.

52. Деркач О. М. Науково-методичний підхід до комплексної оцінки фінансової безпеки держави / О. М. Деркач // Вісник Української академії банківської справи / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2012. – № 1(32). – С. 36-41.

53. Деркач О. М. Рівномірність соціально-економічного розвитку України як основа фінансової безпеки / О. М. Деркач, О. О. Рубан // Фінансова політика як складова економічного розвитку : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (18-19 квітня 2012 р.) / Київський національний торговельно-економічний університет. – Київ, 2012. – С. 161-162.

54. Деркач О. М. Фактори впливу на стан фінансової безпеки страхового ринку / О. М. Деркач // Бізнес інформ. – 2012. – №6 (413). – С. 187-190.

55. Дзюба С. Г. Роль банківської системи у забезпеченні фінансової безпеки держави / С. Г. Дзюба, О. А. Ігнатова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2002. – Т.6.– С. 216-218.

56. Добош Н. Оцінка фінансової стійкості страховика / Н. Добош // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 207-212.

57. Дьячкова Ю. М. Страхування : навчальний посібник / Ю. М. Дьячкова; Мін-во освіти і науки України, Донбаська держ. машинобудівна академія. – К. : ЦУЛ, 2008. – 240 с.

58. Єпіфанов А. О. Роль міжнародного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки страхового ринку / А. О. Єпіфанов, О. М. Деркач // Вісник Житомирського державного технологічного університету : серія – Економічні науки , 2011. – №4 (58). – С. 337-339.

59. Єрмошенко А. М. Аналіз організаційно-правових основ

забезпечення фінансової безпеки страховиків / А. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб.наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Вип. 14. – С. 243-254.

60. Єрмошенко А. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки страхових організацій / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №9 (39). – С. 56-62.

61. Єрмошенко А. М. Методи оцінки рівня фінансової безпеки страхових організацій / А. М. Єрмошенко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2005. – №3 – С. 116-123.

62. Єрмошенко А. М. Співвідношення основних категорій фінансової безпеки страхових організацій / А. М. Єрмошенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – №1. – С. 33 – 38.

63. Єрмошенко М. М. Засади стратегічного планування фінансової безпеки держави / М. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Національний банк України, Мін-во освіти і науки України. – Суми, 2002. – С. 19-24.

64. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки : держава і підприємництво : наукова монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева. – К. : Національна академія управління, 2010. – 232 с.

65. Єрмошенко М. М. Шляхи взаємного впливу фінансової безпеки держави і підприємства / М. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 листопада 2004 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2004. – С.23-29.

66. Жабинець О. Й. Перестраховування як один з індикаторів фінансової безпеки ринку страхових послуг / О. Й. Жабинець // Науковий вісник НЛТУ України : збірник наук.-техн. праць / РВВ НЛТУ України. – Львів, 2009. – Вип. 19.12. – С. 187-192.

67. Жабинець О. Й. Фінансова безпека страхового ринку України [Електронний ресурс] / О. Й. Жабинець, Н. І. Вакиряк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 233-237. – Режим доступу :

http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_4/233_Zhab.pdf – Назва з екрану.

68. Желябін В. О. Оцінка ефективності державного управління згідно з критеріями фінансової безпеки України / В. О. Желябін // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – №7. – с. 180-184.

69. Журавка О. С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / О. С. Журавка ; ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми : [б. в.], 2010. – 205 с.

70. Журавка Ф. О. Оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України/ Ф. О. Журавка, О. С. Журавка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2010 р.), у 2-х т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Т. 1. – С. 43-45.

71. Журавка, О.С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – Вип. 27. – С. 306-313.

72. Завада А. Страховой рынок Украины и антикризисные мероприятия / А. Завада // Insurance Top. – 2009. – №1. – С. 8-9.

73. Завада О. Розвиток страхового ринку України: що? як? коли? [Електронний ресурс] / О. Завада // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/006.htm – Назва з екрану.

74. Закирова Э. Р. Оптимизация структуры денежного капитала страховых компаний : автореф. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10. – «Финансы, денежное обращение и кредит» – Э. Р. Закирова Екатеринбург, 2005. – 21 с.

75. Зискінд І. О. Вимоги до капіталу як основа пруденційного нагляду за страховиком / І. О. Зискінд // Держава і право. – Вип. 47. – С. 440-445.

76. Зискінд І. О. Стандарт №8 «Здійснення нагляду за перестраховиками» [Електронний ресурс] / І. О. Зискінд. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/03/02/1729> – Назва з екрану.

77. Зінченко В. О. Забезпечення стійкості банківської системи України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / В. О. Зінченко ; Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ» : [б. в.], 2008. – 208 с.

78. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3. – С. 12-19.

79. Іванюк І. С. Теоретичні підходи до визначення категорії «фінансова стійкість страхової компанії» / І. С. Іванюк, Д. С. Маруженко // Фінанси України. – 2006. – №11. – С. 77–89.

80. Інтернет-журнал про страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/11/10/24/4406?hl=%EC%E8%E5%ED%ED%E8%F7%E5%F1%F2%E2%E> – Назва з екрану.

81. Інфострах – всі страхові компанії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infostrax.com.ua/article.php?id=278> – Назва з екрану.

82. Кириченко О. А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О. А. Кириченко, С. В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №8. – С. 223-233.

83. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія / В. В. Коваленко – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.

84. Козьменко О. В. Проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні / О. В. Козьменко // Економіка та підприємництво. – 2009. – Вип. 22 – С. 191-206.

85. Козьменко О. В. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – Суми : Університетська книга, 2011. – 388 с.

86. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008.

– 350 с.

87. Козьменко О. В. Фінансові методи управління катастрофічними ризиками / О. В. Козьменко, О. М. Пахненко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 4. – С. 217-224.

88. Контрольные уровни платежеспособности. Стандарт по практике динамического тестирования достаточности капитала (DCAT) [Электронный ресурс] / Международная ассоциация страховых надзоров. – Режим доступа : http://www.iaisweb.org/view/element_href.cfm?src=1/142.pdf – Название с экрана.

89. Копілов В. А. Методологічні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки держави / В. А. Копілов, Т. П. Сфименко // Стратегічна панорама. – 2007. – №3. – С. 38-46.

90. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості комерційних банків в умовах кризи / О. В. Крухмаль // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 травня 2009 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – Т. 1. – С. 63-64.

91. Кубах Т. Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави / Т. Г. Кубах // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – №2. – С. 46-51.

92. Кудрявцев А. А. Актуарные модели финансовой устойчивости страховых компаний / А. А. Кудрявцев. – СПб. : Институт страхования, 1997. – 62 с.

93. Лайко П. А. Перестраховий захист від погодних ризиків у рослинництві [Електронний ресурс] / П. А. Лайко, С. Д. Пушак // Збірник наукових праць – 2009. – Вип. 72. – С. 20-24. – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1547> – Назва з екрана.

94. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств : навчальний посібник / Л. А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2004. – 340 с.

95. Леонов С. В. Розвиток страхових об'єднань та фінансова безпека

страхового ринку / С. В. Леонов, С. В. Сокол, О. М. Деркач // Нові вектори розвитку страхового ринку України / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – Суми: Університетська книга, 2012. – С. 119-136.

96. Ліга страхових організацій України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uainsur.com/liga/about/info/> – Назва з екрану.

97. Ліненко А. Б. Вплив іноземного капіталу на функціонування банківської системи України [Електронний ресурс] / Я. Г. Генгевіч, А. Б. Ліненко // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2011. – №1(9). – С. 31-37. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2011_1/235-241.pdf – Назва з екрану.

98. ЛСОУ: шаги в сторону создания саморегулируемой организации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sro.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=357 – Назва з екрану.

99. ЛСОУ: шаги в сторону создания саморегулируемой организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tristar.com.ua/1/art/lsou_shagi_v_storonu_sozdaniia_samoreguliruemoi_organizatsii__13328.html – Название с экрана.

100. Макаренко М. І. Фінансова безпека банківської системи як складова національної фінансової безпеки / М. І. Макаренко, Є. Є. Дмитрієв // Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів, молодих учених та науковців (12-14 квітня 2011 р.) / Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки та права ім. Альфреда Нобеля. – Кременчук, 2011. – Т. 1. – С. 233-235.

101. Мамонтова Н. А. Умови забезпечення фінансової стійкості підприємств / Н. А. Мамонтова // Фінанси України. – 2000. – №8. – С. 103-106.

102. Манэс А. Основы страхового дела : учебное пособие / А. Манес. – М., 1992. – 112 с.

103. Медичне страхове бюро [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hdi.ua/ua/insurance-directory/insurance-institutions/medburo> – Назва

з екрану.

104. Международная ассоциация кредитного страхования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://infostrax.com.ua/dictionary.php?id=2052> – Название с экрана.

105. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738 – Назва з екрану.

106. Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю [Електронний ресурс] / Представництво Світового банку в Україні. Контрольний стандарт № 7. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/04/16/1059> – Назва з екрану.

107. Міжнародні страхові організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%> – Назва з екрану.

108. Міфи та реалії українського лісу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/articles/40760?articleslug=mifi_ta_realiyi_ukrayinskogo_lisu&rubric=40 – Назва з екрану.

109. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Є. В. Мних. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.

110. Мойсеєнко І. П. Моделі аналізу економічної безпеки суб'єктів господарювання / І. П. Мойсеєнко, М. Я. Демчишин // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №10. – С. 64-73.

111. Морське страхове бюро України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukringroup.com.ua/ua/insurance/dictionary/word> – Назва з екрану.

112. Моторне (транспортне) страхове бюро України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.mtsbu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=119 – Назва з екрану.

113. Мошенський С. З. Фінансова глобалізація: загрози і переваги для інвестиційної безпеки України [Електронний ресурс] / С. З. Мошенський // Проблеми системного підходу в економіці. – 2007. – № 4. – С. 10-16. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-4/Moshenskiy_407.htm

– Назва з екрану.

114. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 462 с.

115. НАСК «Оранта» стане системообразуючою компанією страхового холдингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.strahovatel.com.ua/blog/insurers/oranta/232> – Назва з екрану.

116. Науменкова С. Фактори формування фінансової стійкості страхової організації / С. Науменкова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Економіка». – 2006. – №81-82. – С. 100-102.

117. Нечволод Л. І. Сучасний словник іноземних слів / Л. І. Нечволод. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 768 с.

118. Об'єднання страхових організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://insins.net/insurance/42-obyednannya-strahovih-organzacy.html> – Назва з екрану.

119. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Методика Нацбанку (2005 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70693> – Назва з екрану.

120. Організаційно-правові форми страхової діяльності. Об'єднання страховиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uig.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=41 – Назва з екрану.

121. Орлюк О. П. Фінансове право : навчальний посібник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 808 с.

122. Осадець С. Страхування : підручник / керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.

123. Пархомчук Д. Аварийный май / Д. Пархомчук // Инвестгазета. – 2007. – №19. – С. 26-27.

124. Пахненко О. М. Використання інструментів фінансового ринку як альтернативного механізму перестрахування / О. М. Пахненко,

О. В. Козьменко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – №1. – С. 114-118.

125. Петров А. Ю. Комплексный анализ финансовой деятельности банка : учебник / А. Ю. Петров, В. И. Петрова. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 560 с.

126. План заходів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mk.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/5432/nac_plan_diy.doc – Назва з екрану.

127. Пластун В. Л. Проблеми страхового шахрайства та практика його уникнення / В. Л. Пластун // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Випуск 254: в 6 т. – Т. II. – С. 477-488.

128. Пластун О. Л. Організаційні основи забезпечення банківської безпеки / О. Л. Пластун, О. М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Вип. 31. – С. 226-236.

129. Плиса В. Й. Модель державного регулювання страхового ринку в Україні / В. Й. Плиса // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.10. – С. 209-215.

130. Плиса В. Й. Страхування : навч. посібник. / В. Й. Плиса – 2-е вид. – К. : Каравела, 2008. – 392 с.

131. Позднякова Л. О. Страхові процеси в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01. – «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л. О. Позднякова ; Нац. академія ДПС України. – Ірпінь : [б. в.], 2004. – 18 с.

132. Приказюк Н. В. Державне регулювання страхового ринку України: тенденції та перспективи розвитку / Н. В. Приказюк // Фінанси України. – 2010. – №7. – С. 101-109.

133. Про затвердження Методики формування резервів із страхування життя [Електронний ресурс] / Розпорядження Державної комісії з ре-

гулювання ринків фінансових послуг від 27.01.2004 № 24. – Режим доступу : [http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews\[pointer\]=40&tx_ttnews\[tt_news\]=4459&tx_ttnews\[backPid\]=792&cHash=32d5b62393](http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews[pointer]=40&tx_ttnews[tt_news]=4459&tx_ttnews[backPid]=792&cHash=32d5b62393) – Назва з екрану.

134. Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестраховання у страховика (перестраховика) нерезидента / Постанова Кабінету міністрів України від 4 лютого 2004 р. № 124.

135. Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя [Електронний ресурс] / Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 17.12.2004 № 3104. – Режим доступу : [http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews\[pointer\]=37&tx_ttnews\[tt_news\]=2829&tx_ttnews\[backPid\]=792&cHash=33681c3712](http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews[pointer]=37&tx_ttnews[tt_news]=2829&tx_ttnews[backPid]=792&cHash=33681c3712) – Назва з екрану.

136. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] / Положення, затверджене Указом Президента України від 23 листопада 2011 № 1070/2011. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011> – Назва з екрану.

137. Про основи національної безпеки України / Закон України від 19 червня 2003 року №964-IV.

138. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07 березня 1996 р. № 85/96-ВР [зі змін.] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0> – Назва з екрану.

139. Раздина Е. В. Экономическая безопасность: сущность и тенденции развития: дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01. – «Экономическая теория» / Е. В. Раздина ; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М. : [б. в.], 1998. – 162 с.

140. Рейтман Л. И. Страхование дело : учебник / Л. И. Рейтман, Е. В. Коломин, А. П. Плешков и др.; под общ. ред. Л. И. Рейтмана. – М. : Банковский и биржевой центр, 1992. – 524 с.

141. Роєнко В. В. Теоретичні аспекти визначення інвестиційних ресурсів страхових компаній / В. В. Роєнко, О. М. Деркач // Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации : труды

XIV міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів (21-23 марта 2012 г.) / Тавричеський національний університет ім. В. І. Вернадського. – Симферополь, 2012. – С. 173-174.

142. Роль страхових брокерів у розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2009_4/22.pdf – Назва з екрану.

143. Романовський М. В. Фінансова система і фінансова безпека Росії [Електронний ресурс] / М. В. Романовський, Н. Г. Иванова. – Режим доступу : <http://bief.ru/wp-content/uploads/2010/04/03.pdf> – Назва з екрану.

144. Ромашкин А. В. Государственное регулирование страховой деятельности в США / А. В. Ромашкин // Финансы. – 2005. – №6. – С. 57-60.

145. Ромашкин Т. В. Развитие фирмы в условиях глобализации : дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 – «Экономическая теория» / Т. В. Ромашкин. – Саратов : СГСЭУ, 2008. – 186 с.

146. Рубан О. О. Місце фінансової безпеки страхового ринку у системі фінансової безпеки держави / О. О. Рубан, О. М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Вип. 32. – С. 397-405.

147. Рубан С. О. Сучасні тенденції розвитку майнового страхування в Україні / С. О. Рубан, О. О. Рубан, О. М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 жовтня 2011 р.), у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Т. 2. – С. 148-150.

148. Самойловський А. Л. Державне регулювання страхової діяльності як складова державного регулювання економіки країни / А. Л. Самойловський // Финансовая консультация. – 2000. – № 49. – С.15-19.

149. Сербиновский Б. Ю. Страховое дело : учебное пособие для вузов / Б. Ю. Сербиновский, В. Н. Гарькуша. – Ростов н/Д : «Феникс», 2000. – 384 с.

150. Сокол, С.В. Страховий ринок та основні загрози його фінансовій

безпеці / С. В. Сокол, О. М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2012. – Вип. 34. – С. 285-290.

151. Сорокіна І. В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства / І. В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №12. – С. 114-123.

152. Стан та перспективи розвитку перестраховування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uig.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=300&Itemid=46 – Назва з екрану.

153. Стандарт наглядової діяльності № 1 у сфері ліцензування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/04/16/1063> – Назва з екрану.

154. Стельмах С. А. Сущность и место финансовой безопасности банка в обеспечении его эффективного развития / С. А. Стельмах // Бизнесинформ. – 2009. – № 2(3). – С. 120-122.

155. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / А. М. Стельмашук. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.

156. Страховий ринок: консолідовані звітні дані за 2009 рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html> – Назва з екрану.

157. Страховий ринок: консолідовані звітні дані за 2010 рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.

158. Страховий ринок: показники у розрізі видів страхування за 2005-2008 роки [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html> – Назва з екрану.

159. Страховики створять Аграрний пул і працюватимуть на селі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agronews.in.ua/node/2423> – Назва з екрану.

160. Стубайло Т. Інтеграція іноземного банківського капіталу в країни Центральної та Східної Європи [Електронний ресурс] / Т. Стубайло // Схід. – 2011. – №2(109). – С. 35-41. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=81282 – Назва з екрану.

161. Сундук А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук – спец. 08.10.01. «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / А. М. Сундук ; НАН України. – К. : [б. в.], 2006. – 20 с.

162. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія / А. І. Сухоруков. – К. : НІПМБ, 2004. – 117 с.

163. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : навчальний посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.

164. Теліженко О. М. Розвиток фінансового ринку в контексті формування фінансової безпеки країни / О. М. Теліженко // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – №1. – С. 28-33.

165. Тимофеев Ю. А. Финансовая безопасность – важнейший элемент экономической безопасности страны [Электронный ресурс] / Ю. А. Тимофеев, И. Р. Бажутина // Вестник Удмуртского университета. – 2005. – №6(1). – С. 60-68. – Режим доступа : http://vestnik.udsu.ru/2005/2005-06_1/vuu_05_061_06.pdf – Название с экрана.

166. Тимчак М. В. Особливості світового досвіду державного регулювання страхового ринку в умовах розвитку вітчизняного ринку страхування [Електронний ресурс] / М. В. Тимчак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2009. – № 3. – С. 12-14. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2009_28_3/statti/2_24.htm – Назва з екрану.

167. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: теорія, методологія та практика : монографія / Н. В. Ткаченко. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕГ, 2009. – 570 с.

168. Ткаченко Н. В. Міжнародний досвід регулювання перестрахових операцій / Н. В. Ткаченко // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. 2009. – Вип. 22. – С. 58-66.

169. Ткаченко Н. В. Страхування : навчальний посібник / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2007. – 376 с.
170. Тронин Ю. Н. Основы страхового бизнеса / Ю. Н. Тронин. – М. : Издательство «Альфа-Пресс», 2006. – 472 с.
171. Українська страхова компанія «Княжа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ffu.org.ua/ukr/sponsors/10> – Назва з екрану.
172. Фролов Т. А. Мировая экономика: конспект лекций [Электронный ресурс] / Т. А. Фролов. – Таганрог : ТРТУ, 2005. – 148 с. – Режим доступа : http://www.aup.ru/books/m175/4_3.htm – Название с экрана.
173. Фурман В. М. Вплив державної політики і системи регулювання на діяльність страховиків в Україні / В. М. Фурман // Економіст. – 2004. – №10. – С. 44-47.
174. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія / В. М. Фурман – К. : КНЕУ, 2005. – 296 с.
175. Черникова Е. В. Финансовая безопасность как элемент системы национальной безопасности государства [Электронный ресурс] / Е. В. Черникова, О. С. Высоцкая // Закон. – 2010. – №7. – С. 37-43. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1403298> – Название с экрана.
176. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С. М. Чистов. – К. : КНЕУ, 2002. – 208 с.
177. Шевчук О. О. Економіко-математичне моделювання діяльності страхової компанії. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 – «Економіко-математичне моделювання» / О. О. Шевчук ; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів : [б. в.], 2003. – 187 с.
178. Шимов В. Н. Словарь современных экономических и правовых терминов / под ред. В. Н. Шимов. – Минск : Амалфея, 2002. – 816 с.
179. Шірінян Л. В. Визначення фінансової стійкості страхових компаній і підприємств / Л. В. Шірінян // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 70-81.
180. Шірінян Л. В. Фінансова стійкість страхових компаній та шляхи її

забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / Л. В. Шірінян ; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків : [б. в.], 2007. – 19 с.

181. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

182. Шлыков В. Экономическая безопасность предприятия / В. Шлыков // Рес., информ., снабж., конкур. – 1997.– №6. – С. 61-63.

183. Шукрулло Ш. Развитие страхового рынка в системе экономической безопасности Республики Таджикистан : дисс. на соискание науч. Степени докт. екон. наук : спец. 8.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономическая безопасность» / Ш. Шукрулло. – Душанбе : [б. в.], 2009. – 163 с.

184. Шулешова І. В. Фінансова стійкість страхових компаній та шляхи її забезпечення / І. В. Шулешова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2011. – №2. – 5 с.

185. Шумелда Я. П. Страхування : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Я. П. Шумелда. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Тернопіль : Джура, 2006. – 296 с.

186. Щербаков В. А. Страхование : учебное пособие / В. А. Щербаков, Е. В. Костяева. – М. : КНОРУС, 2007. – 312 с.

187. Що експортує Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://project.ukrinform.ua/news/28897> – Назва з екрану.

188. Щодо активізації інвестиційної діяльності страхових компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/36.htm> – Назва з екрану.

189. Юрій С. І. Фінанси: вишкіл студії: навчальний посібник / за ред. С. І. Юрій; Мін-во освіти і науки України, Тернопільська академія н/г. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 357 с.

190. Ядерний страховий пул [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hdi.ua/ua/insurance-directory/insurance-institutions/yasp> – Назва з екрану.

191. Ярова Г. М. Механізм забезпечення фінансової стійкості страхових організацій на страховому ринку України / Г. М. Ярова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer27/93.pdf> – Назва з екрану.

192. CEA Statistics N 41: The European Health Insurance Market in 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.cea.eu/index.php?page=statistics> – Title from the screen.

193. Chant J. Financial Stability As a Policy Goal, in Essays on Financial Stability / J. Chant, A. Lai, M. Illing and other // Bank of Canada Technical Report. – 2003. – № 95. – P. 3–4.

194. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability [Electronic resource] / A. Crockett // Gonville and Caius College Cambridge. – 1997. – №6. – 60 p. – Mode of access : http://aulavirtual.bde.es/wav/documentos/area_docu_estabilidad_1.pdf – Title from the screen.

195. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance [Electronic resource] // Official Journal of the European Union. – 2009. – 155 p. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:335:0001:0155:en:PDF> – Title from the screen.

196. Duisenberg F. The Contribution of the Euro to Financial Stability in Globalization of Financial Markets and Financial Stability / F. Duisenberg // Nomos Verlagsgesellschaft. – 2001. – P. 37-51.

197. Ferguson R. Should Financial Stability Be An Explicit Central Bank Objective? [Electronic resource] / R. Ferguson // Federal Reserve Board. – 2002. – 13 p. – Mode of access : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2002/gfs/eng/ferguson.pdf> – Title from the screen.

198. Financial Stability Review // Norwegian Central Bank. – 2003. – 55 p.

199. Foot M. What Is ‘Financial Stability’ and How Do We Get It? / M. Foot [Electronic resource] // The Roy Bridge Memorial Lecture (United Kingdom: Financial Services Authority). – 2003. 10 p. – Mode of access : <http://www.fsa.gov.uk/library/communication/speeches/2003/sp122.shtml> – Title from the screen.

200. Fujing Y. Financial Opening and Financial Security / Y. Fujing // Chinese Journal of International Politics. – 2007. – Vol. 1. – P. 559–587.

201. General insurance claims fraud [Electronic resource] / Association of British Insurers. – 2009. – 22 p. – Access mode : www.abi.org.uk/Publications/55680.pdf – Title from the screen.

202. Holsen J. The Less Developed Countries and the International Monetary Mechanism / J. Holsen, J. Waelbroeck // American Economic Review. – 1976. – Vol. 66. – №2. – P. 171-176.

203. International Actuarial Association [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.actuaries.org/index.cfm?lang=EN&DSP=ABOUT&ACT=INDEX> – Title from the screen.

204. International Association for Study of Insurance Economics [Electronic resource]. – Access mode : http://www.enotes.com/topic/International_Association_for_the_Study_of_Insurance_Economics – Title from the screen.

205. International Association of Insurance Supervision [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.iaisweb.org/About-the-IAIS-28> – Title from the screen.

206. International Association of Mutual Insurance Companies [Electronic resource]. – Access mode : <http://insurance.e-articles.info/title/The-organization-of-mutual-insurance> – Title from the screen.

207. International Cooperative and Mutual Insurance Federation [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.icmif.org/about-icmif> – Title from the screen.

208. International Union of Marine Insurance [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.iumi.com/about-iumi/general-information/mission-and-vision> – Title from the screen.

209. Large A. Financial Stability: Maintaining Confidence in a Complex World, in Financial Stability Review / A. Large // Bank of England. – 2003. – P. 170-174.

210. Lloyd's [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lloyds.com/Lloyds/About-us> – Title from the screen.

211. Mishkin F. Global Financial Instability: Framework, Events, Issues /

F. Mishkin // Journal of Economic Perspectives, 1999. – Vol. 13. – P. 3–20.

212. Misra M. Financial Stability: Role of the Regulator and the Sovereign /M. Misra // Bank of India. – 2008. – P. 25-29.

213. Oliver, Wyman & Co [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oliverwyman.com> – Title from the screen.

214. Potential impact of Solvency II on financial stability [Electronic resource] // European Central Bank. – July 2007. – 57 p. – Access mode : <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/potentialimpactsolvencyiionfinancialstability200707en.pdf> – Title from the screen.

215. Report on the Stability of the German Financial System [Electronic resource] // Deutsche Bundesbank. 2003. – Monthly Report. – 47 p. – Mode of access : http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Financial_Stability_Review/2003_financial_stability_review.pdf?__blob=publicationFile – Title from the screen.

216. Sustaining Your Nonprofit Into the Future: A Curriculum for Home and Community Based Service Providers Part III: Financial Stability: Balancing Revenue Against the Cost of Providing Services [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dhs.state.mn.us/sustainability/> – Title from the screen.

217. The European Federation of Insurance Intermediaries [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bipar.eu/en/key-issues-positions/principles> – Title from the screen.

218. Triche J. C. Financial Stability and the Insurance Sector / J. C. Triche // The Geneva Papers. – 2005. – №30. – P. 65-71.

219. Warren R. The search for financial security / R. Warren. – New York : Columbia University Press, 1940. – 113 p.

220. Wellink N. Current Issues in Central Banking / N. Wellink // Central Bank of Aruba, 2002. – P. 14-18.

221. Yilmaz D. Financial security and stability. Measuring and Fostering the Progress of Societies [Electronic resource] / D. Yilmaz // The OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy. – 2010. – 17 p. – Mode of access : <http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/ceea/meetings/UNCEEA-5-19.pdf> – Title from the screen.

Додатки

Додаток А

Теоретична база дослідження «фінансової безпеки держави»

Таблиця А.1 – Виокремлення підходів до розуміння сутності поняття «фінансова безпека держави»

Автор	Визначення
Ресурсний підхід	
Романовський М.В., Іванова Н.Г.[143]	готовність і здатність національної фінансової системи, її інститутів та інструментів забезпечувати <i>ефективне функціонування всіх каналів розподілу і перерозподілу грошових коштів</i> , у тому числі – за наявності внутрішніх і зовнішніх загроз, між усіма сферами економіки (державою, суб'єктами господарювання та домашніми господарствами).
Сухоруков А.І.[163]	захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави <i>ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси</i> країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань.
Тимофєєв Ю.А., Бажутіна І.Р. [165]	стан економіки, при якому забезпечується <i>формування позитивних фінансових потоків</i> держави в обсягах, необхідних для виконання державних завдань і функцій.
Геєць В.М. [34]	захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, <i>забезпеченість</i> домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави <i>фінансовими ресурсами</i> , достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань.
Функціональний підхід	
Галочкина О.А.[31]	стан фінансово-банківської системи, при якому держава може в певних межах <i>гарантувати економічні умови</i> функціонування державних установ влади і ринкових інститутів.
 Чернікова Є.В. Висоцька О.С. [175]	здатність <i>забезпечувати</i> стійкість економічного розвитку держави; <i>нейтралізувати</i> вплив світових фінансових криз і навмисних дій інших учасників світової економічної системи на національну економіку; <i>гарантувати</i> стійкість платіжно-розрахункової системи, <i>не допускати</i> великомасштабного відтоку капіталів за кордон, <i>вживати заходів</i> для нездійснення злочинів та адміністративних правопорушень у фінансовій сфері; <i>запобігати</i> конфліктам між владою різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи; <i>залучати і використовувати</i> кошти іноземних запозичень на оптимальних для національної економіки умовах; <i>стимулювати</i> за допомогою податків розвиток важливих для країни видів господарської діяльності, галузей та регіонів і т.д.

Продовження таблиці А.1

Автор	Визначення
<p>Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджено Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 за №60 [105]</p>	<p><i>Системний підхід</i> такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.</p>
<p>Юрій С.І. Федоров В.М [189]</p>	<p>захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.</p>
<p>Єрмошенко М.М. [64]</p>	<p>такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток.</p>
<p>Барановський О.І. [14]</p>	<p>стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.</p>
<p>Шлемко В.Т. Бінько І.Ф. [181]</p>	<p>такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.</p>
<p>Мунтіян В.І. [114], Губський Б.В.[45]</p>	<p>такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.</p>

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Характеристика функцій СРО в Україні

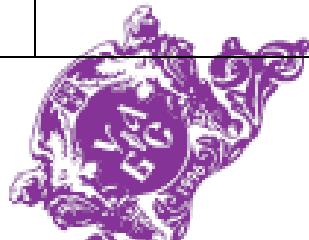
Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
Ліга страхових організацій України (ЛСОУ)	1992 р.	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз сучасних тенденцій розвитку страхового ринку та формування інформаційної бази за кожним напрямком страхової діяльності; – організація процесу підготовки та перепідготовки кадрів у сфері страхування; – зв'язок страхових компаній (СК) з найбільшими міжнародними страховими об'єднаннями та активна взаємодія у спільних напрямках; – участі у обговоренні та створенні законодавчих актів, що стосуються питань розвитку вітчизняної страхової справи; – тісної співпраці з органами державної влади країни у напрямку спільної координації у вирішенні нагальних проблем, які існують на українському страховому ринку; – взаємодії з міжнародними страховими об'єднаннями та співпраці у напрямку забезпечення фінансової безпеки страхового ринку; – створення спеціальних комісій та експертних рад; – проведення конференцій та семінарів, присвячених проблемам розвитку страхування в Україні 	84 СК
Асоціація «Українська федерація ubezpieczenia» (АУАУ)	2008 р.	<ul style="list-style-type: none"> – координація діяльності Учасників Асоціації в організації страхового бізнесу; – представництво інтересів її Учасників перед органами влади та самоврядування, міжнародними організаціями, іншими юридичними та фізичними особами; – дотримання вимог законодавства щодо формування та розміщення страхових резервів, платоспроможності та достатності капіталу Учасників Асоціації; – розроблення проєктів нормативно-правових актів, сприяння їх прийняттю та впровадженню; – впровадження положень «Солвенсі 1» та «Солвенсі 2»; – встановлення зв'язків із засобами масової інформації та громадськістю; – сприяння підвищенню кваліфікації і професіоналізму керівників та працівників Учасників Асоціації; 	Провідні компанії класичного страхового ринку України (НАСК «Оранта», ВАТ УСК «Дженералі Гарант», ЗАТ АСК «ІНГО Україна», СГ «ТАС», ВАТ СК «Універсальна», ЗАТ СК «АХА

Продовження таблиці Б.1

Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
		<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення впровадження Учасникам Асоціації в свою діяльність міжнародних стандартів фінансового обліку і проведення ними міжнародного аудиту; – сприяння та заохочення Учасників Асоціації до отримання рейтингів за національними та міжнародними рейтинговими стандартами; – забезпечення надання Учасниками Асоціації взаємодопомоги з метою забезпечення виплат страхових відшкодувань; – надання кваліфікованої допомоги та підтримки Учасникам Асоціації у питаннях, пов'язаних зі зміною страхового законодавства; – пошук джерел фінансування діяльності Асоціації, її Учасників та проектів, в яких зацікавлені Учасники Асоціації; – ведення переговорів щодо інвестування коштів в діяльність Учасників Асоціації зокрема та Асоціації загалом. 	<p>Страхування», ЗАО СК «Дженералі Гарант страхування життя», ЗАТ «Європейське туристичне страхування», ЗАТ СК «Оранта-Життя», ЗАТ «Просто-страхування. Життя і пенсія».</p>
Асоціація «Страховий бізнес» (АСБ)	2004 р.	<ul style="list-style-type: none"> – захищати інтереси та права учасників Асоціації; – сприяти розвитку страхового ринку України; – надавати допомогу у питаннях розвитку страхового законодавства, методології та методики страхування; – налагоджувати співпрацю із органами державної влади, громадськими та міжнародними організаціями з питань регулювання, законодавчого забезпечення та функціонування ринку страхових послуг; – сприяти професійній діяльності учасників асоціації, здійснювати їм необхідну консультативну та організаційну допомогу у проведенні страхового бізнесу; – проводити заходи щодо популяризації страхової діяльності серед населення та юридичних осіб; – забезпечувати учасників Асоціації необхідною інформацією щодо прийнятих законодавчих та нормативних актів, подій та тенденцій, що відбуваються на ринку фінансових послуг, нових наукових та методичних розробок в країні та за її межами; – сприяти взаєморозумінню між учасниками Асоціації, допомагати у вирішенні взаємних конфліктів. 	<p>Кожне підприємство, установа, організація, яка здійснює свою діяльність на ринку страхових послуг, яка визнає Статут Асоціації, своєчасно сплачує періодичні членські внески, а також бере участь в діяльності Асоціації.</p>

Продовження таблиці Б.1

Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
Федерація страхових посередників України (ФСПУ)	2003 р.	<ul style="list-style-type: none"> – сприяння розвитку посередницької діяльності на страховому ринку в Україні, – представництво інтересів Членів ФЕДЕРАЦІЇ в органах державної влади, – управління, захист прав та інтересів учасників посередницької діяльності на ринку страхових послуг, – забезпечення всебічних зв'язків із громадськістю, тощо. – 	14 членів, у т.ч. Представництво "АОН Лімітід", ТОВ "Страховий брокер ДЕДАЛ", ТОВ "Страховий брокер РОЛЛ", ТОВ "УКЛЛОЙД", ТОВ "Страховий брокер КОНСОРИС" тощо.
Асоціація професійних страхових посередників України (АПСПУ)	1997 р	<ul style="list-style-type: none"> – участь у створенні нормативно-правових актів у сфері посередництва на страховому ринку; – підготовка та перепідготовка страхових брокерів та агентів; – створення програмного забезпечення для діяльності страхових посередників; – участь у міжнародних страхових організаціях та спільних проектах розвитку глобального страхового ринку 	Страхові брокери та агенти
Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація аварійних комісарів» (ВВААК)	2005 р.	<ul style="list-style-type: none"> – розробляються 	Страхові компанії, експертні фірми, асистанс-компанії

Продовження таблиці Б.1

Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
Авіаційне страхове бюро України (АСБУ)	1998 р.	<ul style="list-style-type: none"> - координація діяльності страхових компаній, що займаються авіаційним страхуванням; - здійснення управління процесом авіаційного страхування в Україні; - складання прогнозів розвитку страхового ринку авіаційного страхування; - сприяння активній співпраці страховиків з підприємствами, які експлуатують авіаційний транспорт; - проведення консультацій з економічних та технічних аспектів здійснення авіаційного страхування; - створення ефективних програм страхування авіаційних ризиків; - співпраця з міжнародними страховими організаціями 	
Морське страхове бюро України (МСБУ)	1994 р.	<ul style="list-style-type: none"> - координація діяльності національних страховиків у галузі страхування на морському транспорті; - дослідження та прогнозування національного ринку страхових послуг у галузі торговельного мореплавства; - організація співпраці з підприємствами, їхніми об'єднаннями та іншими організаціями, які експлуатують або обслуговують засоби морського транспорту; - підготовка та внесення на розгляд державних органів пропозицій стосовно законодавчих та інших нормативних актів з морського страхування, розроблення рекомендацій з методології проведення відповідних видів морського страхування; - сприяння впровадженню прийнятих у міжнародній практиці умов морського страхування та форм уніфікованих полісів; - збір, аналіз та публікування статистичних даних щодо збитків на морському транспорті; - розроблення програм та методів страхування морських ризиків, заходів щодо запобігання страховим випадкам; - організація та проведення консультацій з технічних, економічних і юридичних питань, пов'язаних з класифікацією страхових випадків, визначенням розміру збитків та страхового відшкодування; 	

Продовження таблиці Б.1

Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
		<ul style="list-style-type: none"> - організація та проведення науково-практичних заходів з питань страхування на морському транспорті, забезпечення методичними матеріалами, інформаційне забезпечення страховиків та страхувальників; - видання бюлетенів і довідників, проведення навчання, підвищення кваліфікації, організація конференцій, семінарів тощо; - представництво інтересів страховиків-членів МСБ у міжнародних об'єднаннях страховиків. 	
Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ).		<ul style="list-style-type: none"> здійснення виплат із централізованих страхових резервних фондів компенсацій та відшкодувань на умовах, передбачених цим Законом; - управління централізованими страховими резервними фондами, що створюються при МТСБУ для забезпечення виконання покладених на нього функцій. - забезпечення членства України в міжнародна системі автомобільного страхування «Зелена картка» та виконання загальновизначених зобов'язань перед уповноваженими організаціями інших країн - членів цієї системи; - збирання необхідної інформації про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності для узагальнення та внесення пропозицій щодо вдосконалення механізму здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності; - співробітництво з уповноваженими організаціями інших країн у галузі страхування цивільно-правової відповідальності, координація обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників та/або водіїв транспортних засобів - нерезидентів у разі в'їзду їх на територію України та власників та/або водіїв транспортних засобів - резидентів - у разі їх виїзду за межі України; - співробітництво з органами Міністерства внутрішніх справ України та іншими органами державної влади з питань обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності; - розробка зразків страхових полюс, і договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, що затверджуються Уповноваженим органом; - надання страховикам інформації щодо страхових випадків стосовно конкретних страхувальників 	Страхові компанії, які здійснюють обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.

Продовження таблиці Б.1

Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
Українське медичне страхове бюро (УМСБ)	1999 р.	<ul style="list-style-type: none"> — представляє інтереси своїх членів у відносинах з державними органами України, міжнародними організаціями та ін.; — розробляє методологію медичного страхування, стратегію і тактику його впровадження в Україні; — сприяє формуванню розвинутої інфраструктури медичного страхового ринку в Україні; — аналізує стан і перспективи розвитку медичного страхування в Україні та за її межами; — аналізує чинне законодавство України з питань страхової діяльності та охорони здоров'я; — залучає членів Асоціації до участі у виконанні програм з питань удосконалення медичного обслуговування населення з використанням медичного страхування; — сприяє залученню іноземних інвесторів для розробки і впровадження програм медичного страхування; — проводить конференції, семінари та інші заходи науково-практичного характеру; — пропагує ідеї страхової медицини серед широких верств населення України тощо. 	30 страхових, компаній України.
Аграрне страхове бюро (АСБ)	2011 р.	розробляються	15 СК, у т.ч. "Альфа-Гарант", "АСКА", "Брокбізнес", "Еталон", "Європейський страховий альянс", "ІНГО Україна", "Оранта", "Оранта-Січ", "Провідна" тощо

Продовження таблиці Б.1

Назва СРО	Рік створення	Функції, завдання	Основні учасники об'єднання
Товариство актуаріїв України (ТАУ)	2000 р.	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення безперешкодного впровадження актуарної справи та фінансових методів у страхову справу; – створення належних умов для здійснення професійної підготовки вітчизняних актуаріїв; – створення системи інформаційного забезпечення діяльності професійних актуаріїв країни; – активне співробітництво з міжнародними страховими організаціями та професійними об'єднаннями актуаріїв світу 	Професійні актуарії, які пройшли спеціальну підготовку та мають сертифікати на здійснення актуарної діяльності у страхових компаніях України
Українське актуарне товариство (УАТ)	1999 р.	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення високого професійного рівня діяльності актуаріїв, захист їхніх прав та інтересів; – впровадження методів актуарної і фінансової математики в страхову та банківську сфери; – розробка і впровадження програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації актуаріїв; – інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності актуаріїв; – розвиток зв'язків з міжнародними професійними організаціями. 	Фізичні особи — спеціалісти з актуарної та фінансової математики, які мають відповідну кваліфікацію і можуть займатися актуарними розрахунками.
Ядерний страховий пул (ЯСП)	2003 р.	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення координації страхових компаній, які є членами пулу; – створення умов для підтримання фінансової безпеки страхування за допомогою утворення страхової організації (пулу), що діє на засадах солідарної відповідальності його членів-страховиків; – проведення операцій перестраховування ядерних ризиків у зарубіжних ядерних страхових пулах розвинених країн. 	

Джерело: Складено автором на основі [1; 96; 111; 112].

Таблиця Б.2 – Характеристика міжнародних асоціативних об'єднань і товариств у сфері страхування

Назва організації	Штаб-квартира та дата реєстрації	Функції організації
Міжнародна асоціація зі страхування кредитів (International Credit Insurance Association, ICIA)	Цюріх, Швейцарія, 1946 р.	<ul style="list-style-type: none"> • координація зусиль країн-учасниць асоціації з метою забезпечення ефективної системи страхування експортних кредитів; • дослідження різних аспектів проведення експортного кредитування та його страхування у різних країнах;
Міжнародна асоціація товариств взаємного страхування (International Association of Mutual Insurance Companies, IAMIC)	Амстердам, Нідерланди, 1963 р.	<ul style="list-style-type: none"> • координація діяльності товариств у питаннях взаємного страхування; • представлення інтересів учасників асоціації у різних міжнародних організаціях; • співпраця з товариствами та національними федераціями взаємного страхування з різних країн; • розробка спільних рекомендацій та обмін інформацією у страховій галузі;
Міжнародна асоціація страхових нагляdiv (International Association of Insurance Supervision, IAIS)	Базель, Швейцарія, 1994 р.	<ul style="list-style-type: none"> • дослідження та вирішення проблем, пов'язаних з процедурою регулювання та нагляду за діяльністю страховиків та інших учасників страхового ринку;
Міжнародна асоціація страхових і перестраховальних посередників (The European Federation of Insurance Intermediaries, VIPAR)	Париж, Франція, 1937 р.	<ul style="list-style-type: none"> • проведення досліджень у сфері страхового посередництва, маркетингової діяльності страхових агентів, брокерів та страховиків; • забезпечення ефективного процесу обміну інформацією між учасниками страхового ринку;
Міжнародній асоціації страхових досліджень (International Association for Study of Insurance Economics, IASIE)	Женева, Швейцарія, 1973 р.	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення розвитку наукових досліджень у страховій справі; • організація та координація діяльності учасників страхового ринку щодо участі у наукових програмах зі страхування; • проведення семінарів та практичних конференцій; • видання ряду періодичних збірників, присвячених дослідженню проблем страхування у світі;
Міжнародна організація актуаріїв (International Actuarial Association, IAA)	Брюссель, Бельгія, 1895 р.	<ul style="list-style-type: none"> • проведення фундаментальних досліджень з актуарної справи; • розробка рекомендацій з формування тарифної політики страховиків; • координація діяльності національних актуарних організацій;

Продовження таблиці Б.1

Назва організації	Штаб-квартира та дата реєстрації	Функції організації
Міжнародне страхове товариство (International Insurance Society, IIS)	Нью-Йорк, США, 1965 р.	<ul style="list-style-type: none"> створення та реалізація наукових програм у страховій сфері; організація ефективного процесу обміну інформацією; проведення міжнародних симпозіумів та семінарів; видавництво розроблених рекомендацій та пропозицій у страховій галузі;
Міжнародний союз страховиків технічних ризиків	Мюнхен, Німеччина, 1968 р.	<ul style="list-style-type: none"> координація діяльності провідних страхових компаній світу у напрямку розробки різних програм у сфері дослідження технічних ризиків; видання спеціалізованої наукової літератури зі страхування;
Міжнародне товариство аналізу ризику (International Society of Risk Analysis, ISRA)	Маклін, США, 1981 р.	<ul style="list-style-type: none"> дослідження проблеми визначення різних видів небезпек; вивчення проблем оцінки ризиків здоров'я людини; побудова моделей аналізу можливих ризиків екологічних катастроф; побудова інформаційної системи даних про статистичний розподіл та аналіз ризиків настання страхових випадків.
Міжнародна федерація кооперативного та взаємного страхування (International Cooperative and Mutual Insurance Federation, ICMIF)	Бодон, Великобританія, 1922 р.	<ul style="list-style-type: none"> проведення спільної роботи та координація діяльності страхових компаній у страхуванні та перестрахованні; організаційно-технічна та фінансова підтримка у створенні інфраструктури кооперативного страхування; співпраця та спільна реалізація проектів з Міжнародним кооперативним альянсом;
Міжнародний союз морського страхування (International Union of Marine Insurance, IUMI)	Цюріх, Швейцарія	<ul style="list-style-type: none"> організація ефективного процесу обміну даними між учасниками союзу; проведення наукових конференцій з питань розвитку морського страхування на світовому ринку.

Джерело: складено автором на основі [107; 99; 203; 204; 205; 206; 207; 208].

Додаток В

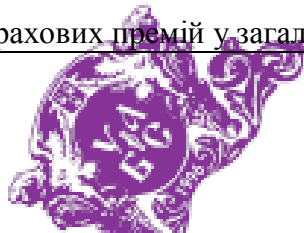
Характеристика факторів-стимуляторів і факторів-дестимуляторів

Таблиця В.1 – Індикатори окремих складових фінансової безпеки держави та направленість їх впливу

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Направленість впливу
Підгрупа 1. Бюджетна безпека		
1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	різноспрямований
1.2	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	
1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	
1.4	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	
1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	
Підгрупа 2. Боргова безпека		
2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	різноспрямований
2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	
2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	
2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	
2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	
2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	
2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	
2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	
2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	

Продовження таблиці В.1

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Направленість впливу
Підгрупа 4. Безпека грошового ринку та інфляційних процесів		
4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	різноспрямований
4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	
4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	
4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	
4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	односпрямований
4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	різноспрямований
Підгрупа 5. Валютна безпека		
5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	різноспрямований
5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	різноспрямований
Підгрупа 9. Стійкість страхового ринку		
9.1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	односпрямований
9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	односпрямований
9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	односпрямований
9.4	Рівень страхових виплат, %	односпрямований
9.5	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	різноспрямований
9.6	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	різноспрямований
9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	різноспрямований

Продовження таблиці В.1

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Направленість впливу
9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9%), %	різноспрямований
9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ, %	односпрямований
Підгрупа 10. Стійкість фондового ринку		
10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	односпрямований
10.2	Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	односпрямований
10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	різноспрямований

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Додаток Г

Таблиця Г.1– Динаміка показників складових фінансової безпеки держави у 2005-2011 роках

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	23,86	31,57	30,52	31,42	29,89	29,05	34,97
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↓	1,80	0,69	1,36	1,32	3,89	5,94	1,84
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	422,56	277,74	106,59	42,49	156,15	83,86	219,66
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↓	2,63	7,99	10,39	12,19	6,73	8,30	9,40
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	5,62	6,28	6,20	6,24	6,81	7,18	8,33
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	14,30	12,15	9,89	13,79	24,85	29,88	27,03
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	9,96	9,10	7,42	9,07	14,88	16,79	13,86
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓	182,11	208,89	227,06	240,91	368,91	496,84	696,65
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	25,01	25,55	18,19	14,20	34,58	36,14	27,04
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	2,38	1,14	0,89	0,70	1,14	0,93	0,24
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↓	2,95	1,66	1,57	1,26	2,09	1,93	1,46
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	3,59	3,05	2,47	4,71	9,97	13,09	20,14

Продовження таблиці Г.1

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Боргова безпека	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↓	1,86	0,67	0,45	0,37	2,22	4,52	8,40
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↓	6,45	6,18	5,59	8,62	15,68	19,39	28,36
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	140,65	128,22	128,25	140,86	91,60	112,68	100,00
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↑	0,24	0,23	0,22	0,24	0,23	0,22	0,22
	3.3	Податок на прибути, млн.	↑ ↑	28451,65	26172,10	34782,07	47856,82	33048,03	40359,07	44435,59
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↓	43,96	47,98	54,97	54,40	53,35	55,23	60,19
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↓	2,29	2,10	1,84	1,85	1,88	1,81	1,67
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	18,75	13,78	15,42	16,32	17,19	16,90	21,06
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	10,30	11,60	16,60	22,30	12,30	9,10	4,60
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	54,18	64,85	69,20	69,77	68,06	66,87	67,95
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	3,52	1,53	1,24	1,01	0,56	0,44	0,10

Продовження таблиці Г.1

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	-3,66	-1,45	0,00	4,30	47,92	1,85	1,20
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↓	34,30	38,06	32,26	43,90	48,33	42,56	51,05
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	130,09	118,42	131,79	138,74	55,82	131,77	100,52
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	0,77	0,77	0,77	0,85	0,73	0,82	0,80
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↑	-77,95	-61,87	-80,03	-103,16	-48,94	-68,24	-66,94
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	3268,00	4128,68	5331,71	7606,42	6702,48	8879,59	9791,55
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	0,23	0,19	0,19	0,19	0,10	0,11	0,09
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↑	135,11	76,95	88,81	4,77	5,74	6,43	0,65
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	0,35	0,33	0,30	0,35	0,33	0,27	0,29

Продовження таблиці Г.1

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (температурний приросту)	↑ ↑	59,73	34,00	49,48	22,18	-29,11	-1,98	-30,59
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↑	3,80	3,54	3,37	3,06	4,45	2,20	2,84
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	4036,50	3174,38	4773,81	5867,12	4179,94	4113,34	4806,93
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	24,13	27,38	30,90	28,70	21,12	17,46	6,36
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	23,00	35,00	47,00	53,00	51,00	55,00	49,40
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	15,10	30,63	37,66	46,80	50,61	46,28	41,64
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	2,33	2,54	2,50	2,53	2,24	2,13	2,00
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	73,57	58,36	76,45	98,29	56,86	63,28	67,73
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	2,15	3,26	4,35	4,56	4,05	3,93	2,76
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	22,60	18,80	23,40	29,40	33,00	26,40	27,40
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↓	4,08	4,17	4,27	4,32	5,40	4,29	4,91

Продовження таблиці Г.1

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Безпека страхового ринку	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	8,40	13,00	20,70	25,10	29,90	32,33	41,46
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,42	0,37	0,31	0,33	0,38	0,42	0,23
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9%), %	↑ ↓	0,66	0,67	0,69	0,71	0,72	0,74	0,75
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	0,16	0,11	0,07	0,05	0,04	0,05	0,07
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	69,38	39,79	78,31	13,51	14,32	28,61	17,58
	10.2	Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	6,51	9,23	6,70	15,12	21,39	12,77	19,58
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	29,07	46,34	51,37	75,05	96,22	97,67	97,70
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	2,94	6,60	6,80	3,90	3,30	4,10	10,44
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	48,95	51,50	52,60	61,20	60,00	61,98	65,96

Продовження таблиці Г.1

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фінансова безпека підприємств	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	-71564,38	-48813,10	-44919,10	-41025,10	-37131,10	13906,10	8371,46
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	415833,00	551729,00	717076,70	917035,50	806550,60	1067132,30	1087999,80
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	30,10	33,50	32,50	37,20	39,90	41,00	43,54

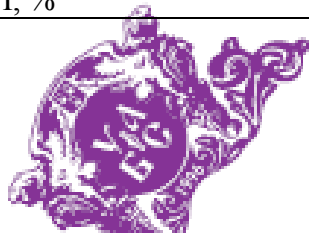
Таблиця Г.2 – Початкові дані для розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки держави у 2005-2011 роках

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	23,86	31,57	30,52	31,42	29,89	29,05	34,97
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↑	0,56	1,44	0,73	0,76	0,26	0,17	0,54
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	422,56	277,74	106,59	42,49	156,15	83,86	219,66
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑	0,38	0,13	0,10	0,08	0,15	0,12	0,11
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	5,62	6,28	6,20	6,24	6,81	7,18	8,33

Продовження таблиці Г.2

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	14,30	12,15	9,89	13,79	24,85	29,88	27,03
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	9,96	9,10	7,42	9,07	14,88	16,79	13,86
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓	182,11	208,89	227,06	240,91	368,91	496,84	696,65
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	25,01	25,55	18,19	14,20	34,58	36,14	27,04
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	2,38	1,14	0,89	0,70	1,14	0,93	0,24
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑	0,34	0,60	0,64	0,79	0,48	0,52	0,68
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑	0,28	0,33	0,40	0,21	0,10	0,08	0,05
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑	0,54	1,49	2,23	2,70	0,45	0,22	0,12
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑	0,15	0,16	0,18	0,12	0,06	0,05	0,04

Продовження таблиці Г.2

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	140,65	128,22	128,25	140,86	91,60	112,68	100,00
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓	4,25	4,33	4,47	4,17	4,39	4,62	4,54
	3.3	Податок на прибути, млн	↑ ↑	28451,65	26172,10	34782,07	47856,82	33048,03	40359,07	44435,59
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	0,44	0,48	0,54	0,54	0,53	0,55	0,60
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	18,75	13,78	15,42	16,32	17,19	16,90	21,06
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	10,30	11,60	16,60	22,30	12,30	9,10	4,60
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	54,18	64,85	69,20	69,77	68,06	66,87	67,95
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	3,52	1,53	1,24	1,01	0,56	0,44	0,10
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	-3,66	-1,45	0,00	4,30	47,92	1,85	1,20
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02

Продовження таблиці Г.2

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	130,09	118,42	131,79	138,74	55,82	131,77	100,52
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	0,77	0,77	0,77	0,85	0,73	0,82	0,80
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	3268,00	4128,68	5331,71	7606,42	6702,48	8879,59	9791,55
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	0,23	0,19	0,19	0,19	0,10	0,11	0,09
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	0,01	0,01	0,01	0,21	0,17	0,16	1,53
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	0,35	0,33	0,30	0,35	0,33	0,27	0,29
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑	59,73	34,00	49,48	22,18	-29,11	-1,98	-30,59
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	0,26	0,28	0,30	0,33	0,22	0,45	0,35
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	4036,50	3174,38	4773,81	5867,12	4179,94	4113,34	4806,93
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	24,13	27,38	30,90	28,70	21,12	17,46	6,36

Продовження таблиці Г.2

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	23,00	35,00	47,00	53,00	51,00	55,00	49,40
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	15,10	30,63	37,66	46,80	50,61	46,28	41,64
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	2,33	2,54	2,50	2,53	2,24	2,13	2,00
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	73,57	58,36	76,45	98,29	56,86	63,28	67,73
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	2,15	3,26	4,35	4,56	4,05	3,93	2,76
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	22,60	18,80	23,40	29,40	33,00	26,40	27,40
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	4,08	4,17	4,27	4,32	5,40	4,29	4,91
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	8,40	13,00	20,70	25,10	29,90	32,33	41,46
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,42	0,37	0,31	0,33	0,38	0,42	0,23

Продовження таблиці Г.2

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Безпека страхового ринку	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓	0,66	0,67	0,69	0,71	0,72	0,74	0,75
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	0,16	0,11	0,07	0,05	0,04	0,05	0,07
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	69,38	39,79	78,31	13,51	14,32	28,61	17,58
	10.2	Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	6,51	9,23	6,70	15,12	21,39	12,77	19,58
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	29,07	46,34	51,37	75,05	96,22	97,67	97,70
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	2,94	6,60	6,80	3,90	3,30	4,10	10,44
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	48,95	51,50	52,60	61,20	60,00	61,98	65,96
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	-71564,38	-48813,10	-44919,10	-41025,10	-37131,10	13906,10	8371,46
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	415833,00	551729,00	717076,70	917035,50	806550,60	1067132,30	1087999,80
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	30,10	33,50	32,50	37,20	39,90	41,00	43,54

Таблиця Г.3 – Початкові дані для розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки держави у 2007 році

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	Мін. значення	Макс. значення
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	23,86	31,57	30,52	23,86	31,57
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↓	0,56	1,44	0,73	0,56	1,44
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	422,56	277,74	106,59	106,59	422,56
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑	0,38	0,13	0,10	0,10	0,38
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	5,62	6,28	6,20	5,62	6,28
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	14,30	12,15	9,89	9,89	14,30
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	9,96	9,10	7,42	7,42	9,96
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США		182,11	208,89	227,06	182,11	227,06
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	25,01	25,55	18,19	18,19	25,55
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	2,38	1,14	0,89	0,89	2,38
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑	0,34	0,60	0,64	0,34	0,64
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑	0,28	0,33	0,40	0,28	0,40
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑	0,54	1,49	2,23	0,54	2,23
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑	0,15	0,16	0,18	0,15	0,18
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	140,65	128,22	128,25	128,22	140,65
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓	4,25	4,33	4,47	4,25	4,47
	3.3	Податок на прибуток, мдн.	↑ ↑	28451,65	26172,10	34782,07	26172,10	34782,07

Продовження таблиці Г.3

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	Мін. значення	Макс. значення
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	0,44	0,48	0,54	0,44	0,54
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	18,75	13,78	15,42	13,78	18,75
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	10,30	11,60	16,60	10,30	16,60
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	54,18	64,85	69,20	54,18	69,20
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	3,52	1,53	1,24	1,24	3,52
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	-3,66	-1,45	0,00	-3,66	0,00
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	130,09	118,42	131,79	118,42	131,79
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	-0,01	-0,02	-0,01	-0,02	-0,01
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	3268,00	4128,68	5331,71	3268,00	5331,71
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	0,23	0,19	0,19	0,19	0,23
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	0,35	0,33	0,30	0,30	0,35

Продовження таблиці Г.3

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	Мін. значення	Макс. значення
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑	59,73	34,00	49,48	34,00	59,73
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	0,26	0,28	0,30	0,26	0,30
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	4036,50	3174,38	4773,81	3174,38	4773,81
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	24,13	27,38	30,90	24,13	30,90
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	23,00	35,00	47,00	23,00	47,00
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	15,10	30,63	37,66	15,10	37,66
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	2,33	2,54	2,50	2,33	2,54
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	73,57	58,36	76,45	58,36	76,45
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	2,15	3,26	4,35	2,15	4,35
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	22,60	18,80	23,40	18,80	23,40
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	4,08	4,17	4,27	4,08	4,27
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	8,40	13,00	20,70	8,40	20,70
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,42	0,37	0,31	0,31	0,42
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓	0,66	0,67	0,69	0,66	0,69
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	0,16	0,11	0,07	0,07	0,16

Продовження таблиці Г.3

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	Мін. значення	Макс. значення
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	69,38	39,79	78,31	39,79	78,31
	10.2	Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	6,51	9,23	6,70	6,51	9,23
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	29,07	46,34	51,37	29,07	51,37
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	2,94	6,60	6,80	2,94	6,80
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	48,95	51,50	52,60	48,95	52,60
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	-71564,38	-48813,10	-44919,10	-71564,38	-44919,10
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	415833,00	551729,00	717076,70	415833,00	717076,70
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	30,10	33,50	32,50	30,10	33,50

Таблиця Г.4 – Нормалізовані значення та бальна оцінка показників за 2005-2007 роки

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника			Бальна оцінка показника		
				1	2	3	4	1	2
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	1,00	0,00	0,14	4	1	1
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↑	0,00	1,00	0,20	1	4	1
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	0,00	0,46	1,00	1	2	4
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑	1,00	0,10	0,00	4	1	1
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	1,00	0,00	0,12	4	1	1
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	0,00	0,49	1,00	1	2	4
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	0,00	0,34	1,00	1	2	4
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓	1,00	0,40	0,00	4	2	1

Продовження таблиці Г.4

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника			Бальна оцінка показника		
Боргова безпека	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	0,07	0,00	1,00	1	1	4
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	0,00	0,83	1,00	1	4	4
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑	0,00	0,89	1,00	1	4	4
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑	0,00	0,39	1,00	1	2	4
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑	0,00	0,56	1,00	1	3	4
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑	0,00	0,29	1,00	1	2	4
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	1,00	0,00	0,00	4	1	1
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓	1,00	0,65	0,00	4	3	1
	3.3	Податок на прибути, млн	↑ ↑	0,26	0,00	1,00	2	1	4
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	1,00	0,58	0,00	4	3	1
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	0,00	0,36	1,00	1	2	4
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	0,00	1,00	0,67	1	4	3
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	1,00	0,79	0,00	4	4	1
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	1,00	0,29	0,00	4	2	1
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	0,00	0,88	1,00	1	4	4
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	1,00	0,40	0,00	4	2	1
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,61	0,00	1,00	3	1	4

Продовження таблиці Г.4

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника			Бальна оцінка показника		
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	0,87	0,00	1,00	4	1	4
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	0,54	1,00	0,00	3	4	1
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	0,09	1,00	0,00	1	4	1
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	0,00	0,42	1,00	1	2	4
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	1,00	0,00	0,02	4	1	1
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	1,00	0,00	0,31	4	1	2
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	1,00	0,74	0,00	4	3	1
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темперосту)	↑ ↑	1,00	0,00	0,60	4	1	3
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	1,00	0,43	0,00	4	2	1
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	0,54	0,00	1,00	3	1	4
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	0,00	0,48	1,00	1	2	4
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	1,00	0,50	0,00	4	2	1
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	0,00	0,69	1,00	1	3	4
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	0,00	1,00	0,80	1	4	4
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	0,84	0,00	1,00	4	1	4
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	0,00	0,50	1,00	1	3	4
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	0,83	0,00	1,00	4	1	4
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	0,00	0,46	1,00	1	2	4

Продовження таблиці Г.4

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника			Бальна оцінка показника		
Безпека страхового ринку	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	1,00	0,63	0,00	4	3	1
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,00	0,50	1,00	1	3	4
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓	1,00	0,50	0,00	4	3	1
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	1,00	0,47	0,00	4	2	1
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	0,77	0,00	1,00	4	1	4
	10.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	0,00	1,00	0,07	1	4	1
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	1,00	0,23	0,00	4	1	1
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	0,00	0,95	1,00	1	4	4
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	1,00	0,30	0,00	4	2	1
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	0,00	0,85	1,00	1	4	4
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	0,00	0,45	1,00	1	2	4
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	1,00	0,00	0,29	4	1	2

Таблиця Г.5 – Визначення вагових коефіцієнтів показників фінансової безпеки держави

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників			
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↕	15%	8%	1,00%	0,0400	0,0100	0,0100	
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↕			2,00%	0,0200	0,0800	0,0200	
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↕			2,00%	0,0200	0,0400	0,0800	
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↕			1,00%	0,0400	0,0100	0,0100	
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↕			2,00%	0,0800	0,0200	0,0200	
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↕		15%	4%	0,44%	0,0044	0,0089	0,0178
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↕				0,44%	0,0044	0,0089	0,0178
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↕				0,44%	0,0178	0,0089	0,0044
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↕				0,44%	0,0044	0,0044	0,0178
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↕				0,44%	0,0044	0,0178	0,0178
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↕	0,44%		0,0044	0,0178	0,0178		
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↕	0,44%		0,0044	0,0089	0,0178		
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↕	0,44%		0,0044	0,0133	0,0178		
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↕	0,44%		0,0044	0,0089	0,0178		

Продовження таблиці Г.5

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників		
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	3%		1,00%	0,0400	0,0100	0,0100
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0300	0,0100
	3.3	Податок на прибути, млн.	↑ ↑			1,00%	0,0200	0,0100	0,0400
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	8%		2,00%	0,0800	0,0600	0,0200
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑			1,00%	0,0100	0,0200	0,0400
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓			1,00%	0,0100	0,0400	0,0300
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0400	0,0100
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0200	0,0100
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓			2,00%	0,0200	0,0800	0,0800
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	25%	8%	3,50%	0,1400	0,0700	0,0350
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑			4,50%	0,1350	0,0450	0,1800
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	5%		0,71%	0,0286	0,0071	0,0286
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑			0,71%	0,0214	0,0286	0,0071
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓			0,71%	0,0071	0,0286	0,0071
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑			0,71%	0,0071	0,0143	0,0286
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑			0,71%	0,0286	0,0071	0,0071
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓			0,71%	0,0286	0,0071	0,0143
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑			0,71%	0,0286	0,0214	0,0071

Продовження таблиці Г.5

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників		
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑	4%		1,00%	0,0400	0,0100	0,0300
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0200	0,0100
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑			1,00%	0,0300	0,0100	0,0400
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑			1,00%	0,0100	0,0200	0,0400
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	30%		22,50%	0,9000	0,4500	0,2250
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑			7,50%	0,0750	0,2250	0,3000
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	60%	6%	0,50%	0,0050	0,0200	0,0200
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑			0,50%	0,0200	0,0050	0,0200
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑			0,50%	0,0050	0,0150	0,0200
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑			0,50%	0,0200	0,0050	0,0200
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑			0,50%	0,0050	0,0100	0,0200
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0300	0,0100
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓			1,00%	0,0100	0,0300	0,0400
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓			0,50%	0,0200	0,0150	0,0050
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑			0,50%	0,0200	0,0100	0,0050

Продовження таблиці Г.5

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників				
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	5%		2,00%	0,0800	0,0200	0,0800		
	10.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑			1,00%	0,0100	0,0400	0,0100		
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓			2,00%	0,0800	0,0200	0,0200		
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑			19%		4,00%	0,0400	0,1600	0,1600
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓					5,00%	0,2000	0,1000	0,0500
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑					2,00%	0,0200	0,0800	0,0800
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	4,00%	0,0400			0,0800	0,1600		
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	4,00%	0,1600			0,0400	0,0800		

Таблиця Г.6 – Розрахунок складових інтегрального показника фінансової безпеки держави у 2007 році

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(П)	П(Σ)μ	Безпеки
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	0,000004	0,0600	0,3600	0,7143	1,984127
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↑	0,000032	0,1200			
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	0,000064	0,1400			
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑	0,000004	0,0600			
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	0,000032	0,1200			
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	7,023E-07	0,0311	1,0000	4,2857	4,285714
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	7,023E-07	0,0311			
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓	7,023E-07	0,0311			

Продовження таблиці Г.6

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(П)	П(Σ)μ	Безпеки
Боргова безпека	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	3,512E-07	0,0267	1,0000	4,2857	4,285714
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	1,405E-06	0,0400			
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑	1,405E-06	0,0400			
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑	7,023E-07	0,0311			
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑	1,053E-06	0,0356			
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑	7,023E-07	0,0311			
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	0,000004	0,0600	1,0000	0,5250	0,525
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓	0,000012	0,0800			
	3.3	Податок на прибути, млн	↑ ↑	0,000008	0,0700			
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	0,000096	0,1600	0,6341	1,2346	1,946819
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	0,000008	0,0700			
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	0,000012	0,0800			
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	0,000016	0,0900			
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	0,000008	0,0700			
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	0,000128	0,1800			
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	0,000343	0,2450	3,1880	1,4694	0,460905
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,0010935	0,3600			

Продовження таблиці Г.6

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(Π)	Π(Σ)μ	Безпеки
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	5,831E-06	0,0643	4,3333	0,2099	0,048441
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	4,373E-06	0,0571			
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	1,458E-06	0,0429			
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	2,915E-06	0,0500			
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	1,458E-06	0,0429			
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	2,915E-06	0,0500			
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	4,373E-06	0,0571			
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑	0,000012	0,0800	4,0000	0,6400	0,16
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	0,000008	0,0700			
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	0,000012	0,0800			
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	0,000008	0,0700			
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	0,091125	1,5750	0,0556	0,3810	6,857143
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	0,0050625	0,6000			
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	0,000002	0,0450	0,3725	0,0174	0,046818
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	0,000002	0,0450			
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	0,0000015	0,0400			
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	0,000002	0,0450			
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	0,000001	0,0350			

Продовження таблиці Г.6

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(П)	П(Σ)μ	Безпеки
Безпека страхового ринку	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	0,000012	0,0800	0,3725	0,0174	0,046818
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,000012	0,0800			
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓	0,0000015	0,0400			
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	0,000001	0,0350			
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	0,000128	0,1800	4,1250	0,9000	0,218182
	10.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	0,000004	0,0600			
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	0,000032	0,1200			
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	0,001024	0,3600	1,1005	1,8514	1,682308
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	0,001	0,3500			
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	0,000128	0,1800			
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	0,000512	0,2800			
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	0,000512	0,2800			

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПІВРОБІТНИЦЬКОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ"
 НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ УКРАЇНИ
 State Higher Educational Institution
 "UKRAINE ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Таблиця Г.7 – Початкові дані для розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки держави у 2008 році

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	Мін. значення	Макс. значення
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	23,86	31,57	30,52	31,42	23,86	31,57
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↑	0,56	1,44	0,73	0,76	0,56	1,44
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	422,56	277,74	106,59	42,49	42,49	422,56
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑	0,38	0,13	0,10	0,08	0,08	0,38
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	5,62	6,28	6,20	6,24	5,62	6,28
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	14,30	12,15	9,89	13,79	9,89	14,30
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	9,96	9,10	7,42	9,07	7,42	9,96
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓	182,11	208,89	227,06	240,91	182,11	240,91
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	25,01	25,55	18,19	14,20	14,20	25,55
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	2,38	1,14	0,89	0,70	0,70	2,38
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑	0,34	0,60	0,64	0,79	0,34	0,79
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑	0,28	0,33	0,40	0,21	0,21	0,40
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑	0,54	1,49	2,23	2,70	0,54	2,70
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑	0,15	0,16	0,18	0,12	0,12	0,18
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	140,65	128,22	128,25	140,86	128,22	140,86
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓	4,25	4,33	4,47	4,17	4,17	4,47
	3.3	Податок на прибути, млн.	↑ ↑	28451,65	26172,10	34782,07	47856,82	26172,10	47856,82

Продовження таблиці Г.7

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	Мін. значення	Макс. значення
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	0,44	0,48	0,54	0,54	0,44	0,54
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	18,75	13,78	15,42	16,32	13,78	18,75
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	10,30	11,60	16,60	22,30	10,30	22,30
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	54,18	64,85	69,20	69,77	54,18	69,77
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	3,52	1,53	1,24	1,01	1,01	3,52
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	-3,66	-1,45	0,00	4,30	-3,66	4,30
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,03
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	130,09	118,42	131,79	138,74	118,42	138,74
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	0,77	0,77	0,77	0,85	0,77	0,85
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	-0,01
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	3268,00	4128,68	5331,71	7606,42	3268,00	7606,42
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	0,23	0,19	0,19	0,19	0,19	0,23
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	0,01	0,01	0,01	0,21	0,01	0,21
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	0,35	0,33	0,30	0,35	0,30	0,35

Продовження таблиці Г.7

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	Мін. значення	Макс. значення
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑	59,73	34,00	49,48	22,18	22,18	59,73
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	0,26	0,28	0,30	0,33	0,26	0,33
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	4036,50	3174,38	4773,81	5867,12	3174,38	5867,12
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	24,13	27,38	30,90	28,70	24,13	30,90
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	23,00	35,00	47,00	53,00	23,00	53,00
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	15,10	30,63	37,66	46,80	15,10	46,80
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	2,33	2,54	2,50	2,53	2,33	2,54
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	73,57	58,36	76,45	98,29	58,36	98,29
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	2,15	3,26	4,35	4,56	2,15	4,56
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	22,60	18,80	23,40	29,40	18,80	29,40
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	4,08	4,17	4,27	4,32	4,08	4,32
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	8,40	13,00	20,70	25,10	8,40	25,10
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,42	0,37	0,31	0,33	0,31	0,42
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓	0,66	0,67	0,69	0,71	0,66	0,71
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	0,16	0,11	0,07	0,05	0,05	0,16

Продовження таблиці Г.7

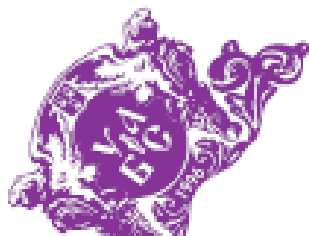
Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	2005	2006	2007	2008	Мін. значення	Макс. значення
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	69,38	39,79	78,31	13,51	13,51	78,31
	10.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	6,51	9,23	6,70	15,12	6,51	15,12
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	29,07	46,34	51,37	75,05	29,07	75,05
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	2,94	6,60	6,80	3,90	2,94	6,80
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	48,95	51,50	52,60	61,20	48,95	61,20
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	-71564,38	-48813,10	-44919,10	-41025,10	-71564,38	-41025,10
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	415833,00	551729,00	717076,70	917035,50	415833,00	917035,50
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	30,10	33,50	32,50	37,20	30,10	37,20

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE
 Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Таблиця Г.8 – Нормалізовані значення та бальна оцінка показників за 2005-2008 роки

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника				Бальна оцінка показника			
				1	2	3	4	1	2	3	4
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	1,00	0,00	0,14	0,02	4	1	1	1
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↑	0,00	1,00	0,20	0,23	1	4	1	1
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓	0,00	0,38	0,83	1,00	1	2	4	4
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑	1,00	0,14	0,05	0,00	4	1	1	1
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓	1,00	0,00	0,12	0,06	4	1	1	1
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	0,00	0,49	1,00	0,12	1	2	4	1
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓	0,00	0,34	1,00	0,35	1	2	4	2
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓	1,00	0,54	0,24	0,00	4	3	1	1
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	0,05	0,00	0,65	1,00	1	1	3	4
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓	0,00	0,74	0,89	1,00	1	3	4	4
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑	0,00	0,58	0,65	1,00	1	3	3	4
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑	0,34	0,60	1,00	0,00	2	3	4	1
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑	0,00	0,44	0,78	1,00	1	2	4	4
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑	0,62	0,73	1,00	0,00	3	3	4	1
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑	0,98	0,00	0,00	1,00	4	1	1	4
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓	0,74	0,48	0,00	1,00	3	2	1	4
	3.3	Податок на прибути, млн.	↑ ↑	0,11	0,00	0,40	1,00	1	1	2	4

Продовження таблиці Г.8

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника				Бальна оцінка показника			
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	1,00	0,58	0,00	0,04	4	3	1	1
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	0,00	0,36	1,00	0,97	1	2	4	4
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	0,00	1,00	0,67	0,49	1	4	3	2
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	1,00	0,89	0,48	0,00	4	4	2	1
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	1,00	0,32	0,04	0,00	4	2	1	1
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	0,00	0,79	0,91	1,00	1	4	4	4
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	1,00	0,72	0,54	0,00	4	3	3	1
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,78	0,43	1,00	0,00	4	2	4	1
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	0,57	0,00	0,66	1,00	3	1	3	4
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	0,03	0,05	0,00	1,00	1	1	1	4
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	0,48	1,00	0,43	0,00	2	4	2	1
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	0,00	0,20	0,48	1,00	1	1	2	4
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	1,00	0,00	0,02	0,03	4	1	1	1
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	1,00	0,97	0,98	0,00	4	4	4	1
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	0,88	0,65	0,00	1,00	4	3	1	4

Продовження таблиці Г.8

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника				Бальна оцінка показника			
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑	1,00	0,31	0,73	0,00	4	2	3	1
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	1,00	0,69	0,46	0,00	4	3	2	1
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	0,32	0,00	0,59	1,00	2	1	3	4
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	0,00	0,48	1,00	0,68	1	2	4	3
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	1,00	0,60	0,20	0,00	4	3	1	1
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	0,00	0,49	0,71	1,00	1	2	3	4
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	0,00	1,00	0,80	0,96	1	4	4	4
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	0,38	0,00	0,45	1,00	2	1	2	4
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	0,00	0,46	0,91	1,00	1	2	4	4
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	0,36	0,00	0,43	1,00	2	1	2	4
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	0,00	0,36	0,80	1,00	1	2	4	4
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	1,00	0,72	0,26	0,00	4	3	2	1
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	0,00	0,50	1,00	0,80	1	3	4	4
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓	1,00	0,67	0,33	0,00	4	3	2	1
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	1,00	0,55	0,15	0,00	4	3	1	1

Продовження таблиці Г.8

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Нормалізовані значення показника				Бальна оцінка показника			
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	0,86	0,41	1,00	0,00	4	2	4	1
	10.2	Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	0,00	0,32	0,02	1,00	1	2	1	4
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	1,00	0,62	0,52	0,00	4	3	3	1
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	0,00	0,95	1,00	0,25	1	4	4	1
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	1,00	0,79	0,70	0,00	4	4	3	1
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	0,00	0,74	0,87	1,00	1	3	4	4
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	0,00	0,27	0,60	1,00	1	2	3	4
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	1,00	0,52	0,66	0,00	4	3	3	1

Таблиця Г.9 – Визначення вагових коефіцієнтів показників фінансової безпеки держави

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників			
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↑ ↓	15%	8%	1,00%	0,0400	0,0100	0,0100	0,0100
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↑ ↑			2,00%	0,0200	0,0800	0,0200	0,0200
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↑ ↓			2,00%	0,0200	0,0400	0,0800	0,0800
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↑ ↑			1,00%	0,0400	0,0100	0,0100	0,0100
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↑ ↓			2,00%	0,0800	0,0200	0,0200	0,0200

Продовження таблиці Г.9

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників			
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↑ ↓	15%	4%	0,44%	0,0044	0,0089	0,0178	0,0044
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↑ ↓			0,44%	0,0044	0,0089	0,0178	0,0089
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↑ ↓			0,44%	0,0178	0,0133	0,0044	0,0044
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓			0,44%	0,0044	0,0044	0,0133	0,0178
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↑ ↓			0,44%	0,0044	0,0133	0,0178	0,0178
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↑ ↑			0,44%	0,0044	0,0133	0,0133	0,0178
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↑ ↑			0,44%	0,0089	0,0133	0,0178	0,0044
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↑ ↑			0,44%	0,0044	0,0089	0,0178	0,0178
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↑ ↑			0,44%	0,0133	0,0133	0,0178	0,0044
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↑ ↑		3%	1,00%	0,0400	0,0100	0,0100	0,0400
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↑ ↓			1,00%	0,0300	0,0200	0,0100	0,0400
	3.3	Податок на прибути, млн	↑ ↑			1,00%	0,0100	0,0100	0,0200	0,0400
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	25%	8%	2,00%	0,0800	0,0600	0,0200	0,0200
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑			1,00%	0,0100	0,0200	0,0400	0,0400
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓			1,00%	0,0100	0,0400	0,0300	0,0200
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0400	0,0200	0,0100
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0200	0,0100	0,0100
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓			2,00%	0,0200	0,0800	0,0800	0,0800

Продовження таблиці Г.9

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників				
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	25%	8%	3,50%	0,1400	0,1050	0,1050	0,0350	
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑			4,50%	0,1800	0,0900	0,1800	0,0450	
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑		5%	25%	0,71%	0,0214	0,0071	0,0214	0,0286
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑				0,71%	0,0071	0,0071	0,0071	0,0286
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓				0,71%	0,0143	0,0286	0,0143	0,0071
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑				0,71%	0,0071	0,0071	0,0143	0,0286
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑				0,71%	0,0286	0,0071	0,0071	0,0071
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓				0,71%	0,0286	0,0286	0,0286	0,0071
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑				0,71%	0,0286	0,0214	0,0071	0,0286
Інвестиційна безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (темپ приросту)	↑ ↑		4%	25%	1,00%	0,0400	0,0200	0,0300	0,0100
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓				1,00%	0,0400	0,0300	0,0200	0,0100
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑				1,00%	0,0200	0,0100	0,0300	0,0400
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑				1,00%	0,0100	0,0200	0,0400	0,0300
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓		60%	30%	22,50%	0,9000	0,6750	0,2250	0,2250
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	7,50%			0,0750	0,1500	0,2250	0,3000	

Продовження таблиці Г.9

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	Ваги групи	Ваги безпеки	Ваги показника	Добуток бальної оцінки та вагів показників			
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	60%	6%	0,50%	0,0050	0,0200	0,0200	0,0200
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑			0,50%	0,0100	0,0050	0,0100	0,0200
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑			0,50%	0,0050	0,0100	0,0200	0,0200
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑			0,50%	0,0100	0,0050	0,0100	0,0200
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑			0,50%	0,0050	0,0100	0,0200	0,0200
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓			1,00%	0,0400	0,0300	0,0200	0,0100
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓			1,00%	0,0100	0,0300	0,0400	0,0400
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компаній), %	↑ ↓			0,50%	0,0200	0,0150	0,0100	0,0050
	9.9	Відношення величини активів страхових компаній до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑			0,50%	0,0200	0,0150	0,0050	0,0050
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	5%	2,00%	0,0800	0,0400	0,0800	0,0200	
	10.2	Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑		1,00%	0,0100	0,0200	0,0100	0,0400	
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓		2,00%	0,0800	0,0600	0,0600	0,0200	
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	19%	4,00%	0,0400	0,1600	0,1600	0,0400	
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓		5,00%	0,2000	0,2000	0,1500	0,0500	
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑		2,00%	0,0200	0,0600	0,0800	0,0800	
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑		4,00%	0,0400	0,0800	0,1200	0,1600	
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓		4,00%	0,1600	0,1200	0,1200	0,0400	

Таблиця Г.10 – Розрахунок складових інтегрального показника фінансової безпеки держави у 2008 році

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(Π)	Π(Σ)μ	Безпеки
Бюджетна безпека	1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	↕ ↘	4E-08	0,0700	0,1172	0,4545	3,877005
	1.2	Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	↕ ↗	6,4E-07	0,1400			
	1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	↕ ↘	5,12E-06	0,2200			
	1.4	Відношення дефіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	↕ ↗	4E-08	0,0700			
	1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	↕ ↘	6,4E-07	0,1400			
Боргова безпека	2.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	↕ ↘	3,121E-09	0,0356	1,3333	4,2792	3,209394
	2.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	↕ ↘	6,243E-09	0,0400			
	2.3	Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	↕ ↘	4,682E-09	0,0400			
	2.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↕ ↘	4,682E-09	0,0400			
	2.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	↕ ↘	1,873E-08	0,0533			
	2.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	↕ ↗	1,405E-08	0,0489			
	2.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	↕ ↗	9,364E-09	0,0444			
	2.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	↕ ↗	1,249E-08	0,0489			
	2.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	↕ ↗	1,405E-08	0,0489			
Податкова безпека	3.1	Темп росту податкових надходжень, %	↕ ↗	1,6E-07	0,1000	1,0000	0,8000	0,8
	3.2	Відношення податкових надходжень до ВВП	↕ ↘	2,4E-07	0,1000			
	3.3	Податок на прибути, млн	↕ ↗	8E-08	0,0800			

Продовження таблиці Г.10

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(П)	П(Σ)μ	Безпеки
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	4.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	↑ ↑	1,92E-06	0,1800	0,2059	0,8654	4,203297
	4.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	↑ ↑	3,2E-07	0,1100			
	4.3	Обсяг готівки, % до ВВП	↑ ↓	2,4E-07	0,1000			
	4.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	↑ ↓	3,2E-07	0,1100			
	4.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	↑ ↓	8E-08	0,0800			
	4.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції	↑ ↓	1,024E-05	0,2600			
Валютна безпека	5.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	↑ ↓	5,402E-05	0,3850	2,4290	1,2857	0,529321
	5.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	↑ ↑	0,0001312	0,4950			
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	6.1	Темп росту зовнішньоторговельного обороту, %	↑ ↑	9,371E-08	0,0786	1,2500	0,1612	0,128938
	6.2	Коефіцієнт відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП)	↑ ↑	1,041E-08	0,0500			
	6.3	Частка чистого експорту до ВВП, %	↑ ↓	4,165E-08	0,0643			
	6.4	Обсяг експорту на душу населення	↑ ↑	2,082E-08	0,0571			
	6.5	Частка імпорту в загальному обсязі споживчих товарів	↑ ↑	1,041E-08	0,0500			
	6.6	Співвідношення між обсягами залученого та експортом вітчизняного капіталу	↑ ↓	1,666E-07	0,0929			
	6.7	Частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту	↑ ↑	1,249E-07	0,0857			
Інвестицій на безпека	7.1	Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, % (температурою)	↑ ↑	2,4E-07	0,1000	3,0000	1,0000	0,333333
	7.2	Співвідношення між величиною іноземних і вітчизняних інвестицій, %	↑ ↓	2,4E-07	0,1000			
	7.3	Обсяг інвестицій на 1 мешканця	↑ ↑	2,4E-07	0,1000			
	7.4	Обсяг інвестицій до ВВП, %	↑ ↑	2,4E-07	0,1000			

Продовження таблиці Г.10

Вид фінансової безпеки	№	Показники	Напрямок впливу	П	Σ	Σ(П)	П(Σ)μ	Безпеки																																																																																													
Банківська безпека	8.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	↑ ↓	0,0307547	2,0250	0,0247	0,3704	15																																																																																													
	8.2	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	↑ ↑	0,0007594	0,7500				Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	4E-08	0,0650	0,1463	0,0299	0,204176	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	1E-08	0,0450	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	2E-08	0,0550	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	1E-08	0,0450	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	2E-08	0,0550	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	2,4E-07	0,1000	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	4,8E-07	0,1200	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компанії), %	↑ ↓	1,5E-08	0,0500	9.9	Відношення величини активів страхових компанії до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	7,5E-09	0,0450	Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	5,12E-06	0,2200	0,9028	0,8000	0,886154	10.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	8E-08	0,0800	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	5,76E-06	0,2200	Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	4,096E-05	0,4000	0,2807	1,4545	5,181818	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	0,0003	0,6000	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	7,68E-06	0,2400	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	6,144E-05	0,4000	11.5
Безпека страхового ринку	9.1	Показник проникнення страхування (страхової премії до ВВП), %	↑ ↑	4E-08	0,0650	0,1463	0,0299	0,204176																																																																																													
	9.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	↑ ↑	1E-08	0,0450																																																																																																
	9.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	↑ ↑	2E-08	0,0550																																																																																																
	9.4	Рівень страхових виплат, %	↑ ↑	1E-08	0,0450																																																																																																
	9.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	↑ ↑	2E-08	0,0550																																																																																																
	9.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	↑ ↓	2,4E-07	0,1000																																																																																																
	9.7	Частка перестрахових премій у загальному обсязі премій, %	↑ ↓	4,8E-07	0,1200																																																																																																
	9.8	Рівень концентрації страхового ринку (9% компанії), %	↑ ↓	1,5E-08	0,0500																																																																																																
	9.9	Відношення величини активів страхових компанії до сукупних активів комерційних банків, ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та ІСІ	↑ ↑	7,5E-09	0,0450																																																																																																
Безпека фондового ринку	10.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	↑ ↑	5,12E-06	0,2200	0,9028	0,8000	0,886154																																																																																													
	10.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	↑ ↑	8E-08	0,0800																																																																																																
	10.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	↑ ↓	5,76E-06	0,2200																																																																																																
Фінансова безпека підприємств	11.1	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	↑ ↑	4,096E-05	0,4000	0,2807	1,4545	5,181818																																																																																													
	11.2	Ступінь зносу основних засобів промислових підприємств, %	↑ ↓	0,0003	0,6000																																																																																																
	11.3	Чистий прибуток промислових підприємств, млн. грн.	↑ ↑	7,68E-06	0,2400																																																																																																
	11.4	Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн. грн.	↑ ↑	6,144E-05	0,4000																																																																																																
	11.5	Частка збиткових промислових підприємств, %	↑ ↓	9,216E-05	0,4400																																																																																																

Таблиця Г.11 – Індекси фінансової безпеки держави та її складових за 2007-2011 роки

Показник	2007	2008	2009	2010	2011
Бюджетна безпека	1,98	3,88	1,47	3,07	3,98
Боргова безпека	4,29	3,21	2,21	2,71	2,66
Податкова безпека	0,53	0,80	0,38	1,11	1,02
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	1,95	4,20	7,15	12,11	5,18
Валютна безпека	0,46	0,53	1,49	2,17	3,21
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	0,05	0,13	0,20	0,26	2,23
Інвестиційна безпека	0,16	0,33	0,35	1,59	1,61
Банківська безпека	6,86	15,00	14,18	12,43	13,29
Безпека страхового ринку	0,05	0,20	0,36	0,63	2,99
Безпека фондового ринку	0,22	0,89	2,05	2,48	3,28
Фінансова безпека підприємств	1,68	5,18	4,45	4,18	9,36
Фінансова безпека	18,22	34,35	34,29	42,73	48,81

Таблиця Г.12 – Вплив у відсотковому вираженні складових фінансової безпеки та їх межі за 2007-2011 роки

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	Межі показників	
Бюджетна безпека	10,89%	11,29%	4,28%	7,18%	8,15%	1,47	3,98
Боргова безпека	23,53%	9,34%	6,45%	6,34%	5,45%	2,21	4,29
Податкова безпека	2,88%	2,33%	1,09%	2,61%	2,09%	0,38	1,11
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	10,69%	12,24%	20,86%	28,34%	10,62%	1,95	12,11
Валютна безпека	2,53%	1,54%	4,35%	5,07%	6,58%	0,46	3,21
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	0,27%	0,38%	0,58%	0,61%	4,56%	0,05	2,23
Інвестиційна безпека	0,88%	0,97%	1,02%	3,71%	3,29%	0,16	1,61
Банківська безпека	37,64%	43,66%	41,34%	29,08%	27,23%	6,86	15,00
Безпека страхового ринку	0,26%	0,59%	1,04%	1,47%	6,13%	0,05	2,99
Безпека фондового ринку	1,20%	2,58%	5,99%	5,80%	6,73%	0,22	3,28
Фінансова безпека підприємств	9,24%	15,08%	12,98%	9,78%	19,17%	1,68	9,36
Фінансова безпека	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	18,22	48,81

Таблиця Г.13 – Межі інтервалів та рівнів впливу складових фінансової безпеки держави, розрахованих за період 2005-2011 рр.

Показник	Рівень впливу показника	Межі інтервалу	
Бюджетна безпека	низький	1,470000	2,095954
	середній	2,095954	2,723153
	вище середнього	2,723153	3,350351
	високий	3,350351	3,980000
Боргова безпека	низький	2,210000	2,731174
	середній	2,731174	3,249354
	вище середнього	3,249354	3,767534
	високий	3,767534	4,290000
Податкова безпека	низький	0,380000	0,559821
	середній	0,559821	0,744643
	вище середнього	0,744643	0,929464
	високий	0,929464	1,110000
Безпека боргового ринку та інфляційних процесів	низький	1,950000	4,487311
	середній	4,487311	7,027803
	вище середнього	7,027803	9,568295
	високий	9,568295	12,110000
Валютна безпека	низький	0,460000	1,148541
	середній	1,148541	1,836176
	вище середнього	1,836176	2,523812
	високий	2,523812	3,210000
Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки	низький	0,050000	0,593225
	середній	0,593225	1,138008
	вище середнього	1,138008	1,682791
	високий	1,682791	2,230000
Інвестиційна безпека	низький	0,160000	0,521625
	середній	0,521625	0,88325
	вище середнього	0,88325	1,244875
	високий	1,244875	1,610000
Банківська безпека	низький	6,860000	8,892857
	середній	8,892857	10,92857
	вище середнього	10,92857	12,96429
	високий	12,96429	15,000000
Безпека страхового ринку	низький	0,050000	0,782568
	середній	0,782568	1,518318
	вище середнього	1,518318	2,254069
	високий	2,254069	2,990000
Безпека фондового ринку	низький	0,220000	0,984400
	середній	0,984400	1,750618
	вище середнього	1,750618	2,516836
	високий	2,516836	3,280000
Фінансова безпека підприємств	низький	1,680000	3,601239
	середній	3,601239	5,520171
	вище середнього	5,520171	7,439102
	високий	7,439102	9,360000
Фінансова безпека	низький	18,220000	25,863410
	середній	25,863410	33,511370
	вище середнього	33,511370	41,159330
	високий	41,159330	48,810000

Додаток Д

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

21 07 2012 р

Голові спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01
Державного вищого навчального закладу
„Українська академія банківської справи
Національного банку України”
д.е.н., проф. Спіфанову А.О.

Довідка
про впровадження науково-практичних результатів
дисертації на здобуття ступеня кандидата економічних наук
Деркача Олександра Миколайовича
на тему „Стієкість страхового ринку як передумова фінансової безпеки
держави”

У дисертаційній роботі Деркача О.М. сформовано систему забезпечення стійкості страхового ринку на основі узагальнення внутрішніх загроз (у сфері державного регулювання страхової діяльності; у сфері функціонування страхових компаній; загрози з боку страхувальників та загрози, обумовлені структурними особливостями страхового ринку) та зовнішніх загроз (пов'язані з кон'юнктурою світових фінансових ринків та станом і характером розвитку макросередовища). Результати наукових досліджень Деркача О.М. були використані при проведенні SWOT аналізу Сумської обласної дирекції НАСК «Оранта», а саме у частині визначення потенційних можливостей та загроз діяльності дирекції, та в процесі аналізу кон'юнктури страхового ринку.

Практичне значення має також розроблена автором система індикаторів для оцінки стійкості страхового ринку у відповідності до формалізованих і згрупованих внутрішніх і зовнішніх загроз.

Директор дирекції

Г. Картушина

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«УКРАЇНЬСЬКА ПОЖЕЖНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ»**

Україна, 40030, м. Суми, вул. Металургів, 16, тел./факс (0542) 77-40-57, 77-45-03

Сумська філія

07.06.2012 р.

Голові спеціалізованої вченої ради Д55.081.01
Української академії банківської справи
Національного банку України
д.е.н., проф. Єпіфанову А.О.

UKRAINE

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Здійснена спеціалістами Сумської філії ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія» оцінка доцільності практичного впровадження наукових результатів, отриманих аспірантом Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» Деркачем Олександром Миколайовичем при підготовці дисертаційної роботи на тему «Стійкість страхового ринку як передумова фінансової безпеки держави», поданої в спеціалізовану вчену раду Д55.081.01 на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, свідчить, що положення цього дисертаційного дослідження мають високий потенціал для практичної апробації. Так, зокрема, в процесі аналізу та прогнозування стану страхового ринку використовуються запропонована аспірантом Деркачем О.М. система індикаторів для оцінки стійкості страхового ринку у відповідності до формалізованих і згрупованих внутрішніх і зовнішніх загроз.

Результати дисертаційного дослідження Деркача О.М. також використовуються при формуванні інформаційної бази для прогнозування та аналізу тенденцій і закономірностей соціально-економічного розвитку. Зокрема, враховані розрахунки автора стосовно якісної оцінки стійкості страхового ринку протягом 2007-2011 рр.

Директор СФ ПрАТ «УПСК» _____ Н.Ю.Сідельник

ЛІГА СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ
LEAGUE OF INSURANCE ORGANISATION OF UKRAINE

вул. М. Рашкової, 11, м. Київ, Україна, 02660
M. Raskovoyi St., 11, Kyiv, 02660, Ukraine
e-mail: liga@uainsur.com

тел./факс: +38 (044) 516-8230
tel./fax: +38 (044) 516-8230
www.uainsur.com

№ 1004/15-5

20 РОКІВ

від «05» 09 2011 р.

OF UKRAINE
BANKING
OF UKRAINE

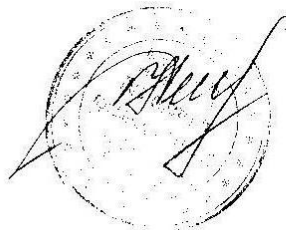
Голові спеціалізованій вченої ради Д 55.081.01
Державного вищого навчального закладу
„Українська академія банківської справи
Національного банку України”
д.е.н., проф. Єпіфанову А.О.

Довідка
про впровадження науково-практичних результатів
дисертації на здобуття ступеня кандидата економічних наук
Деркача Олександра Миколайовича
на тему „Стійкість страхового ринку як передумова фінансової безпеки
держави”

В дисертаційній роботі Деркача О.М. проведено комплексне дослідження механізму забезпечення стійкості страхового ринку через важелі державного впливу та діяльність саморегулювних організацій. Результати наукових досліджень Деркача О.М. були використанні в діяльності Ліги страхових організацій України при розробці рекомендацій щодо удосконалення системи державного регулювання та нагляду за діяльністю страхових компаній України з метою забезпечення та підтримки стійкості вітчизняного страхового ринку.

Практичне значення мають також розроблені автором пропозиції щодо оцінки впливу стійкості страхового ринку на фінансову безпеку держави. Це, у свою чергу, дало змогу удосконалити методичні підходи до розрахунку інтегрального показника рівня фінансової безпеки держави.

Президент

Н. Гудима

